कविकुलगुरू - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

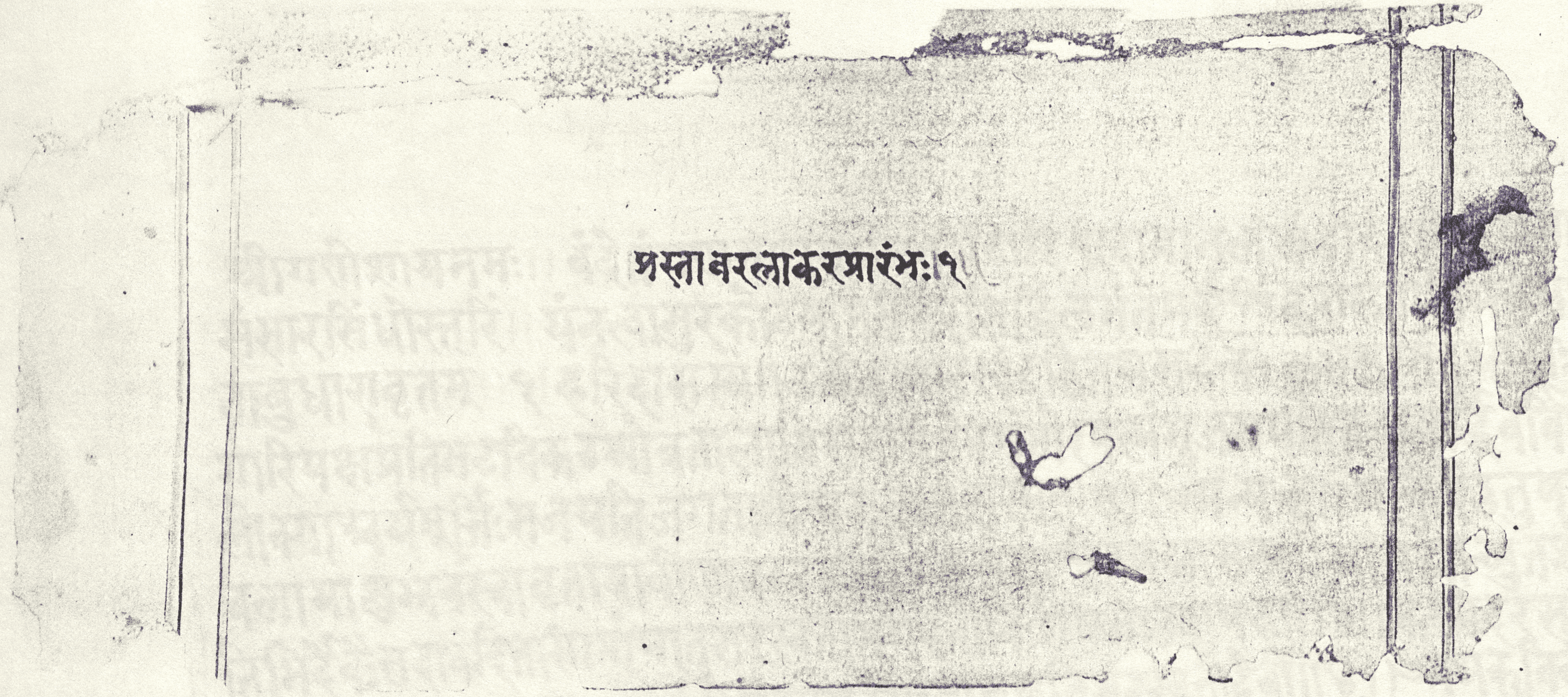

प्रस्तावरत्नाकरप्रारंभः १

Acc. No. ~~2682~~ M·1594
Title - प्रस्तावरत्नाकर
Author - हरिदास (संवत् 1614)
Date - ?
Subject - विविधा, सुभाषित इ.
folio - 60.
Xerox - 120.

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1594
Dist. Nagpur

Checked 2012

श्रीगणेशायनमः ॥ वंदेतंगणनाथमथेमनघंदारिद्रदावानलंशुंडादंडविधूयमानशामलं
संसारसिंधोस्तरिं ॥ यंनत्वासुरकोटयःप्रभुवरंसिद्धिंलभंतेपरंसिंदूरारुणविग्रहंपरिणयद्धा
नांबुधारावृतम् ॥ १ ॥ दरिद्रासस्य ॥ उच्चैर्ब्रह्मांडखंडद्वितयसहचरंकुंभयुग्मंदधानःप्रस्वन्ना
गारिपक्षप्रतिभटविकटश्रोत्रतालाभिरामः ॥ देवःशंभोरपत्यंभुजगपतितनुस्पर्द्धिवविष्णुहस्तस्त्रै
लोक्याश्चर्यमूर्त्तिःसजयतिजगतामीश्वरःकुंजरास्यः ॥ २ ॥ अन्यच्च ॥ याकुंदेंदुतुषारहारध
वलायाशुभ्रवस्त्रावृतायावीणावरदंडमंडितकरायाश्वेतपद्मासना ॥ याब्रह्माच्युतशंकरप्रभृ
तिभिर्देवैःसदावंदितासामांपातुसरस्वतीभगवतीनिःशेषजाड्यापहा ॥ ३ ॥ करबदरसदृशमखि
लंयत्प्रसादतःकवयः ॥ पश्यंतिसूक्ष्ममतयःसाजयतिसरस्वतीदेवी ॥ ४ ॥ अथकविवंशवर्णनं ॥
खारागटेमहाराज्येकरणःपुरुषोत्तमः ॥ आसीत्प्राज्ञःसतांश्रेष्ठोविख्यातविरुदःकृती ॥ ५ ॥ अभ

Checked 2012

वंस्तनयास्तस्यचत्वारोभूरितेजसा।। तेषांश्रेष्ठःकृष्णदासोगुणैःश्रेष्ठस्तुसत्तमः।।६।। तस्यानुजोम
हात्मानौदामोदरनारायणौ। कनिष्ठोहरिदासोभूद्विघ्नराजस्यसेवकः।।७।। ज्योतिःशास्त्रवृहत्कथास्मृति
कथाचानाक्यसामुद्रिकान्ग्रंथान्नृशाकुनपंचतंत्रचरकान्काव्यादिकांश्चापरान्।। आलोच्यप्र
यतंमुदेमतिभीत्यैवदुष्टात्मनां। विज्ञःश्रीहरिदासएषतनुतेप्रस्तावरत्नाकरम्।।८।। हरिदासस्यव
र्षे १६ १४ वेदरसारसेंदुकलितेमाघासितेपंचमीहस्तार्केवरवीरसाहिनृपतौश्रीमकुंठापत्तने
पुण्येनार्मदकोटितीर्थविषयेसंपूर्णतामागमद्विज्ञःश्रीपुरुषोत्तमात्मजकृतोप्रस्तावरत्नाकरः ९
अथानुक्रमणिका।। क्रियतेनुक्रमःस्पष्टःसुबोधार्थंसुभाषिते।। नीतिःप्रथमतोज्ञेयाराजनीतिस्ततःप
रम्।।१०।। अथप्रकीर्णकाख्यानमन्योक्तिश्चतथैवच।। धनप्रशंसाभि[illegible]सज्जनानांप्रशंसनम्।।११।।
उद्यमाख्यानकंचैवदैवाख्यानमतःपरं। दुर्जनानांतथानिंदाकूटाख्यानकमेवच।।१२।। सदाचारस्ततो

ज्ञेयोधर्माख्यानविमिश्रितः ॥ स्त्रीननिंदाप्रशंसेच्चतरूणांमहिमातथा ॥ १३ ॥ रागाख्यानंशाकुनकमथसामु
द्रिकंमतं ॥ स्वप्नाध्यायःकौतुकानियोक्तानिविविधानिच ॥ १४ ॥ ज्योतिःशास्त्रंततोज्ञेयंरत्नकोशास्तमुष्टतं
॥ ॥ इतिश्रीकरणकुलालंकारपुरुषोत्तमसूनुहरिदासविरचितेप्रस्तावर[illegible]करेअनुक्रमपरिछेदः ॥ १ ॥
अथनीतिः ॥ मित्रंस्वछंनयारिपूर्नलयवलेलेलुब्धेधनेरीश्वरंकार्येणद्विजमादरेणयुवतींप्रेम्णासमैर्वांधवान्
अत्युग्रंस्तुतिभिर्गुरुंप्रणतिभिर्मूर्खंकथाभिर्बुधंविद्याभिरसिकंरसेनसकुलंशीलेनकुर्याद्वशं ॥ १ ॥ अर्थी
लाघवमुछतोनिपतनंकामातुरोलांछनंनिःस्वावंचनमुन्मनाविकलतांशोकाकुलःसंशयं ॥ लुब्धोकी
र्तैमसंगरःपरिभवंदुष्टोन्यदोषंरतिंडवोगप्रियतांडरोधरवरःप्राप्नोतिकष्टंमुहुः ॥ २ ॥ नीतिर्भूमिभुजांनतिर्गु
णवतांह्रीरंगनानांधृतिर्दंपत्योःशिशवोगृहस्यकवितावुद्धेःप्रसादोगिरां ॥ लावण्यंवपुषःस्मृतिःसुमन
सांशांतिर्द्विजस्यक्षमाशक्तस्यद्रविणंगृहाश्रमवतांस्वास्थ्यंसतांमंडनं ॥ ३ ॥ धर्मःप्रयागेवचिंत्यःसर्
वमतिगतीभावेनीयंसदैवज्ञेयंलोकानुवृत्तंवरवरनयनेमंडलंवीक्षणीयं ॥ प्राछाद्योरागरोगोमृडउ

रुणरसोयोजनीयोन्वकालेऽमात्मायत्नेनरक्षोरणासिरसिपुनःसोपिनावेक्षणीयः॥४॥कार्पण्येनयशःकु
धागुणन्वयोदंभेनसत्यंक्षुधामर्यादाव्यसनैर्धनानिविपदास्थैर्यंप्रमादैर्द्विजः॥पैशुन्येनकुलंमदेनविनयो
श्री दुष्टयापौरुषंदारिद्र्येनजनादरोममतयास्वात्मप्रकाशोहतः॥५॥मूर्खोशांतस्तपस्वीक्षितिपतिरलसोम
त्सरोधर्मशीलोदुस्थोमानीगृहस्थःप्रभुरतिकृपणःशास्त्रविद्धर्महीनः॥आज्ञाहीनोनरेंद्रःस्तुचिरपिसततं
यःपरान्नोपभोजीवृद्धोरोगीदरिद्रःसवसुवतिपतितिद्विग्विडंवप्रकाराः॥६॥स्त्रीनांयौवनमर्थिनामनुगमोरा
ज्ञांप्रतापःसतांसत्यंस्वल्पधनस्यसंनतिरसहृत्तेस्तवाग्डंवरः॥साचारस्यमदाहृतंपरिणतेविद्याकुलस्यै
कतापूजायाधनमुन्नतेर्गुणवयःशांतेर्विवेकोवलं॥७॥विद्वान्संसदिपाक्षिकःपरवशोमानीदरिद्रोगृहीद्रव्य
द्युःकृपणःसुखीपरवशोवृद्धोनृतीर्थाश्रयः राजादुःसचिवप्रियःकुलभवोमूर्खःपुमान्स्त्रीजितोवेदांतीहृतस
तक्रियःकिमपरंहास्यास्पदंभूतले॥८॥शांतिश्चेत्कवचेनकिंकिमरिभिःक्रोधोस्तिचेद्देहिनांज्ञातिश्चेदनगेकिं
यदिसुहृद्दिव्यौषधैःकिंफलं॥ किंसर्पैर्यदिदुर्जनःकिमुधनैर्विद्यानवद्यायदिव्रीडाचेत्किमुभूषणेनकविताय

किं

घस्तिराज्येनकिं ९ नवरलस्य स्वर्गःकिंयदिवल्लभानिजवधूःकिंवाविरूपायदिलावण्यंयदिकिंसुधाः
रकवैःशृंगारगर्भोगिरः मत्युःयदिनिर्गुणोप्यनुगतिःकिंधिग्यदिप्रार्थनायाशार्थैःकृनिकेतनोयदिभवान्नकिं
कल्पभूमीरुहैः १० वित्तेनकिंवितरणंयदिनास्तिदीनेकिंसेवयायदिपरोपकृतोनयत्नैः किंसंगमेनत
नयोयदिनेक्षणीयःकिंयौवनेनविरहोयदिवल्लभाया ११ नागोभातिमदेनकंजलरुहैःपूर्णेंदुनाश
र्वरीशीलेनप्रमदाजवेनतुरगानित्योत्सवैर्मंदिरं वाणीव्याकरणेनहंसमिथुनैर्नद्यःसभापंडितैःसत्पुत्रे
णकुलंत्वयावसुमतीलोकत्रयंविष्णुना १२ लोभश्चेदगुणेनकिंपिशुनतायद्यस्तिकिंपातकैःसत्यंचे
त्तपसाचकिंशुचिमनोयद्यस्तितीर्थेनकिं सौजन्यंयदिकिंगुणैःसुमहिमायद्यस्तिकिंमंडनैःसद्विद्यायदिकिंध
नैरपयशोयद्यस्तिकिंमृत्युना १३ मांसंमृगाणांदशनौगजानांमृगद्विषांचर्मफलंद्रुमाणां स्त्रीणांहि
रूपंचनृणांहिरण्यमेतेगुणावैरकराभवंति १४ लब्धस्यतियशोविषमस्यमैत्रीनष्टस्यकृपणस्यकुल
मर्थपरस्यधर्मः विद्याफलंव्यसनिनःकृपणस्यनामराज्यंप्रमत्तसचिवस्यनराधिपस्य १५ सार्थेनमित्रं
कृपटेनधर्मं [illegible] समृद्धिभावं सुखेनविद्यापुरुषेणनारीवांछंतियेव्यक्तमपंडितास्ते १६ धातु

वादेषुवित्ताशामोक्षाशाकौलिकेमते आमातरिच्चपुत्राशात्रयमेतन्निरर्थकं १७ वैद्यंपानरतंनटंकुपठि
तंस्वाध्यायहीनंद्विजंयोधंकापुरुषंहयंगतरयंमूर्खंपरिव्राजकं राज्यंबालनृपंचमंत्ररहितंमैत्रंछलान्वे
षिपद्भार्यांयौवनगर्वितांपररतांमुंचंतितेपंडिताः १८ सूनुःसच्चरितःसषीसहचरीस्वामीप्रसादोन्मुखःस्निग्धो
बंधुरवंचकःपरिजनोनिःक्लेशलेशंमनः आकारोरुचिरःस्थिरश्चविभवोविद्यावदातंमुखंतुष्टेविष्टपकष्टहा
रिणिहरौसंपद्यतेदेहिनां १९ शीलावलंबनमदर्निशमिष्टचिंतावित्तानुरूपमशनाभरणादिकार्यं वा
र्योच्चदुर्जनसमाजनिजप्रशंसाहास्यादिसज्जनवचोहृदयेनिधेयं २० योपमर्थंप्रार्थयतेयदर्थंघटतेचनरः
अवश्यंतदवाप्नोतिनचेछ्रांतोनिवर्तते २१ अविधेयाभृत्यजनाःशठानिमित्राण्यदायकःस्वामी अवि
नयवतीचभार्यामस्तकशूलानिचत्वारि २२ नालसाःप्राप्नुवंत्यर्थान्नशठानचमानिनः नचलोकरवाद्भीता
नचैवप्रकृतीक्षणः २३ शक्तिरहितोपिकुप्यतिसेवाशक्तोपिमानमुद्वहति अधनोपिहिकामयतेजानाति
विधिर्विडंबयितुं २४ कितवायंप्रशंसंतियंप्रशंसंतिचारिणः वंधक्यायंप्रशंसंतिसपार्थपुरुषाधमः २५
राजानोयंप्रशंसंतियंप्रशंसंतिचद्विजाः साधवोयंप्रशंसंतिसपार्थपुरुषोत्तमः २६ गुणाःसर्वज्ञकल्पोपि

7

सीदत्येकोनिराश्रयः अनर्घ्यमपिमाणिक्यंहेमाश्रयमपेक्षते २७ गुणोदूषणतांयातिदूषणंगुणतांक्वचि
त् तथाहिनम्रतोदोषःस्तनयोस्तब्धतागुणः २८ यस्यचाप्रियमन्विछेतस्यकुर्यात्सदाप्रियं व्याधोमृगव
धंकर्तुंसम्यग्गायतिसुस्वरं २९ सप्तैतानिनपूर्यंतेपूर्यमानान्यपिक्वचित् ब्राह्मणोग्नियमोराजापयो
धिरुदरंगृहं ३० चिबुकेयस्यलोमानिनवक्षसिवगेद्वयोः तेनसख्यंनकुर्वीतयदिनिर्मानुषंजगत्
३१ नदीनांचनखीनांचशृंगिणांशस्त्रपाणिनां विश्वासोनैवकर्तव्यःस्त्रीराजकुलेषुच ३२ यौ
वनंधनसंपत्तिःप्रभुत्वमविवेकता एकैकमप्यनर्थायकिमुयत्रचतुष्टयं ३३ विद्याशस्त्रस्य
शास्त्रस्यद्वेविद्येप्रतिपत्तये आद्याहासायवृद्धत्वेद्वितीयाद्रियतेसदा ३४ सुजीर्णमन्नंसुवि
चक्षणःसुतःसुशासितास्त्रीनृपतिःसुसेवितः सुचिंत्यचोक्तंसुविचार्ययत्कृतंसुदीर्घकालेपिन
यांतिविक्रियं ३५ दाक्षिण्यंस्वजनेदयापरिजनेशाठ्यंजनेदुर्जनेप्रीतिःसाधुजनेस्मयःखलज
नेविद्वज्जनेप्राजेवं शौर्यंशत्रुजनेक्षमागुरुजनेनारीजनेधूर्तताये त्वेवंपुरुषाःकलाःसुकुस

लास्तेषांचलोकेस्थितिः ३६ वांछंसज्जनसंगमेपरगुणेप्रीतिर्गुरौनम्रता विद्यायांव्यसनंस्वयो
षितरतिर्लोकापवादाद्भयं भक्तिःशूलिनिशक्तिरात्मदमनेसंसर्गमुक्तिःखलेह्येतेयेषुवसंतिनिर्म
लगुणास्तेभ्योनरेभ्योनमः ३७ नगणस्याग्रतोगच्छेत्सिद्धेकार्येसमंफलं यदिकार्येविपत्तिःस्या
न्मुखरस्तत्रहन्यते ३८ अर्थनाशंमनस्तापंगृहेदुश्चरितानिच वंचनंचापमानंचमतिमान्नप्र
काशयेत् ३९ ऐश्वर्यस्यविभूषणंसुजनताशौर्यस्यवाक्संयमोज्ञानस्योपशमःकुलस्यविनयोवि
त्तस्यपात्रेव्ययः अक्रोधस्तपसःक्षमाप्रभवतांधर्मस्यनिर्व्याजतासर्वेषामपिसर्वकारणमिदंशीलंपरं
भूषणं ४० जलबिंदुनिपातेनक्रमशःपूर्यतेघटः सहेतुःसर्वविद्यानांधर्मस्यचधनस्यच ४१ यो
ध्रुवाणिपरित्यज्यअध्रुवंचनिसेविते ध्रुवानितस्यनंस्यंतिअध्रुवंनष्टमेवच ४२ प्रस्तावसदृशंवा
क्यंसद्भावसदृशंप्रियं आत्मशक्तिसमंकोपंयोजानातिसपंडितः ४३ कोर्थान्प्राप्यनगर्वितोविषयि
नःकस्यापदोस्तंगताःस्त्रीभिःकस्यनखंडितंभुविमनःकोनामराज्ञांप्रियः कःकालस्यनगोचरांतरग

तः कोर्थीगतोगौरवं कोवाउर्जनवागुरासुपतितः क्षेमेनजातः पुमान् ४४ बंधुः कोनामदुष्टानां कोप्येत्त
कोनातियाचितः कोनतृप्यतिवित्तेनकुरुतेकोनपंडितः ४५ सेवितव्योमहान्वृक्षः फलछायासमन्वितः
यदिदैवात्फलंनास्तिछायाकेननिवार्यते ४६ वृक्षंक्षीणफलंत्यजंतिविहगाः शुष्कंसरः सारसाः पुष्पंपीत
रसंत्यजंतिमधुपादग्धंवनांतंमृगाः । निर्द्रव्यंपुरुषंत्यजंतिगणिकाभ्रष्टंनृपंमंत्रिणः कार्याकार्यवशंगतो
भिरमतेकः कस्यकोवल्लभः ४७ मौनान्मूकः प्रवचनपटुर्वातुलोजल्पकोवाधृष्टः पार्श्वेभवतिचजनोदूर
तश्चाप्रमादी क्षांत्याभीरुर्यदिनसहतेप्रायशोनाभिजातः सेवाधर्मः परमगहनोयोगिनामप्यगम्यः ४८
दौर्मंत्र्यान्नृपतिर्विनश्यतियतिसंगात्सुतोलालनाद्विप्रोनध्ययनात्कुलंकुतनयाच्छीलंखलोपासनात् ह्री
र्मद्यादनवेक्षणादपिकृषिःस्नेहःप्रवासाश्रयान्मैत्रीचाप्रणयात्समृद्धिरणयात्त्यागात्प्रमादाद्धनम् ४९ प्री
णातियः सुचरितैः पितरंसपुत्रोयद्भर्तुरेवहितमिच्छतितत्कलत्रं तन्मित्रमापदिसुखेचसमक्रियंयदेतत्त्रयंज
गतिपुण्यकृतोलभंते ५० धनेनकिंयोनददातिनाश्नुतेबलेनकिंयश्चरिपून्नबाधते श्रुतेनकिंयेननधर्ममा
चरेत्किमात्मनायोनजितेंद्रियोभवेत् ५१ राजाघृणीब्राह्मणःसर्वभक्षःस्त्रीचावशादुःप्रकृतिःसहायः॥

मेरुः प्रीतियः प्रकृतिः प्रमादी स्याज्ज्याऽभीयश्चकृतंनवेति ५२ काविद्याकवितांविनार्थिनिजने
दानंविनाश्रीश्चकोधर्मः कृपयाविनाक्षितिपतिः कोनामनीतिंविना कःसूनुर्विनयंविनाकुलवधूः
कास्वामीभक्तिंविनाभोग्यंकिंरमणींविनाजनिजुषः किंजन्मकीर्त्तिंविना ५३ यस्यनास्तिस्वयंप्र
ज्ञाशास्त्रंतस्यकरोतुकिं लोचनाभ्यांविहीनस्यदर्पणः किंकरिष्यसि ५४ दारिद्रताधीरतयाविरा
जतेकुरूपतयाशीलतयाविराजते कुभोजनंचोष्णतयाविराजतेकुवस्त्रतासुभ्रतयाविराजते॥
५५ कर्मायत्तंफलंपुंसांबुद्धिःकर्मानुसारिणी तथापिसुबुद्ध्याभाव्यंसुविचार्यैवकुर्वता ५६
जिताधनवतादारावस्त्रशास्त्रजितासभा जितंकृषिभिर्दारिद्र्यंगोभिरभ्यागतोजितः ५७ क्षमाथ
नुगृहीतस्यदुर्जनः किंकरिष्यसि अतृणेपतितोवह्निः प्रकोपायनशांतये ५८ पठतोनास्तिमूर्खत्वं
जपतोनास्तिपातकं मौनिनःकलहोनास्तिनास्तिजागरतोभयं ५९ आज्ञाभंगोनरेंद्राणांविप्राणां
मानखंडनं पृथक्शय्यावरस्त्रीणामशस्त्रवधमुच्यते ६० वरंपलितकायेनकर्त्तव्यःश्रुतिसंग्रहः॥

प्र.र. नतत्रधनिनोयांतियत्रयांतिबहुश्रुता ६१ विश्वासप्रतिपन्नानांवंचनेकाविदग्धता अंकमारुह्यसुप्त
६ स्यहंतुःकिंनामपौरुषं ६२ सर्वस्यद्वेसुमतिकुमतीसंपदापत्तिहेतूवृद्धोयूनासहपरिचयात्त्याज्यतेकामि
नीभिः एकेगोत्रेसभवतिपुमान्यःकुटुंबंविभर्त्तिस्त्रीपुंवच्चप्रभवतियदातद्धिगेहंविनष्टं ६३ पठकः
पाठकश्चैवयेचान्येशास्त्रचिंतकाः सर्वेव्यसनिनोमूर्खाःयःक्रियावान्सपंडितः ६४ परोपदेशकुशला
दृश्यंतेबहवोनराः स्वभावमनुवर्त्तंतेसहस्रेष्वपिदुर्लभा ६५ अग्निहोत्रफलावेदाःशीलवृत्तफलंकुलं
रतिपुत्रफलादारादत्तभुक्तफलंधनं ६६ गुणोभूषयतेरूपंशीलंभूषयतेकुलं सिद्धिर्भूषयतेविद्यांभोगो
भूषयतेधनं ६७ आपत्सुमित्रंजानीयाद्युद्धेशूरंधनेशुचिं भार्यांक्षीणेषुवित्तेषुव्यसनेषुचबांधवान्
६८ शास्त्रंसुचिंतितमपिप्रतिचिंतनीयमाराधितोपिनृपतिःपरिशंकनीयः अंकेस्थितायुवतयाच
परिरक्षणीयाःशास्त्रेनृपेचयुवतौचकुतोवशित्वं ६९ नाग्निस्तृप्यतिकाष्ठानांनापगानांमहोदधि राम
नांतकःसर्वभूतानांनपुंसांवामलोचनाः ७० नाजारजःपितृद्वेषीनाजाराभर्तृवैरिणी नालंपटोऽ
धिकारीस्यान्नाकामीमंडनप्रियः ७१ काकेशौचंद्यूतकारेषुसत्यंक्लीवेधैर्यंमद्यपेतत्त्वचिंता सर्पे ६

क्षांतिःस्त्रीषुकामोपशांतिःराजामित्रंकेनदृष्टंस्तुतंवा ७२ असंतुष्टाद्विजानष्टाःसंतुष्टश्चमही
पतिः सलज्जागणिकानष्टानिर्लज्जाश्चकुलांगना ७३ दुर्मंत्रिणंकमुपयांतिननीतिदोषाःसं
तापयंतिकमपथ्यभुजंनरोगाः कंश्रीनर्दपयतिकंननिहंतिमृत्युःकंस्त्रीकृतानविषयाःपरिताप
यंति ७४ स्त्रीविनश्यतिरूपेणब्राह्मणोराजसेवया गावोदूरप्रचारेणहिरण्यंलोभलिप्सया
७५ किंचित्रंयदिवेदशास्त्रनिपुणोविप्रोभवेत्पंडितःकिंचित्रंयदिनीतिशास्त्रनिपुणोराजाभवेद्धर्मिणः
नचित्रंयदिरूपयौवनवतीसाध्वीभवेत्कामिनीयतच्चित्रंयदिनिर्धनोहिपुरुषःपापंनकुर्यात्क्वचित् ७६
अन्यदाभूषणंपुंसःक्षमालज्जेवयोषितः पराक्रमःपरिभवेवैजात्यंसुरभेष्विव ७७ अचलाकम
लाकस्यकस्यमित्रंमहीपते शरीरंचस्थिरंकस्यकस्यवरांगना ७८ गर्द्दभःपटहोदासीग्रामण्यःपश
वःस्त्रियः दंडेनाक्रम्यभुंजीयान्नतेसन्मानभाजनं ७९ बहुभिर्नविरोधव्यंदुर्जनैःस्वजनैरपि स्फु
रंतमपिनागेंद्रंभक्षयंतिपिपीलिका ८० विषादप्यमृतंग्राह्यंबालादपिसुभाषितं नीचादप्युत्तमां
विद्यांस्त्रीरत्नंदुष्कुलादपि ८१ विवादोधनसंबंधोयाचनंस्त्रीषुसंगतिः आदानमग्रस्थायित्वंमैत्री

भ.र.
७

भंगस्यहेतवः ८२ नभोजनविलंबीस्यान्नचनारींनिवंधनं सुदूरमपिविद्यार्थीव्रजेद्गरुडहंसव
त् ८३ युक्तियुक्तंप्रगृह्णीयाबालादपिविचक्षणः रवेरविषयेवस्तुकिंनदीपःप्रकाशयेत्
८४ अवृत्तिकंत्यजेदेशंवृत्तिंसोपद्रवांत्यजेत् त्यजेन्मायाविनंमित्रंधनंप्राणहरंत्यजेत् ८५
संतव्योमंदबुद्धीनामपराधोमनीषिणः नहिसर्वत्रपांडित्यंसुलभंपुरुषेक्वचित् ८६ व्यसने
मित्रपरिक्षाशूरपरिक्षारणांगणेभवति विनयेवंशपरीक्षाचदानपरिक्षाचदुर्भिक्षे ८७ भूमिपता
वेथपतौबालेवृद्धेतपोधिकेविदुषि योषितमूर्खगुरुषुदेवाचविदुषानेवोत्तरंदेयं ८८ राजा
पश्यतिकर्णाभ्यांयुक्त्यापश्यतिपंडितः पशुःपश्यतिगंधेनभूतेपश्यतिचक्षुसाः ८९ त्यजेभय
मकृतपापांमैत्रीतुशठंप्रमादिनांविद्या स्त्रीकामिनंमलसंश्रीःक्रूरंस्त्रीदुर्जनंलोकः ९० हस्तीस्थूल
तरःसचांकुशवशःकिंहस्तितुल्योंकुशोदीपेप्रज्वलितेविनश्यतितमःकिंदीपतुल्यंतमः वज्रेनाभिह
तःपतंतिगिरयःकिंवज्रतुल्योगिरिर्बुद्धिर्यस्यगरीयसीसवलवान्स्थूलेषुकःप्रत्ययः ९१ प्रस्तु

ति
राम
७

दुः सर्वसिद्धीनांमुन्नायः प्रथमं. किल   अतिशीतलमप्यंतःकिंभिनत्तीनभूभृतः ९२ प्रत्यक्षेगुरुणा
जानोपरोक्षेमित्रबांधवाः   प्रत्यक्षेचपरोक्षेचानस्तुतिःपुत्रदारयोः ९३ गुणवानपिनोपयातिपूजां
जनमध्येसुजनैरकथ्यमानः   नहिशोरमणिःस्वभावकांतिंरविपादैरणधिष्ठितःकरोति ९४ उपका
रकुमायतेभृशंप्रभवःकर्मफलस्यभूरिणः   अनपायिनिबर्हणंद्विषांनतितिक्षासममस्तिसाधनं ९५
सर्वसहायेऋजवःप्रतिज्ञातार्थपालकाः   परोपकारिणःसेव्यानिर्धनाअपितेनराः ९६ अर्थागमोनित्य
मरोगिताचप्रियाचभार्याप्रियवादिनीच   वश्यश्चपुत्रोर्थकरीचविद्याषड्जीवलोकस्यसुखानितानि ९७ को
र्थःपुत्रेणजातेनयोनविद्वान्नधार्मिकः   काणेनचक्षुषाकिंवाचक्षुःपीडैवकेवलं ९८ गुणिगणगणनारं
भेपतातिनकठिनीसुसंभ्रमायस्य   तेनांबायदिसुतिनीवदवंध्याकीदृशीभवति ९९ काव्यशास्त्रविनोदेन
कालोगच्छतिधीमतां   व्यसनेनतुमूर्खाणांनिद्रयाकलहेनवा १०० उचितमनुचितंकुर्वताकार्यमादौप
रिणतिरवधार्यायत्नतःपंडितेन   अतिरभसकृतानांकर्मणामाविपत्तेर्भवतिहृदयदाहीशल्यतुल्योवि
पाकः १ यशोधिगंतुंसुखलिप्सयावामनुष्यसंख्यामतिवर्त्तितुंवा   निरुत्सुकानामभियोगभाजांसमुत्सु

केवांकमुपैतिसिद्धिः २ कोतिभारःसमर्थानांकिंदूरंव्यवशायिनं कोविदेशःसुविद्यानांकःपरःप्रियवा
दिनां ३ अव्यापारेषुव्यापारंयोनरःकर्तुमिच्छति सतत्रनिधनंयांतिकीलोत्पाटीववानरः ४ अभ्र
छायाखलप्रीतिर्नवसस्यानियोषितः किंचित्कालोपभोग्यानियौवनानिधनानिच ५ आरोप्यतेशिला
शैलेयथायत्नेनभूयसा निपात्यतेक्षणेनाधस्तथात्मगुणदोषतः ६ हतंज्ञानंक्रियाहीनंहतश्चाज्ञानि
नोनराः हतंचानायकंसैन्यंअभर्तारोहतास्त्रियः ७ कन्यानिष्कासिताश्रेष्ठावधूःश्रेष्ठाप्रवेशिता अप
त्नंसंग्रहितंश्रेष्ठोधर्मःश्रेष्ठोदिनेदिने ८ भिन्नेचित्तेकुतःप्रीतिःअप्रीतिःकुतःसुखं स्त्रियाचपुत्रशोक
श्चपुच्छछेदीमयास्मृतः ९ त्यजेदेकंकुलस्यार्थेग्रामस्यार्थेकुलंत्यजेत् ग्रामंजनपदस्यार्थेआत्मार्थेपृथि
वींत्यजेत् १० अजरामरवत्प्राज्ञोविद्यामर्थंचचिंतयेत् गृहीताइवकेशेषुमृत्युनाधर्ममाचरेत् ११
स्वायत्तमेकांतहितंविधात्राविनिर्मितंछादनमज्ञतायाः विशेषतःसर्वविदांसमाजेविभूषणंमौनमपं
डितानां १२ अनुकूलेविधौदेयंयतःपूरयिताहरिः प्रतिकूलेविधौदेयंयतःसर्वंहरिष्यति १३
सुखार्थीसंत्यजेद्विद्यांविद्यार्थीसंत्यजेत्सुखं सुखिनस्तुकुतोविद्याकुतोविद्यार्थिनःसुखं १४ गुरौ

गोरवमायातिनमहत्स्यापिसंपदा पूर्णोऽपिनातथावंधोनिःकेलंकोयथाकश १५ सत्यंसत्यंपुने
र्वाक्यंनादत्तमुपतिष्ठति अंबुभिःपूरितापृथ्वीचातकस्यमरुस्थली १६ धनेषुजीवतव्येषुस्त्रीषु
भोजनवृत्तिषु अतृप्ताःमानवाःसर्वेयातायास्यंतियांतिते १७ संभोजनंसकथितंसंप्रश्नोयसमाग
मः ज्ञातिभिःसहकार्याणिनविरोधःकदाचनः १८ जीर्णमन्नंप्रशंसीयाद्भार्यांचगतयौवनं रणाप्र
त्यागतंशूरंधान्यंचगृहमागतं १९ नखड्गेनजयेन्निद्रांनकामेनस्त्रियंजयेत् नेंधनेनजयेद्वह्निंन
पानेनसुरांजयेत् २० कःशूरोविजितेंद्रियःप्रियतमाकानुव्रताकिंधनंविद्याकिंसुखमप्रवासवसतीराज्यं
किमाज्ञापरं कोलाभोगुणिसंगमःकिमसुखंप्राज्ञेतरैःसंगतिःकाहानिःसमयच्युतिर्निपुणताकाधर्मतत्वे
रतिं २१ वयसिगतेकःकामविकारःक्षीणेवित्तेकःपरिवारः शुष्केनीरेकःकासारः ज्ञातेतत्वेकःसंसारः
२२ अतिपरिचयादवज्ञासततगमनादनादरोभवति लोकप्रयागवासीकूपेःस्नानंमाचरति २२ कु
भोज्येनदिनंनष्टंकुकलत्रेणशर्वरी कुपुत्रेणकुलंनष्टंतनष्टंयन्नदीयते २४ दर्शितानिकलत्राणिगृहेभुक्तं
मशंकितं कथितानिरहस्यानिमित्रेषुलोकेषुभिद्यते २५ नद्रूहंयत्रवसततद्भोज्यंयेनजीवति यस्तुक्तेयेतदे

कोत्कं ज्ञानमज्ञानमन्यथा २६ अजायुद्धंवणिकुश्राद्धंप्रत्यूषेमेघडंबरं दंपत्योकलहश्चैवपरिणामेनकिं
चन २७ द्वाविमौपुरुषौलोकेशिरःशूलकरौपरौ गृहस्थश्चनिरारंभोयतिश्चसपरिग्रहः २८ अनायके
नवास्तव्यंनवसेद्बहुनायके स्त्रीनायकेनवास्तव्यंनवसेद्बालनायके २९ पंचयत्रनविद्यंतेनतत्रदि
वसंवसेत् धनिकःश्रोत्रियोराजानदीवैद्यस्तुपंचमः ३० इतिश्रीकरणकुलालंकारपुरुषोत्तमसू
नुहरिदासविरचितेप्रस्तावरत्नाकरेनीतिःसमाप्तः १ अथराजनीतिः प्रथमंराज्ञप्रशंसामाह
॥ बालोपिनावमंतव्योमनुष्यइतिभूपतिः महतीदेवताह्येषानररूपेणसंस्थिता १ यस्यप्रसादेप
द्माश्रीर्विजयश्चपराक्रमे मृत्युश्चवसतिक्रोधेसर्वतेजोमयोहिसः २ अशुचिर्वचनाद्यस्यशुचिर्भ
वतिपूरुषः शुचिश्चैवाशुचिश्चैवकथंराजानदेवता ३ निकटस्थंदहत्यग्निर्नृतुदूरापिसर्पिनं
कुलंदहतिराजाग्निःसपशुद्रव्यबांधवं ४ रक्षाधिकारीदीशाखाद्भूतानुग्रहकारणात् यदेवकुरु
तेराजातत्प्रमाणमितिस्थितिः ५ राजानामचरत्येवभूमौसाक्षात्सहस्रदृक् नतस्यज्ञामतिक्रम्यप्र
तिष्ठंपरिमाप्रजाः ६ राज्ञाणाज्ञाभयाद्धर्मानव्यपैतेयथाप्रजाः व्यवहारस्ततोज्ञेयःसंश्रितोरा

जशासनं ७ स्थित्यर्थंपृथिवीपालैश्चारित्रविधयःकृताः चरित्रेभ्यःततःप्राकुर्गरीयोराजशास
नं ८ प्रजांसंरक्षतिनृपःसावर्द्धयतिपार्थिवं वर्द्धनाद्रक्षणंश्रेयस्तन्नाशेन्यत्सदप्यसत् ९ नृपा
णांचनराणांचकेवलंतुल्यमूर्त्तिता आधिक्यंचक्षमाधैर्यमाज्ञादानंपराक्रमः १० सदानुरक्तःप्रकृतिःप्र
कृतिःप्रजापालनतत्परः विनीतात्माहिनृपतिर्भूयसींश्रियमस्तुते ११ प्रजापीडनसंतापात्समुद्भूतोहु
ताशनं राज्ञाकुलंश्रियंप्राणान्नादग्ध्वाविनिवर्त्तते १२ निर्विषोपियथासर्पःफणाटोपोभयंकरः त
थैवाडंबराज्ञाजानपरैरभिभूयते १३ पुष्पैरपिनयोद्धव्यंकिंपुनर्निशितैःशरैः जयेभवतिसंदेहःप्र
धानपुरुषःक्षयः १४ उपकारगृहीतेनशत्रुणाशत्रुमुद्धरेत् पादलग्नंकरस्थेनकंटकेनेवकंटकं १५
नोवीक्षितव्योविद्वद्भिःशत्रुरल्पोप्यवज्ञया वह्निरल्पोपिसंवृद्धःकुरुतेभस्मसाधनं १६ कूर्मसंको
चमास्थायप्रहारमपिमर्षयेत् प्राप्तकालेतुनीतिज्ञःउत्तिष्ठेक्रूरसर्पवत् १७ तावद्भयस्यभेतव्यंया
वद्भयमनागतं आगतंतुभयंदृष्ट्वाप्रहर्त्तव्यमभीतवत् १८ परोपिहितवान्बंधुर्बंधुरप्यहितःपरः
अहितोदेहजोव्याधिर्हितमारण्यमौषधं १९ मास्वंतोलखबलेस्थित्वाबाधिष्टाउबलंजनं नहिदुर्वेल

प्र.र.
१०

दग्धानांकुलंकिंचिन्नरोहति २० उत्खातान्प्रतिरोपयन्विचिन्वन्लघुन्वर्धयन्नुत्तुंगान्नमयंनतांसमुदयं
विश्लेषयन्संहतान् क्षुद्रान्कंटकिनोबहिर्नियमयन्म्लानान्समुच्चेचयन्मालाकारइवप्र
योगनिपुणोराजाचिरंनंदति २१ कमंडलूपमोमत्यस्तनुस्यागोबहुग्रहः नृपतेःकिंक्ष
णोमूर्खःदरिद्रःकिंवराटकः २२ वेदवेदांगतत्वज्ञोजपहोमपरायणः आशीर्वादपरोनि
त्यमेषराज्ञःपुरोहितः २३ क्रमागतोहितमतिःसर्वभावपरिक्षकः धीरोयथोक्तवादीचदू
तएवंविधोमतः २४ प्रवीणोवाक्यबुद्धीमान्स्वामिभक्तश्चनित्यशः अलुब्धःसत्यवा
दीचभांडागारकइष्यते २५ इंगिताकारतत्वज्ञोबलवान्प्रियदर्शनः समयज्ञःस्वामि
भक्तःप्रतीहारीसउच्यते २६ मंत्रेतंत्रार्पितप्रीतिर्देशकालोचितस्थितिः यश्चराज्ञोभवेद्भ
क्तःसोमात्यःपृथिवीपते २७ यस्मिन्नैवाधिकंचक्षुरारोपयतिपार्थिवः कुलीनोवाकुली
नोवासंश्रियोभोजनंभवेत् २८ विषहीनोयथानागोमदहीनोयथागजः सर्वेषांवश्यतांया

तिदुर्गोहीनस्तथान्नृपः २९ दुर्गोबहुविधंज्ञेयंपर्वतस्यजलस्यच प्राकारस्यचतस्यापिभूमेरपि
भवेत्क्वचित् ३० नगजानांसहस्रेणनलक्षेणचवाजिनां तथासिध्यंतिकार्याणियथादुर्गप्रभा
वतः ३१ शतमेकोपिसंधत्तेप्राकारस्थोधनुर्द्धरः तस्माद्दुर्गंप्रशंसंतिनीतिशास्त्रविदोजनाः ३२
प्रज्ञाशुभ्रशरीरस्यकिंकरिष्यंतिसंहताः गरदीनछत्रहस्तस्यवारिधाराइवारयः ३३ मातातस
पदामग्रमारूढोस्मीतिविश्वसीः दूरारूढपरिभ्रंशोविनिपातोदिदारुणः ३४ क्वचित्कार्यवशा
न्नीचोप्यस्तंभवतिनोमहान् कांसस्येवहिराज्ञोपिदर्पणःकनकेस्यच ३५ क्रूरंव्यसनिनंलु
ब्धंमप्रगल्भमथाकुलं मूर्खमन्यायकर्त्तारंनाधिपत्येनियोजयेत् ३६ रिक्ताःकर्मनिपरवःस्त
ध्यस्त्वलसाभवंतिजेभृत्याः तेषांजलौकसामिवपूर्णानांखलुरिक्तताकार्याणि ३७ नियोगिभिर्विनाराज्यंनास्ति
भूपोहिकेवलं तस्मादमीविधातव्याःरक्षितव्याप्रयत्नतः ३८ कानाकुब्जाश्चषंढाश्चतथावृद्धाश्चपंगवः
एतेचांतःपुरेनित्यंनियोक्तव्याःसमाहृताः ३९ धर्मशास्त्रार्थकुशलाःकुलीनाःसत्यवादिनः समाशत्रौच

प्र.र.
११

मित्रेचनृपतेस्युःसभासदा ४० नसासभायत्रनसंतिवृद्धावृद्धानतेनवदंतिधर्मं: नासोधर्मोयत्रचनास्ति
सत्यंनतत्सत्यंयछलेनानुवृद्धं ४१ मंत्रिणांभिन्नसंधानेभिषजांसान्निपातिके कर्मणिव्यवत्तेप्रज्ञासु
स्थःकोवानपंडितः ४२ नरपतिहितकर्त्ताद्वेष्यतांयातिलोकेजनपदहितकर्त्तामुच्यतेपार्थिवेंद्रैः ॥
इतिमहतिविवादेवर्त्तमानेनृपतिजनपदानांदुर्लभःकार्यकर्त्ता ४३ तुल्यार्थंतुल्यसामर्थ्यंमर्म्मज्ञंव्य
वसायिनं अर्द्धराज्यहरंभृत्यंयोनहन्यात्सहन्यते ४४ प्रसादोनिष्फलोयस्ययस्यक्रोधोनिरर्थकः ॥
नतंभर्त्तारमिच्छंतिषंढापतिरिवांगना ४५ अविवेकिनिभूपालेनश्यंतिगुणिनोगुणाः चित्तोत्साहःपुरं
ध्रीनांभर्त्तरीवनपुंसके ४६ जीवंतोपिमृतापंचव्यासेनपरिकीर्त्तिताः दरिद्रोव्याधितोमूर्खःप्रवासीचि
रसेवकः ४७ चक्रसेव्यंनृपःसेव्योमानृपश्चक्रवर्जितः पश्यच्चक्रस्यमाहात्म्यंमृत्पिंडःपात्रतांगतः ४८
गंतव्यंराजसदनंद्रष्टव्याराजपूजिताःलोकाः यद्यपिनभवंत्यर्थास्तथाप्यनर्थाविनश्यंति ४९ अ
त्यासन्नंविनाशायदूरतस्थाफलप्रदाः मध्यभावेनसंसेव्याराजावह्निर्गुरुस्त्रियः ५० आसन्नमेवनृप
तिर्भजतेमनुष्यंविद्याविहीनमकुलीनमसंगतंवा प्रायेणभूमिपतयःप्रमदालताश्चयःपार्श्वतोभवति

तंपरिवेष्टयंति ५१ अभिमतोप्यवज्ञातोयोराज्ञांद्वारतिष्ठति सतुराज्ञांश्रियंभुंक्ते नाभिमानीकदा
चन ५२ राजमातरिदेव्यांचकुमारेमुख्यमंत्रिणी पुरोहितेप्रतीहारेसमंवर्त्तेतराजवत् ५३ आया
चतुर्थभागेनव्ययकर्मप्रवर्त्तेत प्रभूततैलदीपोपिचिरंभद्राणिपश्यति ५४ अर्थानामर्थनंकार्यं
वर्द्धनंरक्षणंतथा भक्ष्यमाणोनिरादायःसुमेरुःक्षीयतेपिहि ५५ आक्षेपवचनंकस्यनवक्तव्यंक
दाचन अनुकूलंप्रियंचास्यवक्तव्यंजनसंसदि ५६ अंतःपुरधनाध्यक्षैर्वैरीभूतैर्निराकृतैः संस
र्गंनव्रजेल्लोकेविनापार्थिवशासनं ५७ जृंभंनिष्ठीवनंकासंकोपंपर्यंकिकाश्रयं भ्रूकुटीवातमुद्गारंचतत्
समीपेविवर्जयेत् ५८ स्वयंतथानकर्त्तव्यंस्वगुणाख्यापनंपुनः स्वगुणाख्यापनंयुक्त्यापरद्वाराप्रयोज
येत् ५९ राज्ञस्तुदर्शनंकुर्याज्ज्ञात्वावसरसौष्ठवं गुणादिख्यापनापूर्वउपनीतोसहाशयैः ६० दर्शनेनाथ
मद्वाराराज्ञःकार्येविपश्चितां गरिष्ठोप्यतियत्नेनश्रेष्ठउपनीतोलघीयसा ६१ आशयंमहतःसोयंमनिमज्ञाति
सर्वथा कोपनासत्तुसंवदाउपनीतोनलेनयः ६२ प्रस्ताववाक्यमुदितेनैवसंभाव्यतेयथा आराधनासुसर्वा
सुप्रसुप्तइवचेष्टते ६३ कथाप्रसंगेप्रक्षिप्तमतिकथंभंगंकरोतिच लक्ष्यतेविमुखश्चैवगुणसंकीर्त्तनेकृते ६४

प्र.र.

१२

शत्रोरत्यंतमित्रोंयस्तेनमैत्रींविवर्जयेत् अर्जयेन्नद्विराजेनतत्तृष्टाघातकारिणा ६५ संगतिःश्रेयसीराजन्
विगुणेष्वपिबंधुषु तुषैरपिपरिभ्रंष्टानप्ररोहंतितंडुलाः ६६ मृदोःपरिभवोनित्यंवैरंतीक्ष्णस्यनित्य
शः उछृज्यतत्स्वयंतस्मान्मध्यांवृत्तिंसमाश्रयेत् ६७ तेजस्विनिक्षमोपेतेनातिकर्कशमाचरेत्
अतिनिर्मथनादग्निःचंदनादपिजायते ६८ दंतुमेवोपसरतिमृगेंद्रःसकुचत्यपि बुद्धिमंतःसदं
तेचनिधायहृदिकिंचन ६९ स्नानंनाममनःप्रसादजननंदुःस्वप्नविध्वंसनंशौचस्यापनंम
लापहरणंसंवर्द्धनंतेजसः रूपोद्योतकरंगदप्रशमनंकामस्यचाप्यायनंनारीणांचमनोहरंश्र
महरंस्नानंदशैतेगुणाः ७० तांबूलंमुखरोगनाशनिपुणंसंवर्द्धनंतेजसांनित्यंजाठरवह्निवृद्धि
जननंदुर्गंधिदोषापहं वक्त्रालंकरणंप्रकर्षजननंविद्वन्नृपाग्रेरणेकामस्यापतनंसमुद्भवकरंल
क्ष्म्याःसुखस्यास्पदं ७१ देवतातिथिविप्राणांपूजनंपापनाशनं लोकद्वयेपिशुभकृद्दानंधर्मय
शस्करं ७२ दिवानिरीक्ष्य[illegible]कव्यंरात्रौनैवचनैवच संचरंतिमहाधूर्त्तोवटेवरुरुचिर्यथा ७३

रा

१२

अतिदानवलिर्वद्धोनष्टोमानात्सुयोधनः विनष्टोरावणोलौल्यादतिसर्वत्रवर्जयेत् ७४ चिं
तनीयाहिविपदामादावेवप्रतिक्रियाः नकूपखननंयुक्तंप्रदीप्तेवह्निनागृहे ७५ मित्रस्वजन
वंधुनांबुद्धेर्धैर्यस्यचात्मनः आपन्निकषयात्मानानरोजानातिसारतं ७६ वृथावृष्टिसमुद्रे
षुवृथातृप्तस्यभोजनं वृथादानंसमर्थेषुवृथाश्रूरेविभूषणं ७७ सर्वथास्वहितमाचरणीयंकिं
करिष्यतिजनोबहुजल्पः नविद्यतेनखलुकश्चिदुपायःसर्वलोकपरितोषकरोयः ७८ विस्म
यःसर्वथाहेयःप्रत्यूहःसर्वकर्मणां तस्माद्विस्मयमुत्सृज्यसाध्यसिद्धिर्विधीयते ७९ यःकाकिनी
मप्यपथप्रपन्नामन्विष्यतेनिष्कसहस्रतुल्यं कालेचकोटिष्वपिमुक्तहस्तस्तंराजसिंहंनजहातिलक्ष्मीः
८० कृतोविवाहेव्यसनेरिपुक्षयेयशस्करेकर्मनितसंग्रहे प्रियासुनारीष्वधनेषुवंधुषुह्यतिव्ययोना
स्तिनराधिपानां ८१ आहवेव्यसनेचैवदुर्भिक्षेशत्रुविग्रहे राजद्वारेश्मशानेचयस्तिष्टतिसबांधवः ८२
त्यजेत्स्वामिनमत्युग्रंअत्युग्रात्कृपणंत्यजेत् कृपणादविशेषज्ञंतस्माच्चकृतिनाशकं ८३ स्थितंनरव्या

प्र.र.
१३

दाम्पत्यसंजल्पेगतंनशोच्चाभिकूतंनमन्ये द्वयोस्तृतीयोनभवाभिराजनकेनापिमूर्खोवदकारणेन
८४ विदग्धस्यचभुक्तस्यदंतस्यचलितस्यच अमात्यस्यचरुष्टमूलादुद्धरणंसुखं ८५ स्थान
भ्रष्टानशोभंतेदंताकेशानखानरा इतिविज्ञायमतिमान्स्वस्थानंनपरित्यजेत् ८६ मंत्रंबीजमिवा
पक्वंरक्षणीयंयथातथा मनागपिनभिद्यैतेतद्भिन्नंनप्ररोहति ८७ यत्रात्मीयोजनोनास्तिभेदस्त
त्रनविद्यते कुठारेर्दंडनिर्मुक्तैःभिद्यंतेतरवःकथं ८८ षट्कर्णोभिद्यतेमंत्रःचतुःकर्णस्थिरोभ
वेत् द्विकर्णस्यतुमंत्रस्यब्रह्माप्यंतंनगछति ८९ जयोरेवशमंशास्त्रंजयोरेवशमंबलं तयोर्विवा
दःसख्यंचनतुतुष्टविपुष्टयो ९० मंत्रिणावालिशैःसार्द्धंस्त्रीणांचयुवभिःसभा पुराकृतिरसाधूनां
मंत्रेराज्ञाविपत्तयः ९१ मंत्रिणांचमहीपालचित्तंविघटितंक्वचित् वलयंस्फटिकस्येवकोहिसंधा
तुमीश्वरः ९२ सद्भावेन[illegible]त्रंसद्भावेनचवांधवान् स्त्रीभृत्यान्दानमानाभ्यांदाक्षिण्येनतरंजे
नं ९३ परोक्षेकार्यहन्तार[illegible]त्यक्षेप्रियवादिनं वर्जयेत्तादृशंमित्रंविषकुंभंपयोमुखं ९४ एतद

रा
१३

र्थंकुलीनानांनृपाःकुर्वंतिसंग्र [illegible]हः आदिमध्यावसानेषुनतेयास्यंतिविक्रियां ९५ सर्वैरेकजनःशूरः
अनासादितसंगरः अदृ[illegible]सामर्थ्यःसदर्पःकोभवेन्नहि ९६ उत्तुंगशैलशिखरस्थितपादपस्यका
कःकृशोपिफलमालभतेसप[illegible]ः सिंहोबलीगजविदारणदारुणोपिसीदत्यहोतरुतलेखलुपक्षही
नः ९७ आपदार्थेधनंरक्षेदारानरक्षेधनैरपि आत्मानंसततंरक्षेदारैरपिधनैरपि ९८ क्वचिद्भूमौ
शय्याक्वचिदपिपर्यंकेशयनःक्वचिच्छाकाहारीक्वचिदपिचशाल्योदनरुचिः क्वचित्कंथाधारीक्व
चिदपिचदिव्यांबरधरोमनस्वीकार्यार्थीगणयतिदुःखंनचसुखं ९९ अपूज्यायत्रपूज्यंतेपूज्य
पूजाव्यतिक्रमः त्रीणितत्रप्रवर्तंतेदुर्भिक्षंमरणंभयं १०० यदस्थैर्यमवतामायुर्यदनीतिमतांश्रि
यः तदेतत्काकतालीयंतदेतच्चघुणाक्षरं १ तुल्येपराधेस्वर्भानुर्भानुमंतंचिरेणयत् हिमांशुमा
शुग्रसतेतन्नदिम्नःयस्फुटंफलं २ अनुकूलेविधौदेयंयतःपूरयिताहरिः प्रतिकूलेविधौदेयंयतः
सर्वंहरिष्यति ३ गुणेगौरवमायातिनमहत्यापिसंपदा पूर्णेंदुर्नतथावंद्योनिःकलंकोयथाकृशः॥

४ यानमक्षास्तथानार्योमृगयागीतवादिते एतानियुक्त्यासेवेतप्रसंगोह्यत्रदोषवान् ५ दुस्थोरपि
निजैरेवप्रावृतंसर्वमुत्तमं वरंजीर्णंवरेणापिहृद्देकपटमर्थीति ६ वस्त्रंगान्वबकुक्षीराजेलपात्रमुपा
नहो औषधंबीर्यमाहार्यसंकीर्णेनयथाप्नुयात् ७ घटंभिंद्यात्पटंछिंद्यात्कुर्यात्किंचिद्यथाद्भु
तं येनकेनाप्युपायेननोविज्ञातःपुरेवसेत् ८ अलुब्धोपिधनंराज्ञःसंश्रितोयातिसंपदं महा
हृदसमीपस्थंपश्यनीलंवनस्पतिं ९ कठिनंवामधुरंवाप्रस्तुतवचनंमनाहारी वामेगर्दभनादं
हिंचिन्नप्रीत्यैप्रयत्नेषु १० किमप्यसाध्यंमहतांसिद्धिमेतिलघीयसी प्रदीपोदहतिगेहांतर्ध्वांतंहं
तिनभानुमान् ११ कोहंकोदेशकालौसमविषमगुणाःकेरयःकेसहायाः काशक्तिःकोभ्युपायः
फलमिहवक्ताकिंकीदृशीदै[illegible]संपत् १२ संपन्नोकोपिबंधुःप्रतिहतवचनःस्योत्तरंकिंनुमेस्यादित्ये
वंकार्यसिद्धावदितमनसो[illegible]स्याभवंतिः १३ प्रणामत्युन्नतिहेतोर्जीवनहेतोर्विमुंचतिप्राणान् ॥
दुःखीयतिसुखहेतोः कोमूढ[illegible]सेवकादन्यः १४ कथंनामनसेव्यंतेयत्नतःपरमेश्वराः अचिरेणे

वयेतुष्टाःपूरयंतिमनोरथान १५ तुष्टोपिराजायद्दद्यानतत्तुष्टोवणिग्जनः अतोभूमिपतिःसे
व्यस्त्याज्योदूरतरेनसः [illegible] तःसेवाविहीनस्यचामरोद्धूतसंपदः उद्दंडधवलछत्रवाजिवारण
वादिनी १७ रागेद्वेषेचम [illegible] द्रोहेपापेचकर्मणि अप्रियेचैवकर्त्तव्येचिरकारीप्रशस्यते १८
नापरीक्ष्यनयेद्दंडनंचमंत्रंप्रकाशयेत् विसृजेनचलुब्धेभ्योविश्वसेनापकारिषु १९ चिरेणमित्रं
संधीयाच्चिरेणचकृतंत्यजेत् चिरेणमित्रंसंधीयाच्चिरंधारणमर्हति २० बंधूनांसुहृदांचैवभृत्या
नांस्त्रीजनस्यच अव्यक्तेष्वपराधेषुचिरकारीप्रशस्यते २१ चरेद्धर्मानकटुकोगुंजनस्नेहन
नास्तिकः अनृशंसंचरेदर्थंचरेत्कामममनुद्धतः २२ संदधीतनचानार्यैर्विगृह्णीयान्नबंधुभिः
नाभक्तंचारयेच्चारं कुर्यात्कार्यमपीडया २३ नविश्वसेत्कुमित्रस्यकायस्थस्यनविश्वसेत् वि
श्वासाद्भयमुत्पन्नंमूलादपिनिकृंतति २४ सारासारपरिक्षेतास्वामीभृत्यस्यदुर्लभः अनुकूलःशु
चिर्दक्षःप्रभोर्भृत्योपिदुर्लभः २५ राजातुष्टोपिभृत्यानांमानमात्रंप्रयच्छति तेपिसंमानमात्रेण

पथ्यपकुर्वं॥
प्राणैः कंठगतैरपि २६ निर्विशेषं यदा राजा समं भृत्येषु तिष्ठति तदोद्यमसमर्थानां उत्साहः परिहीय
ते २७ सुमंत्रिते सुविक्रांते सुकृते सुविचारिते प्रारंभे कृतबुद्धीनां सिद्धिरव्यभिचारिणी २७ सर्वे
यत्र विनेतारः सर्वे पंडितमानिनः सर्वे महत्त्वमिच्छंति तद्वृंदमवसीदति २८ सेवया धनमिच्छद्भिः
सेवकैः पश्य यत्कृतं स्वातंत्र्यं यच्छरीरस्य मूढैस्तदपि हारितं ३० वरं वनं वरं भैक्ष्यं वरं भारोपजीवनं
पुंसां विवेकयुक्तानां न सेवया धनार्जनं ३१ अथ संग्रामविधिः प्रथमं क्रियते स्नानं शुष्कवस्त्रावृ
तो भवेत् मांगल्यरूपसंयुक्तो देवविप्रांश्च पूजयेत् १ क्षेत्रपालस्य नाम्ना च बलिं दद्यात् दिशो दश ॥
शस्त्राणि चापि संपूज्य रक्षामंत्रं स्मरेत्ततः २ मंत्रः ॐ शूलेन पाहि नो देवी पाहि खड्गेन चांबिके ॥
घंटास्वनेन नः पाहि चाप[illegible]स्वनेन च ३ प्राच्यां रक्ष प्रतीच्यां च चंडिके रक्ष दक्षिणे भ्रामणेना
लशूलस्य उत्तरस्यां तथे[illegible] ४ सौम्यानि यानि रूपाणि त्रैलोक्ये विचरंति ते यानि चात्यंत घोरा
णि तै रक्षास्मांस्तथा भुवं ५ खड्गशूलगदादीनि यानि चास्त्राणि तेंऽबिके करपल्लवसंगीनि तैरस्मान्

रक्षसर्वतः ६ इतिरक्षामंत्र दिव्यौषधीनांलेपंचरक्षार्थंधंचकारयेत् किंचिद्भुक्त्वाचपीत्वाचततःसं
न्नाहमुद्वहेत् ७ सेना[illegible]नारोहानांप्रांश्चसुभटांस्तथा मुख्यानन्यानपिधनैर्वस्त्रैश्चपरितोषये
त् ८ खड्गंचर्मगदांशा[illegible]पंमुद्गरंतथा नाराचंपरशुंकुंतंपट्टिशादींश्चधारयेत् ९ लाभस्तेषां
जयस्तेषांकुतस्तेषांपराजयः येषांहृदिस्थोभगवान्मंगलायतनोहरि १० ततोर्ज्जुननामानिवि
ष्णुस्मरणपूर्वकं जपेत्ततःप्रतिष्ठेतचतुरंगबलैर्युतः नामानि अर्जुनःफाल्गुनोजिष्णुकिरीटीश्वे
तवाहनः बीभत्सुर्विजयीकृष्णःसव्यसाचीधनंजयः १२ इतिसंग्रामविधिः अथाक्षौहिणीसंख्या
एकेभैकरथाश्वापतिःपंचपदातिका पत्यंगैस्त्रिगुणैःसर्वैःक्रमादाख्यायथोत्तरं १३ अथसे
नामुखगुल्मवाहिणीपृतनाचमूः अनीकिनीदशानीकीन्यक्षौहिणामतः १४ पतिप्रमाणं १हा
थी १ रथ ३ घोरे ५ पैदात्रिगुणापतिः सेनामुखं ३ हाथी ३ रथ ९ घोरे १५ पैदात्रिगुणासेनामुखंगुल्मः ९
हा ९ रथ २७ घोरे ४५ पैदात्रिगुणोगुल्मोगणः २७ हाथी २७ रथ ८१ घोरे १३५ पैदात्रिगुणोगणोवाहिनी

प्र.र.
१६

८१ हाथी ८१ रथ २४३ घोरे ४०५ पैदा त्रिगुणो वाहिनी पृतना २४३ हाथी २४३ रथ ७२९ घोरे
१२१५ पैदा त्रिगुणा पृतना चमूः ७२९ हाथी ७९ घोरे ३६४५ पैदा त्रिगुणा चमूरणीकिनी २१
८७ हाथी २१८७ रथ ६५६१ घोरे १०८३५ पैदा त्रिगुणानीकिनी अक्षौहिणी २१८७० सर्वे
तन्मध्ये २१८७० हाथी २१८७० रथ ६५६१० घोरे १०८३५० पैदा इत्यमरः अन्येच्च खद्वि
यं स्वरवस्विंडुनेत्रै रक्षौहिणीमता अक्षौहिण्यां प्रतिष्ठा च रथानां च मे धारिणां संख्यागणित
तत्वज्ञैः सहस्राण्येकविंशतिः उपर्यष्टौ शतान्याहुस्तथाभूयश्च सप्ततिः गजानां तु परीमाणमेत
द्देवविनिर्दिशेत् ज्ञेयं लक्षं पदातीनां सहस्राणि तथा नव शतानि त्रीणि पंचाशन्नूराणां शस्त्रधा
रिणां पंचषष्टिसहस्रा[illegible]तथाश्वानां शतानि षट् दशोत्तराणि च प्राहुः संख्यातत्वविदो जनः इति
अक्षौहिणीसंख्या [illegible] महानक्षौहिणी खद्वयं निधिवेदाक्षिचंद्रषग्निहिमांशुभिः महाक्षौहि
निका प्रोक्ता संख्यागणि[illegible]वेदैः १३०१२४८७०० कोट्यस्त्रयोदश प्रोक्ता लक्षाणामेकसप्ततिः
चतुर्विंशत्सहस्राणि तथा न[illegible]शतानि च महाक्षौहनिका प्राहुरिमां तत्वविदो जनः महाक्षौहनिका

राम
१६

यांतुरथाकोटिमतः स्मृतः [illegible] त्रिंशञ्चलक्षाणिगीयंतेतत्ववादिभिः द्वादशैवसहस्राणिचत्वार्थेवशता
निच प्रोक्तानिनवतिर[illegible] भवगजामताः षट्कोट्यशीतिलक्षाणिरुद्रसंख्यामितानिच सप्तत्रिंश
त्सहस्राणितथाशतंचतु[illegible] अश्वानांसप्ततिःसंख्यागणितापूर्वसूरिभिः १३७१२४८० रथ१३
७१२४८० गज४११३७४३४ घोरे ६८५६२४५० पैदा इतिमहाक्षौहिणीसंख्या अथव्यूहविधिः
मुखेरथागजाःपृष्ठेतत्पृष्ठेतुपदातयः पार्श्वयोश्चहयाःकार्याःव्यूहस्यायंविधिस्मृतः २२ अर्द्धचं
द्रंचचक्रंचशकटंमकरंतथा कमलश्रेणिकागुल्मव्यूहान्येवंप्रकल्पयेत् २३ इतिव्यूहविधिः अ
थयुद्धविधिः योराजपुत्राःसमिताःआत्मसेवकजातयः तान्सर्वानात्मनःपार्श्वेरक्षार्थेस्थापयेन्नृपः
२४ यस्मिन्कुलेयःपुरुषःप्रधानःससर्वयत्नेनहिरक्षणीयः तस्मिन्विनष्टेकिलसारभूतेनानाभिभंगं
चपरंवहंति २५ परस्परानुरक्तायेयोधाःशार्ङ्गधनुर्धराः धनुस्त्करगरूढास्तेजयंतिचरणेरिपून् २६
एकःकापुरुषोदीर्णोदारयेन्महतींचमून् नदीतमनुदीर्यंतेयोधाःशूरतमाअपि २७ दुर्निवारतया
चैवअभग्नामहतींचमूः अपामिवमहावेगाःत्रस्तामृगगणाइव २८ मूर्छितंनैवविकलंनाशस्त्रं

प्र॰ र॰
२

चान्ययोधितं पलायमान[illegible]रणागतं चैव न हिंसयेत् २९ भीरुः पलायमानोपि नान्वेष्टव्यो बली
यसा अल्पायां वा महत्यां वा सेनायामिह निश्चयः ३० हर्षो योधगणस्यैको जयलक्षणमुच्यते
अन्वे यं वायवो वांति पृष्ठे भानुर्वयांसि च ३१ अनुप्लवंते मेघाश्च यस्य तस्य रणे जयः अपूर्णे ने
वमर्त्तव्यं संपूर्णे नैव जीवितं ३२ सदा सुप्ता भवंत्येते नो वाजिनस्ते तु भूतले आयस्यायोधने शा ते के
केरस्य च भक्षणे ३३ यासंख्या रोमकूपाणां वाहकस्य हयस्य च तावद्वर्षं वसेत्स्वर्गे हयपृष्ठे हतेन रः
३४ जिते लक्ष्मीर्मृते स्वर्गः कीर्त्तिश्च धरणीतले तस्माद्धैर्यं विधातव्यं हत्वा परवाहिनी ३५ यस्तु भ
ग्नेषु सैन्येषु विद्रुतेषु निवर्त्तते पदे पदेश्वमेधस्य लभते फलमक्षयं ३६ यत्र यत्र हतः शूरः शत्रुभिः परि
वेष्टितं अक्षयं लभते लोकं यदि क्लीवं न भाषते ३७ द्वाविमौ पुरुषौ लोके सूर्यमंडलभेदिनौ परिव्रा[illegible]
योगयुक्तश्च रणे चाभिमुखे[illegible]तः ३८ मृतप्राप्स्यामि वा स्वर्गं शत्रुं हत्वा सुखानि च उभावपि हि शूराणां गुणा
वेतौ सुदुर्लभौ ३९ सए[illegible]खलु संपरेतो वर्त्तेत यो स्यंतनं संसितेन देहमृतेन मनुजा शयं तिगं तात
मोधं तनुमानिनो ध्रुवं ४०[illegible]समरमपास्य नास्ति मृत्योर्भयमति सुक्रमितोन्यतः प्रयातुं अथमर

रा॰
१७

णामवस्थमेकजंतोः किमितिनि[illegible]स्तिनं यशः ४१ इतिश्रीकरणकुलालंकारपुरुषोत्तमसूनुहरि
दासविरचिते प्रस्तावरत्ना[illegible]तिसमाप्तः अथप्रकीर्णकाख्यानं शशिदिवसधूसरोगलितयौ
वनाकामिनीसरोविगतवारि[illegible]खमनक्षरंस्वाकृतेः प्रभुर्धनपरायणः सततदुर्गतः सज्जनोनृपांगणगतः
खलोमनसिसप्तशल्यानिमे १ वासःशुभ्रमृतुर्वसंतसमयः पुष्पंसरन्मालती धानुष्कः कुसुमायुधः परि
मलः कस्तूरिकास्त्रंधनुः वाणीतर्करसोज्वला युवतिपुस्यामावपुर्नूतनं मार्गोवैष्णवएवपंचयागी
तिष्कविविलक्षणः २ उत्तमाआत्मनःख्याताः पितुःख्याताश्चमध्यमाः अधमामातुलःख्याताः श्वशु
राच्चाधमाधमाः ३ श्रोत्रंश्रुतेनैवनकुंडलेन दानेनपाणिर्नतुकंकणेन आभातिकायःकरुणाःपराणां
परोपकारेणनचचंदनेन ४ कोकिलास्वरोरूपं नारीरूपं पतिव्रता विद्यारूपंकुरूपाणां क्षमारूपंत
पस्विना ५ अप्राप्तिवोधेश्रीहरि-चक्रवीक्ष्यप्रयातिवैफल्यं नयनविहीनेभर्तरिलावण्यमिवरंजनाक्षीणां
६ शैलेशैलेनमाणिक्यंमौक्तिकंनगजेगजे साधवोनहिसर्वत्रचंदनंनवनेवने ७ धनाशाजीविताशाचगु
र्विप्राणभृतांसदा वृद्धस्ययुवतीभार्याप्राणेभ्योपिगरीयसी ८ एकोदेवःकेशवोवाशिवोवा एकःमित्रंभूप

प्र.र.
१८

तिर्वा यतिर्वा एका भार्या सुंदरी वा दरी वा एको वासः पट्टने वा वने वा ९ भोज्यंभोज्यनशक्तिश्चरतिश
क्तिर्वरास्त्रियः विभवेदानशक्तिश्च नाल्पस्यतपसः फलं १० चित्रांतेनगतावर्षाप्रस्तुतागतयौवना प्र
वासीन्चगतःसौख्याद्याच्चयागतगौरवः ११ अज्ञानकर्मकर्तृत्वमसिधाराविलेहनं पंचाननपरिष्वंग
व्यालीवदनचुंबनं १२ गुणेषुराज्यंतियेषांस्वीयेष्वप्यवनिर्लेपस्व पश्यंतिसामास्तनशातकंभगिरीरां
नरनिर्विशेषं १३ स्वदेशजातोपिगुणाधिततोपिलोकस्यभवेदवज्ञा निजांगनायद्यपिरूपराशिस्तथा
पिपुंसांपरदारदृष्टिः १४ शाखामृगस्यशाखायाःशाखांगंतुंपराक्रमः उल्लंघितोयदंभोभिःप्रभावःप्रभ
वोर्हिसः १५ नास्तिचौरेसदासस्यंनशौचंवृषलीपते मद्यपेसौहृदंनास्तिद्यूतेषुविनयंनहि १६ यशः
पुण्यंकलत्राणिपुत्रोत्पत्तिर्निधीस्तथा सुकृतादपिलभ्यंतेनचपार्थपराक्रमात् १७ चांचल्यमुच्चैश्रव
सःकलायाश्कोटिल्यमिंदो[illegible]नोर्विमोहः इतिश्रियासिक्ष्यसहोदरेभ्यःकुतोनुजानेगुणिनांविरोधाः १८
अन्यमुखडवीदःप्रियजं[illegible]एवपरिहासः इतरेंधनयोधूमःसएवागुरुसंभवोधूपः १९ वरंदारिद्र
मन्यायप्रभवाद्विभवादिह [illegible]भिमतादेहपीनतानतुशोफतः २० धर्मदान्यर्जितेवित्तेऽनुभवंतिसुखं

र
१८

परे स्वयंपापस्यपात्रंस्यातकिं[illegible]जवधादिह २१ यथाकाष्ठमयोहस्तीयथाचर्ममयोमृगः तथावेदं
विनाविप्रःत्रयस्तेनामधा[illegible]२ मातेवरक्षतिपितेवहितेनयुक्तेकांतेवचाभिरमयस्यपनीयदोषं लक्ष्मीं
तनोतिवितनोतिचदिक्षुकी[illegible]किंनसाधयतिकल्पतेरूवविद्ये २३ हर्तुर्यातुनगोचरंकिमपिशंपुष्ण
तियत्सर्वदाप्यर्थिभ्यःप्रतिपाद्यमानमनिशंप्राप्नोतिवृद्धिंपरं कल्पांतेष्वपिनप्रयातिनिधनंविद्याख्यमं
तर्धनंयेषांतान्प्रतिमानमुत्नृपाःकस्तैसंहस्पर्द्धते २४ सर्वद्रव्येषुविद्यैवद्रव्यमाहुरनुत्तमं अ
हार्यत्वादनर्घत्वादक्षय्यत्वाच्चसर्वदा २५ विद्यानामनरस्यरूपमधिकंप्रछन्नगुप्तंधनंविद्याभोगक
रीयशःसुखकरीविद्यागुरूणांगुरुः विद्याबंधुजनोविदेशगमनेविद्यापरंदैवतंविद्याराजसुपूजिता
नतुधनैर्विद्याविहीनःपशुः २६ आयाशातस्यलब्धस्यप्राणेभ्योपिगरीयसः गतिरेकैववित्तस्यदा
नमन्याविपत्तयः २७ दानंभोगोनाशःतिस्रोगतयोभवंतिवित्तस्य योनददातिनभुंक्तेतस्यतृतीया
गतिर्भवति २८ वरंकृतध्वस्तगुणादत्यंतमगुणःपुमान् प्रकृत्याह्यमणिःश्रेयान्नालंकारच्युतोप

पल्लीः २९ वरंसखेसत्पुरुषापमानंननीचसंसर्गगुणोरलंकृतः वरोश्वपादेनहतोविराजतेनरासभस्यो
परिसंस्थितोनरः ३० अनवसरेगुणवानपिहृदयादवतार्यतेहारा पथ्यशलाकोवसरेतृणमपिभूपैप्रसार्य
तेस्वकरः ३१ व्याधेनत्वपरिज्ञानंवेदनायाश्चनिग्रहाः एतद्वैद्यस्यवैद्यत्वंनवैद्यःप्रभुरायुषः ३२ पुण्य
तीर्थेकृतेयेनतपःक्वाप्यतिदुष्करं तस्यपुत्रोभवेद्वश्याःसमृद्धोधार्मिकःसुधीः ३३ किंकवेस्तस्यकाव्येन
किंकांडेनधनुष्मतः परस्यहृदयेलग्नंनघूर्णयतियच्छिरः ३४ दातव्यमितियद्दानंदीयतेनुपकारिणे
कालेदेशेचपात्रेचतद्दानंसात्विकंविदुः ३५ दरिद्रान्भरकौंतेयमाप्रयच्छेश्वरेधनं व्याधितस्यौषधंप
थ्यंनीरुजस्यकिमौषधं ३६ दूरस्थोपिसमीपस्थोयोयस्यहृदिवर्त्तते योयस्यहृदयेनास्तिसमीपस्थोपिदू
रतः ३७ मद्यपाःकिंनवल्गंतिकिंनभक्षंतिवायसा कवयःकिंनकुर्वंतिकिंनकुर्वंतियोषितः ३८ नपुत्रं
तेनपुज्यंतेगुणोरासाद्यतेप[illegible]व्यापारमादत्तेप्रदीपोनपुनःशनिः ३९ अंगानिचतुरोवेदाःपुराणंन्याय
विस्तरः मीमांशाधर्मशा[illegible]ाएताश्चतुर्दशः ४० गतश्रीगणकान्द्वेष्टिगतायुश्चचिकित्सकान् गतश्री
श्चगतायुश्चब्राह्मणान्द्वेष्टिमा[illegible]ा ४१ युगेयुगेषुयेधर्मायेषुधर्मेषुयेद्विजाः तेषांनिंदानकर्त्तव्यायुगरूपा

हिवैहिजाः ४२ आक्रम्य [illegible] भुक्तंपरेस्त्रीणेश्चबांधवैः गोभिश्चनृपशार्दूलराजसूयाहिशिष्यते ४३ प्र
जस्यधोधोयासुखैन्नरः [illegible] ईतैः खनितेवहिकूपस्यमासादःस्वेवकारकः ४४ यत्रास्तिलक्ष्मीर्विनयो
गतत्र अभ्यागतोस्युत्रनत [illegible] क्ष्मी उभौवतोयत्रनेतत्रविद्यानेकत्रसर्वत्रगुणात्रपंचे ४५ तथारिभिर्न्नव्य
थितःशिलीमुखैर्वेशोतेदिगंतोहृदयेनदूयता स्वानांतथावक्रधियांदुरुक्तिभिर्दिवानिशंतप्यतिमर्मताडि
भिः ४६ अशक्तःसर्वतःसाधूःकुरूपा च पतिव्रता व्याधितोदेवभक्तश्चनिर्धनाब्रह्मचारिणः ४७
बोधयंतिनयाचंतोभिक्षाचारागृहेगृहे दीयतांदीयतांनित्यमदातुःफलमीदृशं ४८ हस्तादपिन
दातव्यंगृहादपिनदीयते परोपकरणार्थायवचनेपिदरिद्रतां ४९ तावन्मृदुत्वंपांडित्यंकुलीनत्वं
विवेकतः यावज्ज्वलतिनांगेषुहतःपंचेषुपावकः ५० योलाभात्त्यापरद्रोहात्त्यापात्रेनपरार्थतः
प्रीतिलक्ष्मीव्ययक्लेशःसाकिंसाकिंसकिंसकिं ५१ रामरामतवनामजपंतःपामराअपितरंतिभवाब्धिं
अंगसंगभवदंगुलिमुद्रः किंनुचित्रमतरत्कपिरब्धिं ५२ चांद्रेलांछनताहिमंहिमगिरोक्षारंजलंसा

प्र.र. गरेवद्धश्चंदनपादपोविषधरैरंभोरुहेकंटकैः स्त्रीरत्नेषुजराकुचेषुपतनंविद्वत्सुदारिद्रता सर्वंरत्नमुप
द्रवेनसहितंनिर्दोषमेकंयशः ५३ किंमिष्टंसुतवचनंमिष्टतरंतदेवसुतवचनं मिष्टान्नमिष्टतमंकिंश्रुत
२० परिपक्वंतदेवसुतवचनं ५४ अघ्रातंमरणेनजन्मजरयाविद्युच्चलंयौवनंसंतोषोधनलिप्सयाशमसु
खंप्रौढांगणाविभ्रमैः लोकैर्मत्सरिभिर्गुणास्तकतरवोव्यालैर्नृपोदुर्जनैर्नैस्वेनधृतिभिर्महीचदूषताग्र
स्तंनकिंकेनवा ५५ संतप्तायसिसंस्थितस्यपयसोनामापिनज्ञायतेमुक्ताकारतयातदेवनलिनीपत्रस्थि
तंराजते स्वात्यांसागरशुक्तिमध्यपतितंतज्जायतेमौक्तिकंप्रायेणाधममध्यमोत्तमगुणाःसंसर्गतोजाय
ते ५६ अदृष्टेदर्शनोत्कंठादृष्टेविश्लेषभीरुता नादृष्टेनचदृष्टेनभवताविद्यतेसुखं ५७ गुणवज्जनसंप राम
र्कात्यातिसर्वोपिगौरवं पु[illegible]मालानुसंगेनसूत्रंशिरसिधार्यते ५८ दुराशेवदरिद्रस्यतृष्णेवकृपणस्यच २०
अहोनविरमत्येषांहृत[illegible]ामिनी ५९ धनंयदिनमेदत्सेविधेमारेहिकिंचित् औदार्यंधनिनोरे
हियन्नदीयेहृदिस्थित[illegible]सौख्यसौभाग्यकरागुणान्नृणांस्वयंगृहीतासुदृशांस्तनाइव परैर्गृहीता

हिसुखंवितन्वतेततोनगृह्नं [illegible] जंगुणंबुधाः ६१ कृपणोनसमोदातानभूतोनभविष्यति स्पृशंमेवनवित्तानि
यःपरेभ्यःप्रयछति ६२ [illegible] नमालोक्यनिजबंधनशंकया राजन्लक्ष्मीकुरंगीवदूरंदूरंपलायते ६३
द्वाविमौपुरुषौलोकेनभूतो [illegible] विष्यते प्रार्थितोनविकुरुतेयश्चनार्थयतेपरं ६४ द्वाविमौपुरुषौलोकेस्वर्ग
स्योपरितिष्ठतः प्रभुश्चक्षमयायुक्तोदरिद्रश्चप्रदानवान्. ६५ अदातापुरुषस्त्यागीधनंसंत्यज्यगछति
दातारंकृपणंमन्येमृतोप्यर्थंनमुंचति ६६ गतःसकालोयत्रासीदवह्नाकल्पशाखिनां उंबरफलेभ्योपि
स्पृहमौपोधुनावय ६७ पदास्थितस्यपद्मस्यमित्रेवरुणभास्करौ पदच्युतस्यपद्मस्यक्लेशदाहकरावु
भौ ६८ विकृतिंनैवगछंतिसंगदोषेणसाधवः आवेष्टितंमहासर्पैश्चंदनंनविषायते ६९ रहतोपुष्यमा
नस्यपठतःपुलकोनचेत् आत्मनश्चपरेषांचधिक्त्यागंपौरुषंचधिक् ७० इतिश्रीकरणाकु० पु० ह०
प्रस्तावरत्ना० प्रकीर्णकारव्यानपरिछेदः अथान्यापदेशाः उच्चैरेषतरुःफलंचविपुलंदृष्ट्वैवहृ
ष्टाःसुकाःपक्वंशालिवनंविहायजडधीस्तंनारिकेरंगतः तत्रारुह्यविबुसितेनमनसायत्नंकृतोभेदनेप्याशा
तस्यनकेवलंविगलिताचंचुर्गताचूर्णतां १ हंसःपद्मवनाशयामधुलिहःसौरभ्यलोभाशयाकीराप

४१

प्र.र.
२१

कफलाशया वालेभुजंगरधश्वमांसाशया दूराद्दर्शितकायकांडनितरांनिःसारमिथ्योन्नतेरेरेशाल्मलि
पादपप्रतिदिनंकेनत्वयावंचिता २ किंशुकेशुकमातिष्टभाविस्वादुफलाशया बाह्यरंगप्रपंचेनकेके
नानेनवंचिता ३ यद्यपिसंतिबहूनिसरांसिस्वादुशीतलसुरभिपयांसि चातकपोतस्तदपिचतानि
त्यक्त्वायाचतिजलदजलानि ४ नष्टेवारिजविपिनेकाष्टेनष्टेचमालतीनिकरे नत्किंजीवतिमूल
मकरंदबिंदुनाद्दलिः ५ पानार्थिनोमधुकरायदिकरात्प्रदिक्कर्णयानेनदूरीकृताःकरिवरेणमदांधबु
ध्या तस्यैवगंडयुगमंडनहानिरेषाःभृंगाःपुनर्विकचपद्मवनेचरंति ६ यस्तोषंनगतःकमलेषुमल्लीचं
पकबकुलकुलेषु तस्यालेर्यदिनिंबवासःकथयकथंनभवत्युपहासः ७ क्षारंवारिनचिंतितंनगणिताः
क्रूराःश्वनक्रादयःपश्चद्वीपिकदंबडंबरमिलत्त्रासोपिदूरीकृतः मध्येंभोनिधिमत्स्परंकमभवत्ताक्षंपःकृतो
लीलयासंपातिःसफराज[illegible]रिहप्राणप्रयाणावधिः ८ इंद्रोयमोसिवरुणोसिकुताशनोसिब्रह्माह
रोहरिरसीत्वमसकृद्धडु[illegible]लिमौलिमणिरंजितपादपीठतस्मान्नतस्यफलमिंधनमुद्वहामि ९
मर्यादानिलयीमहोदधिर[illegible]काकरोनिश्चितःप्रार्थिताप्तपरिपूरकोनुगमितःसंपत्तिहेतुर्मया शंबूकोपिन

२

42

लभ्यते किमपरं रत्नं महार्घं पयं[illegible]यो यन्न महोदधेः फलमिदं जन्मांतरीयं मम १० केतक्याः कटुकंटकैः कुमु
दिनी दोषोदयान्मोदते[illegible]लाः वलिपुनः पंकेरुहां पंक्तयः अन्यानि प्रसवानि षट्पद न्यासे रवोक्त
चिद्भृंगो भ्राम्यति कल्पवृक्ष[illegible]नं ते भवंतं विना ११ सारंगो भजनेन तैव भजते भावं परं भो विभो ह्यन्यलि
नू वचनं नियम्य कुरुते याच्ञां न ते याचकः पारावारे सरित्सु पूरजलदग्रामे स्वकीयोदये स्वं नाशं परि
पूरकः कथय कं याचेत नाहाम्बुधः १२ तांबूलेन विना राजन् जडीभूता सरस्वती निःसरंति मुखाद्वाणी
गृहात्कुलवधूरिव १३ हे कोकिल कुरु मौनं जलधरसमये पिपिच्छिला पृथिवी विकसति कुटजकदं
बकरिभे के कुतस्तवावसरः १४ कल्पवृक्षोपि कालेन भवेद्यदि फलप्रदः को विशेषस्तदा तस्य अन्यैर्वन्यै
र्महीरुहैः १५ स्वस्त्यस्तु विद्रुमवनाय नमो मणिभ्यः कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्तिमाला प्राप्तं मया सक
लमेव फलं पयोधेर्यद्दारुणैर्जलचरैर्न विदारितोस्मि १६ कस्त्वं भोः कविरस्मि तत्किमु सखे क्षीणोस्यनाहारतो
धिग्देशं गुणिनोपि दुर्गतिरियं देशं न मामेव धिक् पाकार्थी क्षुधितो यदैव विदधे पाकाय बुद्धिं तदा विंध्ये नेंधनम
ब्धौ न सलिलं नान्नं धरित्रीतले १७ किं जातोसि चतुष्पथे घनतरं छन्नोसि किं छायया छन्नश्चेत्फलितोसि

प्र॰ २॰ किं फलभरैरास्योः किं सर्वतः हे सहृद्समहस्वसंप्रति हं खेशरवाशिरवाकर्षणं छेदाभंजनताडनानि जनि
तैः खेरैरबहुश्चेष्टितैः १८ अन्येते विहगाः पयोदपरितो धावंति तृष्णातुरा वापीकूपतडागसागरजलेमज्जंति
२२ हृष्टादराः मामद्यापिसमीक्ष्य चातकशिशुं यः शुष्ककंठोपि सन्नान्यावांछति नोपसर्पति नच प्रस्तौति नच ध्या
यति १९ यद्यपि कानो हानिः परकीयां चरति रासभे द्राक्षां असमंजसमिति मत्वा तथापि खलु पिधेत चेतः
२० एतस्मिन्मलयाचले वकुलविधे किं नैरकिंचित्करैः काकोलूककपोतकोकिलकुलैः केकोपि पार्श्वस्थितः के
कीकूजति चेतरां विघटिता व्यालावलीवंधनः सेव्यः स्यादिह सर्वलोकमनसामानंदनश्चंदनः २१ किं केकी
वा शिखंडिमंडिततनुः किं कीरवृत्पाठकः किं वा हंसइवांगनागतिगुरुः सारीवकीसुस्वरः किं वा हंत शकुंतपाल
पिकवत्कर्णामृतस्यंदनः काकः केनगुणेन कांचनमये व्यापारितः पंजरे २२ अत्रस्थः सखि लक्षयोजनगतु
स्यापि प्रियस्यागमं वेलार धिचंचुकारपरमेसर्वैपठंतस्थिताः मत्कांतस्य वियोगतापदहनज्वालावली २१
चंदनः काकस्तेनगुणेन ये व्यापारितः पंजरे २३ पत्रपुष्पफलच्छायामूलवल्कलदारुभिः धन्या
महीरुहा येभ्यो निराशा यांति ना र्थिनः २४ शाखोटशाल्मलिपलाशकरीरकाद्याः शृण्वंतु पुस्तपनिलयोपदसो

वसंतः युष्मभ्यमर्प्ययति प [illegible] ाय लक्ष्मीसौरभ्यसंभवविधिस्त्वविधेरधीनः २५ विभागेत्वयि भस्मकः
सभवत्तन्मंदादरेष्वंदनैक [illegible] लयांचकार्णीकृतींवसानेत्वयि धत्तूरस्य हयाल्लुतोत्वपिगतेतस्याजकः के
तकीत्वंपुत्रयन्विर्ईयंश्चभग [illegible] रूढवाभोजनश्राजीहत्वमाश्वरगुणीश्लोकोस्तितद्वारुकः २६ धत्सेब्रह्मशिरो
यदिभ्रमयसिविमेतेपुसरव्यपरिक्षाबः क्रीडसिमातृभिर्यद्रिरतिंधत्सेस्मशानेयदि स्पृहामंहरसिप्रजायदितथाप्या
श्चायभंक्तोमनः कंसेवेकरवाणाकिंनुजगतीशून्या त्वमेवेश्वरः २७ पुक्तोसिभुवनभारेमोवक्रोविभुनतुकाधरांग
पः त्वय्येकस्मिन्दुरितनिस्तुरिवतानिभवंतिभुवनानि २८ यःपीयूषसहोदरैस्तापयतिजोत्स्नाजलैः सर्वतोयश्च
त्वामधिकंज्वलयतिप्रोद्दाममतापैःकरैः भ्रांतव्योमतयोरपिस्थितमिदंव्योतन्वतोविक्रियानिर्मुक्तस्समदृत्वमेतद
समंदूरेनिरूढंतव २९ मौलिनामगुणास्तवेवतदनुखाभाविकीस्वताकिंब्रूमःश्रुचितांभवंतिशुच्चयःस्पर्शेनयस्याप
रे किंपखैक्षिचितःपरमुच्यतेःश्रुतिपदंसंजीवनंदेहिनांत्वंचेन्नीचपथेनगच्छसिपयःकस्तानिपातुंक्षमः ३० स
मुद्रापत्यंतेप्रथितमहिमामुद्रितभुवःस्वसामालेयांश्योस्त्रिनयनशिरोधामवसते मुरारेर्योपिसंसृतरसिरुहकिंज
ल्केनिलया तथापिश्रीस्त्वीत्वात्मकृतिवपलालिंगाखिलान् ३१ यस्तूर्वंपनाग्निसाल्लसलिलेश्वोर्णतपोऽ

ष्करं तस्यैतत्फलमीदृशं परिणतं यज्जातरूपं वपुः मुग्धापांडुकपोलचंदनपटुः संगच्छरन्तस्तभेप्राप्तंकुं
प्र·२ डुलवांछसे किमपरं यन्मूढदोलायसे ३२ स्तुत्वाकुंभसमुद्भवेनमुनिनाकिंचिन्नदृस्याद्दिनंसिद्धांबंधकुं
२३ डुंबदर्दुरकुलं हर्षादिदं ध्यायति गांभीर्याद्यदि तेनविभ्यति नृगंत्रस्यति भेकीशिशोरन्नागस्यसुरवंवशंतु
तिमयोजातानुकंपावयः ३३ अस्तंगतोयमरविंदवनैकबंधुर्भास्वान्नलंघयतिकोपिविधिप्रणीतं॥
हेचक्र धैर्यमवलंब्य विमुंच शोकं धीरास्तरंति विपदं न तु दीनचित्ताः ३४ रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभा
तंभास्वानुदेष्यति हसिष्यति पंकजश्रीः इत्यादिचिंतयति कोशकृति द्विरेफे हाहंत हंत नलिनीगजउज्ज
हार ३५ द्वात्रिंशद्दशनद्वयीमध्येभ्रमसिनिस्त्रशः तदिदंसिक्षिताकेनजिह्वेसंचरकौशलं ३६ अपिस
कोलिकस्तूरीपामरैः पंकशंकया अलंखेदेनभूपालाः किं न संति महीतले ३७ जन्मस्थानंनखलुविम
लंवर्णनीयोनिवर्णो दूरे [illegible] षिरचनापंकशंकांकरोति यद्यप्येवंसकलसुरभिद्रव्यगर्वापहारीकोजानीते
परिमलगुणाःकोपिक[illegible]यो ३८ तुल्येभूभृतिजन्मतुल्यमुभयोर्मूल्यंचतुल्यंवपुस्तुल्यंदार्ढ्यमुद
ग्रटंकदलनंतुल्यंचपाषाण[illegible]ना एकस्याखिलचंदनायविधिनादेवत्वमारोपितंतंद्वारेविहितापरस्पदाया
२५

46

नास्पदं देहली ३९ भ्रातः [illegible] जलावकमाकुरुसंतोषमन्यनिधनेन भ्रातस्तथैव धातुर्वामत्वंकिन्नुजा
नासि ४० आमाकुलित [illegible] पकरिणः किंगतंभवेत् बंधनास्थितिमातंगः सहस्तभरणासमः ४१
वसत्यरण्येषु चरंतिदूर्वा [illegible] तितोयान्यपरिग्रहाणि तथापि बध्याद्धरिणानराणां कोलोकमाराध
यितुंसमर्थः ४२ हंसीं कुरुतृणाद्धाराधन्यास्तातवनेमृगः विभूतीन्नतेचित्रानांनपश्यंतिमुखानियत्र
४३ नहारिहरिद्रावलीनपरितोवाणाखुजश्रेणयः किंचसौक्तिकमौक्तिकेमे गट्टशंतारानहारावलीः हे
कल्पद्रुमदूरतोस्तुभवतः सेवाभवं वैभवंउच्यामित्वपितावतापि यदिनस्मेरोभवतिद्विपः ४४ सर्वास्तुव्यः
समकटुरसास्तं विवल्लीप्रसूतासां वह्याअपिकृतिपयाउस्तरंतारयंते शाद्यायंतेसरमसपराः शुष्ककाष्ठे
निपन्नास्तन्मध्येन्याज्वलितहृदयाः श्रोणितं संपिबंति ४५ किंपुष्पंकिंफलंचास्यकसरस्याउरात्मनः॥
येनवृद्धिंसमासाद्यनकृतः पात्रसंग्रहः ४६ किंबांधवेनरविनाद्दरिनाथा किंचलक्ष्म्याचजलजोदरजेन
किंच एतस्यशुद्धचरितस्यसरोरुहस्य नैषातुषारजनिता शमिताविपत्तिः ४७ यन्मातावि[ष्णु]नाभिः पति

भ.र.

२४

रपि च सुतो यस्य साक्षात्प्रजानां लक्ष्मीं यः संश्रयाभूद्यदपि करतले भारती संबभार भानुर्यस्यास्ति मि
त्रं तदपि सरसिजश्रीणामिंदोमयूषैस्त्रातुं नैवोसहंते गतसुकृतफलं प्राप्तकालं सहाय ४८ दानेन
याचकैर्योर्चः क्षीणवित्तोपि सर्वदा शुष्कोपीदनदीपूरः खन्यते शालिलार्थिभिः ४९ चंद्रःक्षयीप्र
कृतिवक्रतनुर्जलात्मादोषाकरस्फुरतिमित्रविपत्तिकाले मूर्ध्नां तथापि विधृतः परमेश्वरेण नैवाश्रितेषु महतां
गुणदोषचिंता ५० क्षुद्राः संति सहस्रशः स्वभरणव्यापारमात्रोद्यताः स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः स
तामग्रणीः दुःपूरोदरपूरणाय पिबति स्रोतःपतिं वाडवो जीमूतस्तु निदाघसंभृतजगच्छंतापविच्छित्तये
५१ अन्योपि चंदनतरोर्महतीयमूर्तेः सेकार्यमुत्सहति तद्गुणबद्धतृष्णः सापोटस्य पुनरस्य महाशयो
यमंभोदस्येव शरणाय दिनिर्गतास्य ५२ चातकः स्वाभिमानेन जलं प्रार्थयते बुधान् सततुदार्थेतयानि
संप्लावयत्यंबुनामही [illegible] त्वयि वर्षति भीमेघा सर्वे पल्लविता द्रुमाः अस्माकं चार्कवृक्षाणां पूर्वेप
त्रेषु संशयः ५४ निःप [illegible] रेणाधीवरगणैर्निर्मत्स्यनिःकूर्मकं व्याधैर्निर्विहगं निरंबुरविनानि नी
लकं दंतिभिः निःशालूकप [illegible] ारिष्टकरणैर्नीमैकमात्रं सरो हे जीमूत परोपकारकरणव्याजेन मां

राम

२४

पूरयः ५५ गुणानामज्ञाना [illegible] भवतु ताव तु पति परं मुकूर्दारुछेद व्यतिकरमसौ स्वर्णविलयः अपिज्ञा
तेनखे तवगुणसमुद्रस्या [illegible] मंगुंजाफुजैस्तस्तनमति खेआकरमिदं ५६ किंतेनहेमगिरिणारजता
द्रिनावायस्याश्रिताहितरव [illegible] वस्तऐव वंदामहेमलयमारुतमेव येन शाखोटनिंबकुटजान्यपि चंदनानि
५७ रेरंगहेमतुलयातुलितोसिनि स्वंमानंजहीहिनहिपश्यसि नोविशेषं स्वर्णंतुरत्नघटितंनृपशेखरेषु त्वंपा
पयामरवधूचरणेषुलीनः ५८ अंभोजिनीवननिवासविलासमेहंसस्य हंतिनितरांकुपितोविधाता नत्वस्य
दुग्धजलभेदविधौप्रसिद्धां वैदग्ध्यकीर्त्तिमपहर्त्तुमयासमर्थः ५९ एकएवखगोमानी चिरंजीवितचातक पि
पासयावाम्रियतेयाचतेवापुरंदरं ६० खद्योतोद्योततेतावन् यावन्नोदयतेशशिं उदितेतुसहस्रांशोनख
द्योतोनचंद्रमा ६१ वनानिदहतोवह्नेः सखाभवतिमारुतः सएवदीपनाशायकृशेकस्यास्तिसौहृदं ६२
शैलेषुचगिरेःशृंगेषुचश्रीखंडेविभीतकेषुतथापूर्णेषुरिक्तेषुच स्निग्धेनध्वनिनाखिलेनपिजगच्चक्रे
समंवर्षतोवंदेवारिदसार्वभौमभवतोविश्वोपकारिव्रतं ६३ रेराजहंसकिमितित्वमिहागतोसि योसौव

49

कः स इह हंस इति प्रसिद्धः नक्रम्यतां पुनरितो भवतो स्वदेशं यावद्वदंति बक एव न मूढलोका ६४ ३
तिश्रीकरणाकुलालंकारपु॰ हरि॰रा॰विर॰ प्रस्तावरत्नाकरे अन्यापदेशः अथ धनप्रशंसा अर्थे
न परिहीनस्य पुरुषस्याल्पमेधसः क्रियाः सर्वे विनश्यंति ग्रीष्मेषुसरितो यथा १ यस्यार्थास्तस्य मित्रा
णि यस्यार्थास्तस्य बांधवाः यस्यार्थाः स पुमान् लोके यस्यार्थाः स च पंडितः २ तानिंद्रियाण्यविकलानि
तदेव नामा सा बुद्धिरप्रतिहता वचनं तदेव अर्थोष्मणा विरहितः पुरुषः स एव शून्यः क्षणेन भवतीति वि
चित्रमेतत् ३ यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः स पंडितः स श्रुतवान् गुणज्ञः स एव वक्ता स च दर्शनीयः सर्व
गुणाः कांचनमाश्रयंति ४ न नरस्य नरो दासाः किंतु द्रव्यस्य भूपते गौरवं लाघवं चापि धनाधननिबंधनं
५ ब्रह्महापि नरः पूज्यो यस्यास्ति विपुलं धनं शशिनस्तुल्यवंशोपि निर्धनः परिभूयते ६ नाद्रव्ये निहिता
कांचित्क्रिया फलवती भ[illegible]व्यापारशतोनापि शुकवत्पाठ्यते बकः ७ त्यजंति मित्राणि धनैर्विहीनं
पुत्राश्च दाराश्च सुहृज्जना[illegible]मर्थवंतं पुनराश्रयंते चार्थो हि लोके पुरुषस्य बंधुः ८ किं चान्यैः स्व,

कुलाचारैः सेव्यतामेतिप[illegible] धनहीनः सपत्नीभिः त्यज्यतेकिंपुनःपरैः ९ श्रुतिवाग्दृष्टहरणांलक्ष्मीः
कुरुतेनरस्यकोत्रदोषः [illegible]हरजातीतच्चित्रंयन्नमारयति १० त्यजेत्क्षुधार्त्तामहिलाचपुत्रंखादेत
क्षुधार्त्ताभुजगीस्वमंडं बुभु[illegible]ः किंनकरोतिपापंक्षीणानरानिष्करुणाभवंति ११ मातातुष्यतिनाभिनंदति
पिताभ्रातानसंभाषतेभृत्यस्तुष्यतिनानुगच्छतिसुतःकांताचनालिंगते मित्रंचापिविनापराधकुपितोदृष्ट्वा
नसंभाषते तस्माद्द्रव्यमुपार्जनंकुरुसखेद्रव्येणसर्वेवशाः १२ हेदरिद्रनमस्तुभ्यंसिद्धोहंत्वत्प्रसादतः पश्या
म्यहंजगत्सर्वंनमांपश्यतिकश्चन १३ उत्थायहृदिलीयंतेदरिद्राणांमनोरथाः बालवैधव्यदग्धानांकुलस्त्री
णांकुचाविव १५ दरिद्र्याद्धियमेतिह्रीपरिगतःसत्वात्परिभ्रश्यतेनिःसत्वंपरिभूयतेपरिभवान्निर्वेदमाया
तिच निर्विण्णःशुचमेतिशोकविकलोबुध्यापरित्यज्यतेनिर्बुद्धिःक्षयमेत्यहोनिधनतासर्वापदामास्पदं
१६ शीलंशांतयतिश्रुतंशमयतिप्रज्ञांनिहंत्यादरंदैन्यंदीर्घयतिक्षमांक्षपयतिक्रीडामपिध्वंसयति ते
जोजर्जरयत्स्ययास्यतिधृतिंविस्तारयत्यार्थितांपुंसांक्षीणधनस्यकिंनकुरुतेवैरीकुटुंबग्रहः १७

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1594
Dist. Nagpur

नावत्सर्वगुणाश्रयपटुमतिः साधुः सतां वल्लभः शूरः सच्चरिताः कलंकरहितः कांतः कृतज्ञः कविः दक्षो
धर्मरतः कुलीनकुशली तावत्प्रतिष्ठान्वितो यावन्निष्ठुरवज्रपातसदृशं देहीति नो भाषते १८ इति
श्रीकरणकुलालं॰ पुरुषो॰ सूनु॰ हरि॰ प्रस्ता॰ धनप्रशंसादारिद्र्यनिंदा स॰ अथ सज्जनप्रशंसा॥
विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा सदसि वाक्यपटुता युधि विक्रमः यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ प्रकृतिसिद्ध
मिदं हि महात्मनं १ कुसुमस्तवकस्येव द्वे वृत्ती च मनस्विनाः सर्वलोकस्य वा मूर्ध्नि विशीर्यंते वनेपि वा २
मनस्वी म्रियते कामं कार्पण्यं न तु गच्छति अतिनिर्वाणमायाति नानलो याति शीततं ३ एके सत्पुरुषा परा
र्थघटकाः स्वार्थं परित्यज्य ते सामान्यास्तु परार्थमुद्यमभृतः स्वार्थाविरोधेन ये ते मी मानुषराक्षसाः प
राहितं स्वार्थाय निघ्नंति ये ये तु घ्नंति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ४ उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्त
मिते तथा संपत्तौ च विप[illegible] महतामेकरूपता ५ ये दीनेषु दयालवः स्पृशति यानल्पोपि न श्रीमद
दो व्याग्रा ये च परोपके[illegible] यंति ये याचिताः ६ स्वस्थाः संचितयौवनोदयमहाव्याधिप्रकोपेपि

येनैस्तंभैरिवसुस्थिरैः क[illegible]कांता धराधार्यते ६ येजाते व्यसनेनिराकुलधियः संपत्सुनोभिन्नतां
प्राप्तेनैवपराङ्मुखाः प्रण[illegible]प्राणप्रयोगैरपि ह्रीमंतः स्वगुणप्रकाशनविधावन्यस्तुतेपीडितास्तेभूमं
डलमंडनैकतिलकाः संतः कियंतोजना ७ संपदोमहतामेवमहतामेवचापदः वर्धतेक्षीयतेचंद्रोनतु
तारागणंक्वचित् ८ महात्मानोनुगृह्णंतिभजमानानिपूनपि सपत्नीःप्राप्नुवंत्यब्धिंसिंधवोनगनि
म्नया ९ अपकुर्वंनपिप्रायःप्राप्नोतिमहतःफलं और्वंदहंतमेवाग्निंसंतर्प्ययतिसागरः १० उप
कारिषुयःसाधुःसाधुत्वेतस्यकोगुणः अपकारिषुयःसाधुःससाधुःसद्भिरुच्यते ११ सुजनोनमाना
त्तिवैरंपरहितनिरतोविनाशकालेपि छेदेपिचंदनतरुःसुरभयतिमुखंकुठारस्य १२ अहोकिमपि
चित्राणिविचित्राणिमहात्मनां लक्ष्मींतृणायमन्यंतेतद्भरेणनमंत्यपि १३ इयमुन्नतिसत्वशालि
नांमहतांकापिकठोरचित्तता उपकृत्यभवंतिदूरतःपरतःप्रत्युपकारशंकया १४ वज्रादपिकठोराणि
मृदूनिकुसुमादपि लोकोत्तराणांचेतांसिकोहिविज्ञातुमर्हति १५ महतांप्रार्थनेनैवविपत्तिरभिशोभ

भ०र०
२७

ते दंतभंगोहिनागानांश्लाघ्योगिरिविदारणे १६ निंदंतुनीतिनिपुणायदिवास्तुवंतुलक्ष्मीःसमाविशतु
गछतुवंयथेष्टं अद्येववामस्तुयुगान्तरेवान्यायात्पथःप्रविचलंतिपदंनधीराः १७ येसंपत्सुविवादिनः
परयशःशल्येनमूलाकुलाकुर्वंतिस्वगुणास्तवेनगुणिनांयद्गुणाछादनं तेषांकोपकषायिनांदरदृशांको
पोष्मनिश्वासिनांदीप्तारलशिखेवकुष्मफणिन्याधिकसज्जनोद्वेगुणं १८ हृदयानिसतामेवकठिनानी
तिमेमति खलुवाग्विशिखैस्तीक्ष्णैर्भिद्यंतेनमनागपि १९ अंगणावेदीवसुधाकुल्याजलनिधिस्थलीच
पातालं वल्मीकश्चसुमेरुःकृतप्रतिज्ञस्यधीरस्य २० उपकर्त्तुंप्रियंवक्तुंकर्त्तुंस्नेहमकृत्रिमं सज्जना
नांस्वभावोयंकेनेंदुःशिशिरीकृतः २१ अतिकुपिताअपिताअपिसुजनायोगेनमृदूभवंतिनतुनीचा
हेम्नःकठिनस्यापिद्रावणोपायोस्तिनतृणानां २२ पादाहतंचउत्थायमूर्द्धानमधिरोहति स्वस्थादे
वोपमानोपिदेहिनस्तद्वरंरजः २३ युध्यंतिपक्षिपशवःपठंतिशुकसारिकाः दातुंशक्नोतियोवित्तं
सशूरःसचपंडितः २४ [illegible]र्णस्त्वचंशिविर्मांसंजीवंजीमूतवाहनः ददौदधीचिरस्थीनिनास्त्यदेयं

राम
२७

महात्मनां २५ द्विशरंना[illegible]धनोद्विःस्थापयतिनश्रितान् द्विर्ददातिनचार्थिभ्योरामोद्विर्नाभिभा
षते २६ यथाचित्तंतथावाचोयथावाचस्तथाक्रिया चित्तेवाचिक्रियायाचसाधुनामेकरूपता ॥
२७ नालिकेरसमाकाराविरलाःकेपिसज्जनाः अन्येतुवदरीकाराबहिरेवमनोरमाः २८ एकस्याम
मुदेतिमृद्वेनिगिरेरन्यस्यचेयक्रमादस्तंयातिकलानिधिस्तउभयोरस्तुप्रशस्तोचलः कोनामोदयिनं
करोतिनशिरोमाणिक्यमस्तंपुनर्योतंपतः कुरुतेभवानिवसद्गुणःप्रायोस्तिपृथ्वीतले २९ आपत्समुद्धर
णधीरधियःपरेषांगातामहत्यपिकुलेनभवंतिसर्वे विंध्याटवीषुविरलाःखलुपादपास्तेयेदंतिमुस
लोल्लिखनंसहंते ३० वरंकार्यंमौनंचवचनमुक्तंयदनृतंवरंक्लैव्यंपुंसांनचपरकलत्राभिगमनं वरं
प्राणत्यागोनचपिशुनवादेष्वनुरतिर्वरंभिक्षाशित्वंनचपरधनस्वादनरतः ३१ सर्पाःपिबंतिपवनं
नचदुर्बलास्तेशुष्कैस्तृणैर्वनगजाबलिनोभवंति मूलैःफलैर्मुनिजनाःक्षपयंतिकालंसंतोषएवम
हतांपरमंनिधानं ३२ निर्गुणेष्वपिसत्वेषुदयांकुर्वंतिसाधवः नहिसंहरतेज्योत्स्नांचंद्रश्चांडाल

वेश्मनि ३३ संपत्सुमहतांच्चित्तंभवेदुत्पलकोमलं आपत्सुचमहाशैलाशिलासंघातकर्कशं ३४
प्र.र. क्षीरेणात्मगतोदकायदिगुणादत्ताःपुरातेखिलाःक्षीरेतापमवेक्षतेनपयसास्वात्माकृशानौहुतः
२८ गंतापाककमुन्मनस्तदुभवद्दृष्ट्वातुमित्रापदंयुक्तंतेनजलेनशाम्यतिसतांमैत्रीपुनस्त्वीदृशी ३५
आरंभगुर्वीक्षयिणीक्रमेणलघ्वीपुरावृद्धिमुपैतिपश्चात् दिनस्यपूर्वार्द्धपरार्द्धभिन्नाछायेवमै
त्रीखलसज्जनानां ३६ एकःसएवजीवतिहृदयविहीनःसुहृद्दोराहुः यःसकलकलाधिमभाज
नमुद्गिरंनविजिर्डःपूरं ३७ भूतनूतनकूष्मांडफलानांकेभवंत्सामी अंगुलीदर्शनाद्येनविलीयंतेमन
स्विनः ३८ गवादीनांपयोन्येद्युःसद्योवाजायतेदधी क्षीरोदधेस्तुनाद्यापिमहतांविकृतिःकुतः ३९ रा
शरदिनवर्षतिगर्जतिवर्षतिवर्षासुनिस्वनोमेघाः नीचोवदतीनकुरुतेनवदतिसुजनःकरोत्येव ४० २८
मुखान्नोदीरयत्यूर्द्धहृदयान्ननपस्यधः जरयत्यनिशंसाधुर्दोषंविषमिवेश्वरः ४१ यच्चिंतितंतादिहदु
रतरंसयातियच्चेतसापिनकृतंतदिहाभ्युपैति इत्थंविधेर्विधिपर्ययमाकलप्यसंतःसदासुरसरितेट

माश्रयंति ४२ प्राणाघातान्निवृत्तिं परधनहरणेसंयमः सत्यवाक्यंकालेशक्त्याप्रदानंयुवतिजनक
थामूकभावःपरेषां तृष्णास्रोतोवियोगोगुरुषुचविनयः सर्वभूतानुकंपासामान्यःसर्वशास्त्रेष्वनुपहत
विधिःश्रेयसामेषपंथा ४३ नाप्रार्थ्यमभिवांछंतिनष्टंनेछंतिशोचितुं आपत्स्वपिनमुह्यंतिनराःपंडि
तबुद्धयः ४४ किंकूर्मस्यभरव्यथानवपुषिक्ष्मींधारयत्येवयःकिंवानास्तिपरिश्रमोदिनपतेरास्तेनयन्नि
श्चलः किंत्वंगीकृतमुत्सृजन्नकृपणवत्श्लाघ्योजनोलज्जतेनिर्वाहःप्रतिपन्नवस्तुनिसतामेतद्धिगो
त्रव्रतं ४५ अद्यापिनोसतिहरःकिलकालकूटं कूर्मोबिभर्त्तिधरणींखलुपृष्ठकेन अंभोनिधिर्वह
तिदुःसहवाडवाग्निमंगीकृतंसुकृतिनःपरिपालयंति ४६ पतितोपिकराघातैरुत्पतत्येवकंदुकः प्राये
साधुवृत्तीनामस्थायिन्योविभूतयः ४७ प्रायःकंदुकवन्नोपतत्यार्यःपतन्नपि तथात्वनार्यःपतति
मृत्पिंडपतनंयथा ४८ इतिश्रीकरुणाकुला० सज्जनप्रसंसास० अथउद्यमाख्यानं उद्योगि
नंपुरुषसिंहमुपैतिलक्ष्मीः दैवंहिदैवमितिकापुरुषावदंति दैवंविहत्यकुरुपौरुषमात्मशक्त्यायत्नेकृते

यदिनसिध्यतिकोत्रदोषः १ आलस्यंहिमनुष्याणांशरीरस्थोमहारिपुः नास्त्युद्यमसमावंधुःकुर्वाणो
प्र.र. नावसीदति २ उद्यमःसाहसंधैर्यंबलंबुद्धिपराक्रमं षडेतेयत्रतिष्ठंतिदैवंतस्यापिशंकयेत् ३ उत्साहसं
पन्नमदीर्घसूत्रंक्रियाविधिज्ञंव्यसनेष्वशक्तं शूरंकृतज्ञंदृढसौहृदंचलक्ष्मीःस्वयंयातिनिवासहेतोः ४
२९ अव्यवसायिनमलसंदैवपरंसाहसाच्चपरिहीनं प्रमदेवहिवृद्धपतिंनेच्छत्युपगूहितुंलक्ष्मीः ५ आलस्यं
स्त्रीसेवासरोगिताजन्मभूवात्सल्यं संतोषोभीरुत्वंषड्व्याघातामहत्त्वस्य ६ वोहित्थंअश्ववाणिज्यंराजसे
वातपोवनं धीराःचत्वारिकुर्वंतिकृषिःकुर्वंतिकातराः ७ गच्छन्पिपीलिकापंक्तिःसमुद्रमपिगच्छति आ श
गच्छन्वैनतेयोपिपदमेकंनगच्छति ८ उद्यमेनहिसिध्यंतिकार्याणिनमनोरथैः नहिसुप्तस्यसिंहस्यप्रविशं
तिमुखेमृगाः ९ नाकालेम्रियतेकश्चित्प्राप्तकालेनजीवति एवंकालंसमालोक्यनकुर्यान्मृत्युतोभयं ॥ २९
१० नपुत्रत्वेनपूज्यंतेगुणोराराधनेपरं रवेर्व्यापारमारत्ते प्रदीपोनपुनःशनिः ११ किंजन्मनाजगति
किंपितृपौरुषेणशान्त्याहियातिनिजयापुरुषःप्रतिष्ठा शक्त्याहिकूपमपिशोषयितुंनकुंभाः कुंभो

ड्वेनमुनिनांबुद्धिरेवपीतः १२ इतिश्रीकरणकुलालंकारपुरु०उद्यमाख्यानपरिछेदः समाप्तः
अथदैवाख्यानं मज्जत्वंभसियातुमेरुशिखरंशत्रुंजयत्वाहवेवाणिज्यंकृषिसेवनादिस
कलाविद्याःकलासिक्षतुः आकाशंविपुलंप्रयातुखगवत्कृत्वाप्रयत्नंपरंनाभाव्यंभवतीहकर्मवशतो
भाव्यस्यनाशःकुतः १ यद्धात्रानिजभालपट्टलिखितंस्तोकंमहद्वाधनंतत्प्राप्नोतिमरुस्थलेपिनितरां
मेरौततोनाधिकं तद्धीरोभवतिवित्तवत्सुकृपणांवृत्तिंवृथामाकृथाः कूपेपश्यपयोनिधावपिघटोगृह्णा
तितुल्यंजलं २ उदयतियदिभानुःपश्चिमेदिग्विभागेप्रचलतिमेरुःशीततांयातिवह्निः विकसतियदिप
द्मंपर्वताग्रेशिलायांनहिचलतिनराणांभाविनीकर्मरेखा ३ पत्रंनैवयदाकरीरविटपेदोषोवसंतस्यकिंनो
लूकोपिविलोकतेयदिदिवासूर्यस्यकिंदूषणं वर्षानैवपतंतिचातकमुखेमेघस्यकिंदूषणंयत्पूर्वंवि
धिनाललाटलिखितंतस्माज्जीतुंकःक्षमः ४ कुत्रायोध्याक्करामोदशरथवचनाद्दंडकारण्यमार्गात्
क्कासौमारीचनामाकनकमयमृगःक्वत्रसीतापहारः सुग्रीवेराममैत्रीक्कजनकतनयान्वेषणेप्रेषि

भ·र·
३०

तोहं योर्थः संभाविनी यस्तमपि घटयति क्रूरकर्मा विधाता ५ महतांस्थानमाश्रित्य फलं कर्मानुसा
रितः महेशकंठलग्नोपि ग्रासंभक्षति वासुकिः ६ किंकरोति नरः प्राज्ञः शूरो वा पंडितोथ वा दैवं यस्य
छलान्वेपि करोति विफलाः क्रियाः ७ गुणापि दोषतां याति वक्रीभूते विधातरि सानुकूले पुनस्त
स्मिन् दोषोपि च गुणायते ८ सिंहो वली गिरिगुहागहनप्रवासी वासादरे वसति भूमिभृतां बिडालः
नो पौरुषं कुलमपि प्रभुता न वाणी दैवं बलीय इति मुंच सखे विषादं ९ मातरः पितरश्चापि बांधवाः
सुहृदोपरे नहि स्मरंति स्वजनं यस्य दैवमरक्षितं १० अरक्षितं तिष्ठति दैवरक्षितं सुरक्षितं दैवहतं वि
नश्यति जीवत्यनाथोपि वने विसर्जितः कृतः प्रयत्नोपि गृहे न जीवति ११ पत्राखंडलदंतिदंतमुशला
न्यास्खंडिता न्याहवे धारा यत्रापिनाकपाणिपरशोराकुंठिता तन्मेतावदुरोनृसिंहकरजैर्व्यादीर्यते सां
प्रतं दैवे दुर्जनतां गते तृणमपि प्रायेण वज्रायते १२ अवश्यंभाविनो भावा भवंति महतामपि नग्नत्वं
नीलकंठस्य महाहिशयनं हरे १३ पुरुषः पौरुषं तावद्यावद्दैवं हि संमुखं । विपरीतगते दैवे पुरुषो न च

३ वक्षसि

राम
३०

पौरुषं १४ अत्यंतविमुखेदैवेव्यर्थयत्नेचपौरुषे मनस्विनोदरिद्रस्यवनादन्यत्कुतःसुखं १५ अप्रार्थि
तितानिदुःखानियथैवायातिदेहिनां सुखान्यपितथामन्येदैन्यमत्रातिरिच्यते १६ यथाह्येकेनचक्रे
णानरथस्यगतिर्भवेत् एवंपुरुषकारेणविनादैवंनसिध्यति १७ ब्रह्मायेनकुलालवन्नियमितोब्रह्मां
डभांडोदरेविष्णुर्येनदशावतारगहनेक्षिप्तोमहासंकटे रुद्रोयेनकपालपाणिपुटकेभिक्षाटनंका
रितःसूर्योभ्राम्यतिनित्यमेवगगनेतस्मैनमःकर्मणे १८ नमस्यामोदेवान्ननुहतविधेस्तेपिवशगा
विधिर्वंद्यःसोपिप्रतिनियतकर्मैकफलदः फलंकर्मायत्तंयदिकिममरैःकिंचविधिनानमस्तत्कर्मभ्यो
विधिरपिनयेभ्यःप्रभवति १९ स्ववशःकरोतिकर्मप्रमादस्तुपरवशोभवति स्ववशोरोहतिहस्तंनि
पतत्यवशास्ततःपुरुषः २० अन्यमनोरथशतैरपिगोचरंनसमायातिकवयोगिराम् स्वप्नवृत्तिरपियत्र
दुर्लभालीलयैवविदधातितद्विधिः २१ खल्वाटोदिवसेश्वरस्यकिरणैःसंतापितोमस्तकेवांछन्देश
मनातपंविधिवशाद्बिल्वस्यमूलंगतः तत्राप्यस्यमहाफलेनपतताभग्नंसशब्दंशिरःप्रायोगच्छतिय

अभाग्यरहितः तत्रापदांभाजनं २२ भाग्यवंतंप्रसूयेथामाशूरंमाचपंडितं शूराश्चकृतविद्याश्चव
नेसीदंतिपांडवाः २३ मातुलोयस्यगोविंदोपितायस्यधनंजयः सोपिकालवशंप्राप्तः कालोहिदुरति
क्रमः २४ वनेरणेशत्रुजलाग्निमध्येमहार्णवेपर्वतमस्तकेवा सुप्तंप्रमत्तंविषमस्थितंवारक्षंतिपुण्या
निपुराकृतानि २५ भीमंवनंभवतितस्यपुरंप्रधानंसर्वेजनाःसुजनतामुपयांतितस्य कृत्स्नाचभूर्भव
तिसंचितरत्नपूर्णायस्यास्तिपूर्वसुकृतंविपुलंनरस्य २६ आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानिधनमेवच पं
चैतान्यपिसृज्यंतेगर्भस्थस्यैवदेहिनः २७ निमग्नस्यपयोराशौपर्वतात्पतितस्यच तक्षकेनापिदष्ट
स्यआयुर्मर्माणिरक्षति २८ नैवाकृतिःफलतिनैवकुलंनशीलंविद्यापिनैवनचयत्नकृतापिसेवा भा
ग्यानिपूर्वतपसाकिलसंचितानिकालेफलंतिपुरुषस्ययथैववृक्षाः २९ नकालःखड्गमुद्यम्यशिरःकृंत
तिकस्यचित् कालस्यबलमेतान्चविपरीतार्थदर्शनात् ३० जानन्नपिनरोदैवात्प्रकरोतिविगर्हितं
नकर्मकस्यचिल्लोकेगर्हितंरोचतेकृतं ३१ शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनंगजभुजंगमयोरपिबंधनं।।

मतिमतांच विलोक्य दरिद्रतां विधिरहो बलवानिति मे मतिः ३२ कांतंवक्ति कपोतिकाकुलतया ना
थांतकालोधुना व्याधोधो धृतचापसंधितशरःसेनाःपरिभ्राम्यति एवंसत्यहिनासदष्टइषुणास्य
नस्तेनाहतस्तूर्णंतौतुगतौयमालयमहोदैवीविचित्रागतिः ३३ इतिश्रीकरणकुतूहलालं
कारपुरु० हरि० दैवाख्यानंस० अथदुर्जननिंदा: दुर्जनःपरिहर्तव्योविद्ययालंकृतोपि
सन् मणिनाभूषितःसर्पःकिमसौनभयंकरः १ खलःकरोतिदुर्वृत्तंनूनंफलतिसाधुषु दशाननो
हरेत्सीतांबंधनंस्यान्महोदधे २ बहुप्रकारैरपिसेव्यमानोनदुर्जनःसज्जनतामुपैति संसिच्यमा
नःपयसाघृतेननिंबवृक्षोमधुरत्वमेति ३ दुर्जनेनसमंसख्यंसख्यंचैवनकारयेत् उष्णोदहतिचां
गारःशीतःकृष्णायतेकरं ४ परापवादवादेनविनादोषेणदुर्जनः काकःसर्वरसान्भुंक्तेविनामेध्यं
नतृप्यति ५ पोतोदुस्तरवारिराशितरणेदीपोंधकारागमेनिर्वातेव्यजनंमदांधकरिणांदर्पोपशांत्यैसृ
णिः शास्त्रंतद्भुविनास्तियस्यविधिनानोपायचिंतामन्येदुर्जनचित्तवृत्तिहरणेधातापिभग्नोद्यमः ६
कृता

दु.र.
३२

आक्रोषितोपिसुजनोनवदत्यवाच्यंनिष्पीडितोमधुरमुद्गिरतीक्षुदंडः नीचोजनोगुणशतैरपिसेव्य
मानोहास्येनतद्ददातियत्कलहेप्यवाच्यं ७ खलः सर्षपमात्राणिपरछिद्राणिपश्यति आत्मनोबिल्वमा
त्रापश्यन्नपिनपश्यति ८ अपूर्वारसनाव्यालीखलाननविलेशया कर्णमूलेस्पृशत्यन्यं हरत्यन्यस्य
जीवितं ९ विषमामलिनात्मानोद्विजिह्वाजिह्मगाइव जगत्प्राणहरानित्यंकस्यनोद्वेगदाखलाः १०
निमित्तमुद्दिश्यहियःप्रकुप्यतिध्रुवंचतस्यापगमेप्रसीदति अकारणद्वेषिमनोस्तियस्यकथंजनस्तंपरि
तोषयिष्यति ११ वक्रतांधारयान्नयस्यगुह्यमंतःप्रकाशते कथंचनसमानःस्यात्पुच्छेनपिशुनःशुनः
यथायथैवस्नेहेनभूयिष्ठमुपचर्यते धत्तेतथातथातापंमहावैश्वानरःखलः १३ स्तोकेनोन्नतिमा
यातिस्तोकेनायात्यधोगतिं अहोनुसदृशीवृत्तिस्तुलाकोटेःखलस्यच १४ नेवात्मनोविनाशंगणयतिपि
शुनःपरव्यसनसंहृष्टः प्राप्यसहस्रविनाशंसमरेनृत्यत्कबंधइव १५ दह्यमानाःसुतीक्ष्णेननीचाःपरयशोग्नि
ना. अशक्तास्तत्पदंगंतुंततोनिंदांप्रकुर्वते १६ काकःस्वभावचपलःपशुघातिन्नध्यावालिंस्वजनमाह्वयते
परंच चर्मास्थिमांसमयहस्तिकलेवरंचस्वादेलिहन्मिचपरान्कृपणस्वभावः १७ इतिश्रीक०दुर्जननिंदास०

राम
३२

मातः अथकूटाख्यानं सुवर्णालंकृताकन्याहेमालंकारवर्जिता साकन्याविधवाजातागृहे रो
दतितत्पतिः १ विद्युत्प्रकटीकृता अपदोदूरगामीचसाक्षरोनपंडितः अमुखस्फुरद्वक्ताचयोजानातिसपं
डितः पत्रीप्रकटीकृतः २ छत्रधारीनवैराजोजटाधारीनचेश्वरीः सूछिकर्णोनसद्ब्रह्माछिद्रकर्णोनतस्करः
कूष्मः ३ वनेजातावनेत्यक्तावनेतिष्ठतिनिस्पृशः पण्यस्त्रीनचवेश्यासायोजानातिसपंडितः नौकाप्र
कटीकृतः ४ आद्येवद्दीनंजलधावद्दश्यंमध्येनंभुविवर्णनीयं अंतेनदीर्नधनेनशरीरं हेमाविधःसश्रिय
मातगोतुः करजः ५ गोपालोनैवगोपालःत्रिशूलीनैवशंकरः चक्रपाणिर्नयोविष्णुःयोजानातिसपंडि
तः मत्स्याप्रकटीकृतः ६ केदारेकीदृशोमार्गःकुशोतेजनार्दनः स्त्रीचित्तंकुत्ररमतेस्वामीकिंवक्तिचेटिकं
उपरीपायसिनरे ७ कः कुर्याद्भुवनंसर्वंकःसमुन्मलयेद्रुमां कंप्रतीकिंभवेन्मुख्यंकंपरत्रेतिपुन्यतः ८
कांतंवसंतसमयेवदकीनरूणांकिंक्षीयतेविरहिणासु—णाःकिमेति किंकुर्वतेमधुकरामधुपानमत्ताःकी
दृग्वनंमृगगणाःपरितत्यजेयुः दवविकलं ९ स्नानार्थंनिर्गतानार्याएकोनविंशांतिस्त्रियः नक्रेनरवा

ला

दितोप्येकोविंशतिर्हमागताः १० आगताःपांडवाःसर्वेदुर्योधनसमीहया तस्मैगांश्चसुवर्णंचरत्नानि
विविधानिच ११ कांतारुचिर्मुनिजनस्तरुणोवियोगीकामश्चरत्नमणिमुञ्चलकंकणेन धनेपयो
धरतटेकुचभूषणेनहारेहरोहिमकरेमकरेकरेच १२ कोनिर्दग्धास्त्रिपुराणकश्चकर्णेश्चेहंतानद्याःकू स्य
लंविघटयतिकःपरस्त्रीरतश्च कःसंनद्धोभवतिसमरेभूषणांकिंकुचानांकिंदुःसंगाद्भवतिमहतांमान
पूजापहार १३ अन्नंवस्त्रसुवर्णानिरत्नानिविविधानिच ब्राह्मणेभ्योनदीतीरेददातिअजसत्वरं १४
हेब्राह्मणाइभ्यःसमर्थः गौरीनरवरसाहश्यपश्यइयाशशिनंरधौ इहेवगोप्यतेकत्तोवर्षेणापितनम्यते १५
इःकामःतंहंतीतिइहाईश्वरः उच्छिष्टंशिवनिर्माल्यंवमनंशवकर्पटः काकविष्ठासमुत्पन्नाःपंचैतेतिपवि
त्रिता १६ उच्छिष्टंदुग्धं शिवनिर्माल्यंगंगा वमनंमधु शवकर्पटःपट्टांवरं काकविष्ठासमुत्पन्नाःपिप्प
लादयाः इतिप्रकटीकृता विजितात्मभवद्वेषिगुरुपादहतोजनः हिमापहामित्रधरैर्व्याप्तंव्योमाभिनंद
ति १७ विनागरुडेनाजितइंद्रः नरात्मभवश्चअर्जुन तद्वेषीकर्णः तद्गुरुःसूर्यः तत्पादहतःतल्किर

तासंतप्तः हिमापहाग्निः तदमित्रंपाणीयं तद्वैरीमेघः प्रकटीता तरुण्यालिंगताः कंठेनितंबस्थूलमि
श्रितः शत्रुणांसंन्निधानेपिकः पूजनिमुहुर्मुहुः कलशः केशवंपतितंदृष्ट्वाद्रोणोहर्षमुपागतः रुदंतिको
रवाः सर्वेहाहाकेशवकेशव केजलेशवं मृतकंद्रोणः कृष्णकाकः कौरवाः शृगालाः प्रकटीकृता अं
बरसंबुनिपत्रमरातिःपीतमहीनगणास्यददाह यस्यवधूस्तनयंगृहबद्धा पातुसवोहरलोचनवह्निः २०
दृशान्वयंसवोयुष्मान्पातुयस्यअंबरंपीतं यस्यगृहं अंबुनि यस्यपत्रंअहीनगणास्यअरातिः यस्यवधू
अब्धा यस्यतनयंहरलोचनवह्निर्ददाह लक्ष्मीपदोनिधेर्यादोगादोवादोचितंवचं विभ्यतीधीवरेभ्यो
याजडेष्वेवनिमज्जति २१ लक्ष्मीपादोनिवासस्समुद्रस्यपादः जलजंतुः अदोवचः यादोश्चितंनाय
तोधीवरेभ्योविचक्षणेभ्योविभ्यतीत्रस्यंतीजडेष्वेवकर्दमेष्वेवनिमज्जतितिष्ठति पानीयंपातुमिच्छामि
त्वत्तःकमललोचने यदिदास्यसिनेच्छामिनोदास्यसिपिबाम्यहं २२ नदीजलंकेशवनारिकेलुनेगा
ढयोनामनगारिस्तनुः एषोगनावेषधरःप्रमाथीजित्वावयंनेष्यतिचाद्यगावः २३ नदीजोनाम

प्र.र.
३४

तोभीष्मः एषदृश्यमानः अंगनावेषधरः स्त्रीरूपधारी लंकेशवनारिकेतुः वानरध्वजः नगायः अर्जु
ननामयतः किंभूतः नगारिसूनुः इंद्रपुत्रः उभौ कौरवाः अयंप्रमाथीहंता अद्यवोयुष्मान्जित्वागाश्च
नेष्यति २३ केभूषयंतिस्तनमंडलानि कीदृक्सुमाचंद्रमसः कुतश्री किमादसीतास्यवक्रेनीताहा
रामहादेवरतातमाता २४ रवेः कवेः किंसमरस्यसारंकृपेर्भयंकिंमुशांतिंचभंगोः खलाड्गयंविस्तुप
दंचकेषांभागीरथीतीरसमाश्रितानां २५ किंक्रूरंस्त्रीकिंगृहिणाःप्रियदितायदारगुणाः कःकामः
संकल्पःकिंदुःकरःसाध्यमाशामाउ २६ किंश्रुतोपितरंबालःकिंदृस्वारमतेनरः कस्मिन्नूस्वपिति
कंसारीकावृत्तिरधमानरः २७ प्रश्नोत्तरंकिंशोषेसेवावापरूपं अथप्रश्नोत्तरेषु-- किंयन्मा
त्रंजलंविप्रजानुदघ्नंनराधिप तथापीषमवस्थातेनहिसर्वेभवादृशः २८ अथसमस्य असमानेस
मानत्वंभविताकुलंदंमम इतिमत्वाधृवमानीमृगात्सिंहोःपलायते २९ विद्यायांदुर्मुखंयेषांकार्पण्यं
विभवेसति ततोदेवाभिशापानांसलिलादग्निरुत्थितः ३० दामोदरकराघाताद्विकलीकृतचेतसा दृष्टंचा

र
३४

(68)

णूरमल्लेनश्रातन्वं इंद्रनभस्तलं ३१ ग्रीष्मेषुग्रीष्मसंतापशून्यरथ्यांतरस्थयोः अन्योन्यालापमु
खिनोयूनोश्चंद्रायतेरविः ३२ इतिपदैकंसमस्य सीतासमागमोत्कंठिकर्णान्ताकृष्टधन्विनः राघ
वस्यशरांगारैःसमुद्रादग्निरुत्थितः ३३ समुद्रादग्निरुत्थितइतिपदैकंसमस्या स्वस्तिक्षत्रियदेवाय
जगद्देवायभूभुजे यशसःपुंडरीकांतगगनंभ्रमरायते ३४ गगनंभ्रमरायतेइतिपदैकंसमस्या रथस्यैकं
चक्रंभुजगयमिताःसप्ततुरगानिरालंबोमार्गश्चरणरहितःसारथिरपि रविर्गच्छत्यंतंप्रतिदिनमपारस्यनभसः
क्रियासिद्धिःसत्वेवसतिमहतांनोपकरणे ३५ क्रियासिद्धिःसत्वेवसतिमहतांनोपकरणपदैकंसमस्या॥
विजेतव्यालंकाचरणतरणीयोजलनिधिर्विपक्षःपौलस्त्योरणभुविसहायाश्चकपयः तथाप्येको
रामःसकलमवधीद्राक्षसकुलंक्रियासिद्धिःसत्वेवसतिमहतांनोपकरणे ३६ अस्माकंजेलजीवि
नांजलमिदंसद्वाजिराजिव्रजैःपातव्यंपररक्तरक्तमनसांतृप्तिःपतीनांक्षपः मल्लेवंमहराजदेवनृपते
लक्षेत्रपात्रोत्सवेमसीरोदतिमक्षिकाश्चहसतिध्यायंवामभ्रुवः ३७ मसीरोदतिमक्षिकाश्चहसतिध्या

प.र.
३५

यंतिवाममकवः इतिपदैकंसमस्या ३७ स्फुरतीजठरेविष्णोनवनीतभुजःशिशो मक्षिकापादघाते
नकंपितंभुवनत्रयं ३८ अतसीपुष्पसंकाशंखवीक्ष्यजलदागमे येवियोगेपिजीवंतीनतेषांविद्यतेभ
यं ३९ अतसीपुष्पशंकाशमितिपदैकंसमस्या ममकरग्रहणायपणीकृतंयदिनराघवतोप्यधि
रोहति सखितदेवममभून्ममजीवितंशशकशृंगमयंकठिनंधनुः ४० शशकशृंगमयकठिनंधनुःइति
पदैकंसमस्या रामाभिषेकेमदविह्वलायाकराच्च्युतोहेमघटस्तरुण्याः सोपानमासाद्यकरोतिशब्दं
ठंठंटटंटंटठठठंठठंठः ४१ इतिश्रीकरणकुलालंकारपुरुषोत्तमसूनुहरिदासविरचितेप्रस्ताव
रत्नाकरेकूटाख्यानंसमाप्तः अथसदाचारः कुचैलिनंदंतमलोपधारिणंबह्वाशिनंनिष्ठुर
वाक्यभाषिणं सूर्योदयेचास्तमयेचशायिनंविमुंचतिश्रीरपिचक्रपाणिनं १ प्रेतधूमेविरेकेचवांतेचतु
रकर्मणि दुःस्वप्नेदुर्जनस्पर्शेस्नानमात्रंविधीयते नस्नानमाचरेभुक्त्वानातुरोनमहानिशि नवस्त्रैःसह
नाजस्रंनाविज्ञातेजलाशये निस्समास्यंस्तुचित्रीणांशकुंतेःफलपातने वसोपिस्तनपानेस्यात्वाम्रगत्र

रा
३५

70

हणोश्रुचिः बालार्कंप्रेतधूमंचवृद्धस्त्रीपल्वलोदकं आयुःकामोनसेवेतरात्रौचदधिभोजनं ५ दीपोपशमनंपुंकूष्मांडछेदनंस्त्रियः अचिरेणैवकालेनकुलछेदोभवेध्रुवं आलांबुवर्त्तुलाकारंवर्त्तुलंकंदसंनिभं प्राणांतेपिनचाश्नीयात्समस्तरान्नंसवल्कलं अपक्वान्नानवीक्षेतनावगाहेत्सपोरयं संदिग्धनावंनारोहेन्नबाहुभ्यांनदींतरेत् सर्वथासंत्यजेद्वैरंनकंचिन्मर्मणिस्पृशेत् ८ सर्वान्परित्यजेदर्थान्स्वाध्यायस्याविधानतः देवालयंचत्वरंचनक्तंसेवेतनद्रुमान् शून्याटवींशून्यगृहंश्मशानंचदिनेष्वपि १० देवाधिकारिणोम्लेछान्विकर्मस्थान्द्विजानपि विलोक्यायउपस्पृशेस्पृष्ट्वाकजलमाविशेत् प्रवह ब्राह्मणंतोयंतडागेक्षत्रियोदकं वापीकूपगतंवैश्यशूद्रस्यघटभांडकं गछेदेकोनपंथानंस्वयंनोपानहौहरेत् शिरसानवहेद्भारंनवधावेतवर्षति मात्रास्वस्रादुहित्राचनविविक्तासनोभवेत् बलवानिंद्रियग्रामोविद्वांसमपिकर्षति शय्यादीपाधमस्तंभछायांदूरेणसंत्यजेत् नमीलायनेकुर्वीतधीमानपरिजनैःसह १५ अजाश्वमुखतोमेध्यागावोमेध्याश्चपृष्ठतः ब्राह्मणापादतोमेध्याः

प्र॰र॰ सर्वगात्रेषुयोषितः १९ नद्यस्यद्यस्त्यपरिभ्रष्टंयच्चावर्त्तसमन्वितं गतप्रत्यागतंचैवतत्तोयंपरिवर्जे
येत् जलंपिवेन्नांजलिनाशयानंनप्रबोधयेत् परान्नंचारयंतीगांधयंतीन्नचवाधयेत् नोत्तर
३६ स्यांप्रतीच्यांचकुर्वीतशयनंशिरः शय्याविपर्ययाद्गर्भोदितेशक्रेणदारितः प्राक्शिरःशयने
विद्याधनमायुश्चदक्षिणे पश्चिमेप्रबलाचिंताहानिमृत्युस्तथोत्तरे २० नोर्द्ध्वजानुश्चिरंतिष्ठेन्न
स्यात्कुक्कुटासनः ननासिकांवाकुष्णीयान्नस्वयंकर्त्तयेन्नखान् शीताम्बुसुनिषिच्योष्णामंत्रसं
भारसंभृताः स्नानंगृहेपिकुर्वाणःप्राप्नोतिस्नानजंफलं २२ नाग्नींमुखेनधमयेत्नाधःकुर्यान
लंघयेत् नामेध्यंप्रक्षिपेद्वह्नौनचपादौप्रतापयेत् नाकश्चिदपिजानातिकिंकस्यश्वोभविष्यति रा॰
अतश्चकरणीयानीकुर्याद्द्यैवबुद्धिमान् हृताधिकारांमलिनांपिंडमात्रोपिजीवतीं परिभूतांध
मःशय्यांवासयेद्व्यभिचारिणीं २५ केशकीटोचपन्नेचगोघ्रातेमक्षिकान्विते मृदंबुभस्मनातद्वत् ३६
प्रक्षेप्तव्यंविशुद्धये २६ शिरःसुधौतंचरणौसुनिर्मलौवरांगनासेवनमल्पभोजनं अनग्नशायि

त्वमपर्व्येमैथुनंचिरप्रनष्टांश्रियमानयंति अजागावोमहिष्यश्चब्राह्मणीचप्रसूतिका दशाहेनैवशु
ध्यंतिभूमिष्ठमुदकंनवं नास्तियज्ञक्रियाकिंचिन्नव्रतंनोपवासकं यातुभर्त्तरिशुश्रूषातयास्वर्गंजय
त्यसौ मृतेभर्त्तरियानारीब्रह्मचर्य्येव्यवस्थिता मृतासालभतेस्वर्गंयथातेब्रह्मचारिणः ३० आ
त्मार्थंयःपशुंहन्यात्सोवश्यंनरकंव्रजेत् देवान्पितॄन्समभ्यर्च्यखादन्मांसंनदोषभाक् एकछागं
द्विरावेश्यंत्रिगवंपंचमाहिषं षडश्वंसप्तमातंगंशक्रस्यापिश्रियंहरेत् पुनःप्रभातेपुनरेवशर्वरीपुनः
शशांकःपुनरुद्यतेरविः कालस्यकिंगच्छतियातियौवनंतथापिलोकेकथितंनबुध्यते द्रव्यक्रीतातुयाना
रीनसापत्नीविधीयते नसादैवेनसापित्र्येदासींतांकश्यपोब्रवीत् अग्राह्यंशिवनिर्माल्यंपत्रंपुष्पंफलंज
लं शालिग्रामशिलालग्नंसर्वंयांतिपवित्रतां आदित्यचंद्रावनिलानलौचद्यौर्भूमिरापोहृदयंयमश्च
अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येधर्मश्चजानातिनरस्यवृत्तं ३६ देवताषुगुरौगोषुराजषुब्राह्मणेषुच नियंतव्यः
सदाकोपोबालवृद्धातुरेषु मातृवत्परदारेषुपरद्रव्येषुलोष्टवत् आत्मवत्सर्वभूतेषुयःपश्यतिसपंडितः ॥

73

ग्र·र· नदेवोविद्यतेकाष्टेपाषाणेनचमृन्मये भावेषुविद्यतेदेवः तस्माद्भावोहिकारणं अन्यायोपार्जितंद्रव्यंदश
३७ वर्षाणितिष्ठति प्राप्तेचैकादशेवर्षेसमूलंचविनश्यति ४० सत्यंहंतिसुतंहंतिहंतिपुण्यंपुराकृतं स्वर्गेपिवा
पितृन्हंतियःसाक्ष्यमनृतंवदेत् लोभमूलानिपापानिरसमूलानिव्याधयः स्नेहमूलानिदुःखानित्रीणित्य
क्त्वासुखीभवेत् नान्नोदकात्परंदानंनमातुर्दैवतंपरं नभिक्षोःचपरंपात्रंनतिथिद्वादशीपरा प्रतिग्राही
परित्यज्यविप्रोभवतिमर्कटः अरण्येनिर्जलेदेशेदाताभवतिजंबुकः असत्क्रीडादिवानिद्रांपुनर्भोजनं
मैथुनं शाकंमधुपरान्नंचनकुर्यात्पारणादिने संक्रांतौरविवारेचग्रहणेचंद्रसूर्ययोः पारणंचोपवा
संचनकुर्यात्पुत्रवान्गृही गुरुंहुंकृत्यतुंकृत्यविप्रंनिर्जित्यवादतः अरण्येनिर्जलेदेशेसभवेब्रह्मराक्षसः
सिंहप्रसूतायागावोमकरेमहिषीतथा स्वामिनोवधमिच्छंतिश्रावणेवडवादिवाः अग्नौदग्धंजलेमग्नंय राम
न्नीतंचौरपार्थिवैः तत्सर्वंपरलोकायविनाद्यूतेनहारितं लशुनंगृंजनंचैवपलांडुग्रामकुक्कुटं छत्रा ३७
कंविड्वराहंचभुक्त्वाचांद्रायणंचरेत् ५० आदानस्यप्रदानस्यकर्तव्यस्यचकर्मणः क्षिप्रमक्रियमाना

५

स्यकालेःपिवतितद्रसं तस्यंर्यभोजनंयेषांसंतानार्थंचमैथुनं वाकुसस्यवचनार्थायदुर्गार्यपित
रंतिते उद्वेगःकलहःकंडूद्यूतमद्यपरस्त्रियः आदारेमैथुनंनिद्रांसेव्यमानंतुवर्द्धयेत् नमांसभ
क्षणेरोनमद्येनचमैथुनं प्रवृत्तिरेषाभूतानांनिवृत्तिस्तुमहाफलां शनिभौमादिनेश्राद्धेकुहूषष्ठीनि
रंशके वस्त्राणांक्षारसंयोगोद्रद्वस्यासप्तमकुलं ५५ षष्ठीषुतैलंफलमष्टमीषुक्षौरक्रियांचैवचतुर्द
शीषु स्त्रीसेवनंनष्टकलासुपुंसामायुःक्षयार्थंमुनयोवदंति चित्रासुहस्तेश्रवणेषुतैलंक्षौरंविशाखा
प्रतिपत्सुवर्ज्यं मूलेमृगेभाद्रपदेचमांसंयोषिन्मघाकृत्तिकसोत्तरासुः नोसंगभक्ष्यैन्नक्षानुमौलिं
भूमिंचसंस्पृशेत् कृनिरुद्धेन्नचोच्छिष्टःपश्येज्ज्योतिषिनाशुचिः अतिथिर्यस्यभग्नाशोगृहात्प्रतिनि
वर्तते सतस्मैदुःकृतंदत्वापुण्यमादायगच्छति तृणानिभूमिरुदकंवाक्चतुर्थीचसूनृता एतान्यपिस
तांगेहेनोछिद्यंतेकदाचन ६० बालोवायदिवावृद्धोयुवावागृहमागतः तस्यपूजाविधातव्यासर्वस्या
भ्यागतोगुरुः चतुःसर्षपयत्तैलंयत्तैलंपुष्पवासितं द्रव्यांतरगतंतैलंनदुष्टंग्रहणेविना मध्यान्हेस्नात

75

प्र·र· नवेलायांयोभक्षेद्दंतधावनं तस्मिन्निराशागछंतिदेवताःपितृभिःसह यावत्स्वस्थमिदंशरीरमरुजंयाव
ज्जरादूरतोयावच्चेंद्रियशक्तिरप्रतिहतायावत्क्षणान्चायुषः आत्मश्रेयसितावदेवविदुषाकार्यःप्रयत्नो ३८
महान्संदीप्तेभवनेतुकूपखननंप्रत्युद्यमःकीदृशः आयुर्वर्षशतंनृणांपरिमितंरात्रौतदर्द्धंगतंतस्यार्द्ध
स्यपरस्यचार्द्धमपरंबालत्ववृद्धत्वयोः शेषंव्याधिवियोगदुःखसहितंसेवादिभिर्नीयतेजीवेवारितरं
गबुद्बुदसमेसौख्यंकुतःप्राणिनां ६५ भर्त्तृहरेरस्य समाःषष्टिर्द्विघ्नामनुजकरिणांपंचचनिशाद्धयानां
द्वात्रिंशत्खरकरभयोःपंचककृतिः विरूपासायुष्कावृषयोःद्वादशस्तुनास्मृतंछागादीनांदशकदेसि
ताःषडूपरमनं वराद्दमिद्धरस्यत्रिशक्तिपरिमितिः तामतारसुवर्णानामर्कषोडशारेवंदुभिः त्रिलो
हरान्वितामुद्रातीव्रदारिद्रनाशिनीः कुशंस्वर्णंसदाधार्यंवह्निमाल्यंनधारयेत् नागंधंविभृयात्पुष्पंना
माधर्वरुक्पयेस्रजं श्रोत्रियांसुभगामग्निंसुभगांधर्मिकंनदीं प्रातरुत्थाययःपश्येदापद्भ्यःसमसुच्यते॥
पापिष्टंदुर्भगामेत्यनग्नमुत्कृतनासिकं आप्रियंप्रातरुत्थायपश्यत्कलिमवाप्नुयात् ७० तिस्रःकोट्यो २८

हेकोटीश्च यानिरोमाणिमानवे तावत्कालंवसेत्स्वर्गंभर्त्तारंयानुमोदते व्यालग्राहीयथाव्यालंविलाउद्ध
रतेवलात् एवंपतिंसमुद्धृत्यनारीस्वर्गेषुमोदते पृथक्चितांसमारुह्यनविप्रागंतुमर्हति भर्त्तुर्देहेनयाया
तितस्यालोकाःसनातनाः अहिंसासर्वेवञ्चनसर्वेभूतानुकंपनं शमोदानंयथाशक्तिर्गर्हस्थोधर्मउच्यते
श्रूयतांधर्मसर्वस्वंश्रुत्वाचैवावधार्यतां आत्मनप्रतिकूलानिपरेषांनसमाचरेत् ७५ भावशुद्धिर्मनुष्ये
स्तकर्त्तव्यासर्वकर्मसु अन्यथाचुंवतेकांताभावेनदुहितान्यथा ७६ शरणागतरक्षार्थंस्त्रीगोद्विजहिता
यश्च स्वाम्यर्थेयस्त्यजेत्प्राणांस्तस्यलोकाःसनातनाः ऋतुस्नातांतुयोभार्यांनैवगच्छतिमूढधीः घोरायां
बालहत्यायांयुज्यतेनात्रसंशयः अदुष्टापतितंभार्यांमूढोयस्तुपरित्यजेत् सप्तजन्मनिसस्त्रीत्वंलभ
तेनात्रसंशयः विश्वासहंताचनरोमीनयोगेप्रपद्यते अन्नापहारीचनरोमूषिकःसंप्रजायते ८०
गूढसाक्षीहथावादीयश्चासदनुशास्तिवै स्तेयोदम्भस्तवःसर्वेतथायेवेदनिंदकाः रौरवंकूटसाक्षीतुयाति
पश्चात्ततोनरः कुंभीपाकंप्रयात्येवमानवोगुरुतल्पगः स्त्रीबालस्वामिमित्रघ्नोगोघ्नविश्वासघातिनः सु
रापोब्रह्महाचौरोयांतेतेसर्वेनारकान् मृगछागादिहंताचवह्निज्वालेनिपात्यते व्रतलोपाश्रमभ्रष्टो

श्र·र· यातिसंदश्मनारके ज्येष्ठंपितृसमंवापिभ्रातरंयोनमन्यते नरकात्सोपिविभ्रष्टः क्रौंचयोनौप्रपद्यते ८५
शूद्रश्चब्राह्मणींगत्वाकृमियोनौप्रपद्यते तस्यामपत्यमुत्पाद्यकाष्ठांतःकीटकोभवेत् अशास्त्रंपुरुषंहत्वा
३१ नरःसंजायतेखरः कृमिस्त्रीवधकर्त्ताचबालहंताचजायते न्यासापहर्त्तातुनरोयमस्यविषयंगतः संसा
राणांशांतंगत्वाकृमियोनौप्रजायते उपस्थितेविवाहेचदानेयज्ञेतथाविभोः समाचरतियोविघ्नंसामृतोजा
यतेकृमिः लवणंचोरयित्वातुचाषकाकःप्रजायते दधिहृत्वाबकश्चापिप्लवोमत्स्यानसंस्कृतान् ९०
चोरयित्वापयश्चापिवलाकासंप्रजायते यस्तुचोरयितुंतैलंपर्युक्षोजायतेनरः अपोहृत्वातुदुर्बुद्धिर्वा
यसोजायतेनरः कांस्यंहत्वातुदुर्बुद्धिर्हारीतोजायतेनरः वर्णान्हृत्वातुपुरुषाम्रतोजायेतवर्हिणः हत्वाव
स्त्राणिरक्तानिजायतेजीवजीवकः नास्तिविद्यासमंचक्षुर्नास्तिसत्यपरंतपः नास्तिरागसमंदुःखंनास्तित्या
गसमंसुखं गुरुशुश्रूषयाविद्यानित्यश्राद्धेचसंततिः गवाढ्यःसाकरीसाभिःस्वर्गभाकुःफलाशनात् ९५ राम
रसानांप्रतिसंहारेसौभाग्यमभिविंदति आमिषःप्रतिसंहारेप्रजाचायुष्मतिर्भवेत् कीर्त्तिर्भवतिदानेनतथारो ३१
ग्यमहिंसका द्विजशुश्रूषयाराज्यंद्विजत्वंचापिपुष्करे ९७ अथदानप्रशंसा दासीयानमलंका

७

रक्षेत्राणिविविधानिच ब्रह्मदेयांसुतांदत्वाप्राप्नोतिभरतर्षभ स्वर्णशृंगैर्विराजितानांगवांसहस्रस्यनरः
प्रदाता प्राप्नोतिपुण्यंदिविदेवलोकेमित्येवमाहुर्मुनिदेवसंघा प्रयच्छंतांयेकपिलांसवत्सांकांस्योपदो
हांकनकाग्रशृंगां तैस्तैर्गुणैःकामदुघास्मभूत्वानरंप्रदातारमुपैतिसांगे यावंतिरोमाणिभवंतिधेन्वास्ता
वत्फलंप्राप्यचगोप्रदाता पुत्रांश्चपौत्रांश्चकुलंचसर्वंससप्तमंतारयतेपरत्राः सदक्षिणांकांचनचारुशृंगां
कांस्योपदोहांद्रविणोत्तरीयां धेनुंतिलानांददतोद्विजायलोकेवसूनांसुलभाभवंति नैवोशिकंसर्वगुणो
पपन्नंददातियश्चैवनरोद्विजाय स्वाध्यायचारित्रगुणान्वितायतस्यात्तुलोकाःपुरुहूतरेषु धूपप्रदा
नेनतथागवांश्चलोकानवाप्नोतिनरोवसूनां स्वर्गीयवैवाहहिरण्यदानंततोविशिष्टंकनकप्रदानं छत्रप्र
दानेनगृहंविशिष्टयानंतत्तोपानहःसंप्रदाने वस्त्रप्रदानेनफलंस्वरूपंगंधप्रदानेसुरभिर्नरःस्यात् स्रग्धू
पगंधान्यनुलेपनानिस्नानानिमाल्यानिचमानवोयः दद्याद्विजेभ्यःसभवेदरोगीतथाभिरूपश्चनरेंद्रलोके
हिरण्यदानगोदानपृथ्वीदानंचमेवच एतानिवैपवित्राणितारयत्यपिदुष्करं १० इतिदानप्रशंसा आ
चाराल्लभतेह्यायुराचाराल्लभतेश्रियं आचारात्कीर्तिमाप्नोतिपुरुषःप्रेत्यचेहच दुराचारोहिपुरुषाने

म.र.
४०

हायुर्विंदतेमहत् तस्मात्कुर्यात्सदाचारं यदीछेद्भूतिमात्मनः अपिपापशरीरस्य आचारोहंत्यलक्षणं
आचारलक्षणोधर्मः सन्तमामरलक्षणाः येनास्तिकानिःक्रियाश्चगुरुशास्त्राभिलंघिनः अधर्मज्ञागताचा
रास्तेभवंतिगतायुषः विशीलाभिन्नमर्यादानित्यंसंकीर्णमैथुनः अल्पायुषोभवंतीहनरानिरयगामि
नः सर्वलक्षणहीनोपिससदाचारवान्नरः श्रद्दधानोनुसूयश्चशतंवर्षाणिजीवति ओष्टमर्दीतृणछे
दीनखखादीचयोनरः नित्योच्छिष्टःशंकसुकोनेहायुर्विंदतेमहत् परदारान्नगंतव्याःसर्ववर्णेषुकर्हिचित्
नहीदृशमनायुष्यंलोकेकिंचिन्नविद्यते यावंतोरोमकूपास्युःस्त्रीणांगात्रेषुनिर्मिताः तावद्वर्षसहस्राणिनरकं
पर्युपासते आर्द्रपादस्तुभुंजीयात्नार्द्रपादस्तुसंविशेत् आर्द्रपादस्तुभुंजानोवर्षाणांजीवतेशतं नैकव
स्त्रेणभोक्तव्यंननग्नःस्नातुमर्हति स्वप्तव्यंनैवनग्नेननचोछिष्टोपिसंविशेत् नपाणिभ्यामुभाभ्यांचकंडू
येदात्मनःशिरः नचाभीक्ष्णंशिरःस्नायीततथास्यायुर्नरिष्यति त्रीन्कृशान्नाववानीयाद्दीर्घमायुर्जिजी
विषु ब्राह्मणांक्षत्रियंसर्प्पंसर्वेह्याशीविषास्त्रयः पंथादेयोब्राह्मणायगोभ्योराजभ्यएवच वृद्धाय
भारतप्तायगर्भिण्येदुर्बलायच नभग्नेनावकीर्णेवाशयनेप्रस्वपंतिच अंतर्द्धानेनसंयुक्तेनवेतिर्य

रा.
४०
८

कुर्याच्चन नदिवामैथुनंगच्छेन्नकंन्यानचबंधकीं नचाज्ञातांस्त्रियंगच्छेत्तथायुर्विदितेमहत् यदिसंयोग
कालेतुपुरुषोरागमोहितः द्विधासमुत्सृजेत्तच्छुक्रंयमकंतत्रजायते दिवसेनैवतंकुर्यायेनरात्रौसुखंसु
ये अष्टमासेष्वतत्कार्यांद्येनवर्षासुखंवसेत् पूर्वेवयसितत्कुर्याद्येनवृद्धःसुखंवसेत् यावज्जीवतितत्कु
र्याद्येनप्रेत्यसुखीभवेत् अष्टौतान्यव्रतघ्नानिआपोमूलफलंपयः हविर्ब्राह्मणकाम्याश्चगुरोर्वचनमौ
षधं विवादकालेरतिसंप्रयोगेप्राणात्ययेसर्वधनापहारे विप्रस्यचार्थेह्यनृतंवदेतपंचाहुतान्याहुरपा
तकानि नित्यक्रोधात्तच्छ्रियंरक्षेत्तपोरक्षेच्चमत्सरात् विद्यांमानापमानाभ्यांआत्मानंतुप्रमादतः सदास्त्रि
यावशायनंसहभोज्यंचवर्जयेत् तुंकारंनामधेयंचज्येष्ठानांपरिवर्जयेत् पायसंकृशरंमांसंपूपानेव
चशष्कुली यांश्चयेनात्मनार्थेहि वृथामांसंनभक्षयेत् अग्नीर्गुरुदारंस्यादसंस्पर्श्यघृणीनृपः स्त्रियः
सेवेतनात्यर्थेमिष्टंभुंजीतनातिमितं काष्ठेवाशंकुभिर्वापिशूलैरश्मभिरेवच येमार्गेनिनरुध्यंतितेवैनिरयगा
मिनः क्षेत्रवृत्तिगृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनरः आशाच्छेदंचकुर्वीततेनरानरकौकसः वचोवेगंमनोवेगंयो
वेगमुदरोद्भवेत् उपस्थवेगंसहतेसःस्वर्गंजायतेनरः क्षमातुल्यंतपोनास्तिसंतोषात्परमंसुखं नचतृष्णा

परोव्याधिर्नचधर्मोदयापरः ज्ञानवृद्धोद्विजातिनांक्षत्रियाणांबलाधिकः वैश्यानांधान्यधनवान्शूद्रा
णामेवजन्मतः दानेनभोगीभवतीमेधावीवृद्धसेवया अहिंसयाचदीर्घायुरितिप्राहुर्मनीषिणः नमस्कार
प्रियोभानुरभिषेकप्रियःशिवः अलंकारप्रियोविष्णुर्ब्राह्मणोभोजनप्रियः १४० इतिश्रीकरणकु० सदाचार
दानप्रशंसास० अथस्त्रीप्रशंसा कोपेदासीकृतेवेश्याभोजनेजननीसमा विपत्तौबुद्धिदात्रीचसाभार्यासैव
दुर्लभा १ साध्वीशीलवतीशुचिःकृतवतीदाक्षिण्ययुक्लज्जावतीपत्नीव्याजपराङ्मुखीस्थिरमतिर्नित्यंप्रिया
लापिनी देवब्राह्मणबंधुपूजनवतीयस्यास्तिभार्यागृहेतस्यार्थेसुतकाममोक्षसुखदापुण्येकृतालभ्यते
सत्यासुनित्यंप्रियदर्शनासुसौभाग्ययुक्तासुगुणान्वितासु वसामिनारीषुपतिव्रतासुकल्याणशीलासुच
लासुदेवी वस्माभावेनसुमनाःसुव्रतासुसमाहिता अनन्यचित्तासुमुखीभर्तुःसाधर्मचारिणी दरिद्रंव्याधि
तंदीनमध्वनापरिकीर्षितं पतिंपुत्रमिवोपास्तेसानारीधर्मभागिनी यानारीप्रियवाग्दत्तायानारीपुत्रिणीभवेत् पू
पतिव्रतापतिप्राणासानारीधर्मचारिणी नकामैथुनभोगेषुनैश्वर्येनसुखेनतथा स्पृहायस्यायथाभर्तुःसाना
रीधर्मभागिनी कल्योत्थानपरानित्यंगुरुशुश्रूषणेरता सुखंमृष्टसमंचैवगोगाकृतविलेपना श्वश्रूश्वशुरयोः

पादौतोषयंतीपतिव्रता मातापितृपरानित्यंयानारीसापतिव्रता पतिर्हिदेवोनारीणांपतिर्बंधुप
तिर्गतिः पत्युर्गतिःसमानास्तिदैवतंचैवयथापतिः १० अथस्त्रीनिंदा स्थानंनास्तिक्षणोनास्तिना
स्तिप्रार्थयितानरः तेननारदनारीणांसतीत्वमुपजायते नलज्जानविनीतत्वंयदाक्षिण्यत्वंनभीरुता
प्रार्थकाभावएवैकः सतीत्वेकारणंस्त्रियः आहारोद्विगुणःस्त्रीणांबुद्धिस्तासांचतुर्गुणा षड्गुणोव्यव
सायश्चकामश्चाष्टगुणःस्मृतः स्त्रियस्त्रयःकामयतेसंनिकर्षंतुगच्छति ईर्षांकुरुतेसेवांनतुमिच्छंतियोषि
तः ५ घृतकुंभसमानारीतप्तांगारसमःपुमान् तस्माद्घृतंचवह्निंचनैकस्थंस्थापयेद्बुधः पितारक्षतिकौ
मारेभर्त्तारक्षतियौवने पुत्रस्तुस्थाविरेभावेनस्त्रीस्वातंत्र्यमर्हति सुरूपंपुरुषंदृष्ट्वाभ्रातरंयदिवासुतं यो
निःक्लिद्यतिनारीणामामपात्रमिवांभसा अनृतंसाहसंमायामूर्खत्वंमतिलोलता अशौचंनिर्दयत्वंच
स्त्रीणांदोषाःस्वभावजाः पलितेषुचवृद्धेषुपुंसकानामकामिता भैषज्यमिवमन्यंतेयदन्यमनसःस्त्रियः १०
शाशिनीवद्दिमार्त्तोनाधर्मार्त्तोनारवाविवे मनोनरमतेस्त्रीणांजराग्रस्तेंद्रियेपतौ स्वातंत्र्यंपितृमंदिरेचव
सतियात्रोछवेसंगतिः गोष्ठीपुरुषसंनिधावनियमोवासोविदेशेतथा संसर्गःपुंश्चलीभिरसकृद्वृत्तेर्निजायक्षतिःप

भा॰र

४२

त्सर्वोद्धकभीर्विर्तंप्रहसनंनाप्रास्यहेतुःस्त्रियः पानंदुर्जनसंसर्गःपत्याचविरहोऽटनं स्वप्नमन्यवासोनारीणांदू
षणानिषट् दुर्ग्राह्यंवचनंतथैववदनंयद्दर्पणांतर्गतंभावःपर्वतसूक्ष्ममार्गविषमःस्त्रीणांनविज्ञायते चित्तं
पुष्करपत्रतोयतरलंविद्वद्भिराशंसितंनारीनामविषांकुरैरिवलतादोषैःसमंवर्द्धिताः नस्त्रीनामप्रियःकश्चि
त्प्रियावापिनविद्यते गावस्त्रीणामिवारण्येप्रार्थयंतिनवंनवं १५ विवादशीलांस्वयमर्थचारिणींपरानु
कूलांबहुपाकथाकिरणीं सुक्रोधिनीमन्यगृहेसुवासिनींत्यजंतिभार्यांदशपुत्रपुत्रिणीं आवर्त्तःसंसयाना
मविनयभवनपत्तनंसाहसानांदोषाणांसंनिधानंकपटशतगृहक्षेत्रमप्रत्ययानं स्वर्गद्वारस्यविघ्नंनरकपु
रमुखंसर्वमायाकरंडंस्त्रीयंत्रंकेनसृष्टंविषममृतमयंप्राणिनांमोहपाशः जल्पंतिसार्धमन्येनपस्यंन्यंसवि
भ्रमंहृद्गतंचिंतयंत्यन्यंनस्त्रीमेकतोरतिः कुलीनारूपवंत्यश्चनाथवंत्यश्चयोषितः मर्यादासुनतिष्ठंतिस
दोषस्त्रीषुनारद समज्ञानावयवतःप्रतिरूपान्वतेस्थितान् पतीनांतरमासाद्यनालंनार्यःप्रतिक्षितुं २०
नासांकश्चिदगम्योस्तिनासांवयसिनिश्चयः विरूपंरूपवंतंवापुमानित्येवभुंजते नभयान्नोप्यनुक्रोशा
न्नार्थहेतोःकथंचनः नज्ञातिकुलसंबंधात्स्त्रियस्तिष्ठंतिभर्त्तृषु माद्यंतिप्रमदाहष्ट्वासुराहष्ट्वानमाद्यति ॥

राम

४२

तस्माद्दृष्टिमदां नारी तस्मात्तां परिवर्जयेत् यौवने भर्तुर्मानानां मृष्टाभरणवाससां नारीणां स्वैरवृत्ता
नां स्पृहयंति कुलस्त्रियः याद्दिशम्ब द्रष्टुं मनोरक्ष्यंते यदि तैः स्त्रियः अपि ताः संप्रसज्जंते कुब्जांधजडवामनैः २५
पंगुष्वपि चरे वृषैर्ये चान्ये कुत्सिता जनाः स्त्रीणामगम्यो लोकेस्मिं नास्ति कश्चिन्महामुने यदि पुंसां गतिर्ब्र
ह्मन् कथंचिन्नोपपद्यते अप्यन्योन्यं प्रवर्तंते न च तिष्ठंति भर्तृषु अलाभात्पुरुषाणां हि भयात्परिजने
स्य च वधबंधभयाच्चैवं स्वयंगुप्ता हि योषितः कामनामपि दातारं कर्तारं मानसांत्वयोः रक्षितारं न म
ष्यंति भर्तारं परमस्त्रियः न कामभोगान्बहुलान्नालंकारार्थसंचयान् तथा हि बहु मन्यंते यथा रत्याप
रिग्रहं ३० प्रकीर्णभांडां च न वेक्ष्यकारिणीं सदा च भर्तुः प्रतिकूलभाषिणीं परस्य वेश्माभिरतामलज्जा
मेवंविधा यां परिवर्जयामि लोलायतासीणवलेहिनां च व्यपेतशौचां कलहप्रियां च निद्राभिभूतां सत
तं शयानामेवंविधां स्त्रीं परिवर्जयामि असद्धर्मस्त्वयं स्त्रीणामस्माकं भवति प्रभो पापोपसोत्तराण्यावे
लज्जां त्यक्त्वा भजत्यसौ ३३ इति श्रीकरणकु० स्त्रीप्रशंसानिंदा समाप्तः अथ तरुमहिमा ८
शकूपसमा वापी दशवापीसमो ह्रदः दशह्रदसमः पुत्रः दशपुत्रसमो द्रुमः १ यावद्दिनानि तुलसी रोपिता यद्गृ

प्र·र·
४३

हेवसेत् तावद्वर्षसहस्राणिवैकुंठेसमहीयते एवमेवहियोश्वत्थंरोपयेद्विधिनानरः यत्रकुत्रापिवास्थाने
सगच्छेद्वनंहरे वटवृक्षद्वयंमर्त्योरोपयेद्योयथाविधिः शिवलोकेवसेत्सोपिसेवितस्त्वप्सरोगणैः यस्तु
संरोपयेद्बिल्वंशंकरप्रीतिकारकं तत्कुलेनुसदालक्ष्मीःसंतिष्टेत्पुत्रपौत्रिकी ५ तेनेष्टाबहवोयज्ञास्तेन
दत्तावसुंधरा सततंब्रह्मचारीस्याद्येनधात्रीप्ररोपिता निंबवृक्षंसमारोप्यनरोधर्मविचक्षणः सूर्यलोकं
समासाद्यवसेद्दशायुतत्रयं चतुर्णांप्लक्षवृक्षाणांरोपणंनात्रसंशयः राजसूयश्वयज्ञश्वफलंप्राप्नोति
मानवः पंचाम्ररोपयेद्यस्तुभागेषूपवनेषुच भूतान्भविष्यान्पुरुषान्तारयेत्सचतुर्दश पलाशमना
स्विनःसमरोपयेदेकमेवच ब्रह्मलोकमवाप्नोतिपूज्यतेचामरैःसदा १० उडुंबरद्रुमानयोरोपयेत्स्वभूमे
वच प्रेरणाद्वोपणायातिचंद्रलोकेसमोदते पार्वतीतोषितायेनसभवेच्चनिरामयः पूजितादेवतासर्वेम
धूकोयेनरोपिताः क्षीरिकाकदलीद्राक्षापिपल्लापनसान्वितान् तरूनसंरोप्यतोडुःखीजायतेसप्तजन्म
भिः अज्ञानाज्ज्ञानतोवापिजंबुर्येनप्ररोपिता गृहेपिशवसेन्नित्यंपतिंधर्मेणयुज्यते अन्यानपितरू
न्सेव्यफलपुष्पोपयोगिनः रत्नधेनुसहस्रस्यफलंप्राप्नोतिमानवः १५ अश्वत्थमेकंपिचुमंदमेकंन्य

ए
४३

ग्रोधमेकंदक्षाश्चिंचिणींच कपित्थबिल्वामलकत्रयंपंचपंचाम्लवापीनरकंनपश्येत् १९ अथतरुनिवासस्थु
भाशुभलक्षणानि गृहस्यपूर्वदिग्भागेन्यग्रोधःसर्वकामिकः उडुंबरस्तथायाम्येवारुण्यंपिप्पलःशुभः प्लक्ष
श्चोत्तरतोधन्योविपरीतांस्तुवर्जयेत् रोपयेत्पूर्वतोश्वत्थंप्लक्षंदक्षिणतोगृहे पश्चिमेचैवन्यग्रोधंतथोडुंबरं
मुत्तरे देवदानवगंधर्वाःकिंनरोरगराक्षसाः पाशुपक्षिमनुष्याश्चसंश्रयंतिसदातरून् सर्वासांवृक्षजातीनां
छायावृक्षागृहेमुदा आपिसौवर्णिकंवृक्षंगृहद्वारेनरोपयेत् २० बदरीकदलीचैवदाडिमीबीजपूरकं
प्ररोहंतिगृहेयस्यतद्गृहंनप्ररोहति पलाशाःकांचनाराश्चतथाश्लेष्मातकार्जुनः करंजाश्चेत्यमीवृक्षान
रोप्यासुखिनोगृहे नकुर्युर्याम्यनैरृत्यांआग्नेयेष्वपिवाटिका अन्यथाकलहोद्वेगोकष्टंवालभतेकृते:
आसंन्नाःकंटकिनोरिपुभयदाःक्षीरिणोर्थनाशो याफलिनीप्रजाक्षयकरीदारुण्यपिवर्जनंचैषां २४
इतिश्रीकर॰तरुमहिमास॰ अथरागज्ञानं सुखिनिसुखनिवासोडुःखितानांविनोदःश्रवणहृदयहा
रीमन्मथस्याग्रदूतः रतिभरसविधानावल्लभःकामिनीनांजगतिजयतिनादःपंचमश्चोपवेदः १ भैरवःपंच
मोनाट्योमल्हारोगौडमालवः देशाखश्चेतितद्रागाःप्रोच्यंतेलोकविश्रुताः वंगयालोगुणाकरीमध्यमादी

प्र॰र॰
४४

घसंतकः धनाश्रीश्चेति पंचैते रागभैरवसंश्रयः ललितो गुज्जरी देशी वराटी रामकं तथा मनारागानं
वेरागाः पंचैते पंचमाश्रया नट्टनारागणः पूर्वी गांधारः सारंगस्तथा ततः केदारकर्णाट्येपंचैते नाट्यसं
श्रयाः ५ मेघो मल्लारिका मालः कौशिकः प्रतिमंजरी आसावरी च पंचैते रागमल्लारसंश्रया हिंगो
लस्त्रिगुणधारी गौडी कोलाहलस्तथा पंचैते गौडनामानं रागमाश्रित्य संश्रिता ७ भोपाली हरि
पालश्च कामोदी घोरणीस्तथा वेलावली च पंचैते रागदेशाखसंश्रिताः अन्ये च बहवो रागा ज्ञेया
देशविशेषतः मारुप्रभृतयो लोके ते च भद्रासिकास्मृता न रागाणामनंतानां नामतः कुत्रापि विद्यते
संतोषाय सिवस्येते ज्ञेया बुधजनैः सदा १० सुगीतलक्षणं सुस्वरं सरसं चैव सुरागं मधुराक्षरं साल
कारप्रमाणं हि षड्विधं गीतलक्षणं स्वरेण पदसंयुक्तं छंदसा च सुसंयुतं सुमार्गं सुतालं च सुगीतं तेन
भण्यते १२ इति श्रीकरणकु॰ रागज्ञानं स॰ अथ शकुनं शुभाशुभलक्षणानि तत्रैव छि
का क्रतस्य लक्षणं वक्ष्ये शंभुना भाषितं यथा पूर्वस्मिन् प्राणसंदेहः आग्नेये शोक एव च हानिश्च दक्षिणे
भागे नैर्ऋत्ये प्रियदर्शनं मिष्टान्नप्राप्तिमाख्याति दिग्भागे पश्चिमे तथा वायव्ये धनसंप्राप्तिरिमानाद्दुर्द

राम
४४

शस्यात् आत्मनस्क्षुतं नूनं करोति महतीं श्रियं आद्यं तयोर्न स्वफलं प्रशस्तं क्षुतं प्रशास्तं प्रशंसंति ।
आरोस्मुतं चेच्छकुर्नैस्ततः किं पश्चात्क्षुतं स्वेच्छकुर्नैस्ततः किं जातानजातानृशकुनानिहंति सुतं क्षणे गात्रनसंशयो
स्ति ५ प्रयोजने यत्र कुतोपि यातं क्षुतं क्षणात्तद्विनिहंत्यवश्यं कार्यास्तु केनापि न नागपादं तस्मादुपेक्ष्यं न वि
चक्षणेन सर्वसर्वत्र च सर्वकालं क्षुतं न कार्ये कृन्ति देवरास्त ज्ञाते क्षुते तेन न नाकिं चरेदेव कुर्यात्क्षुतं प्राहुरं नृणां
तु प्रागन्यपुंसः परतो परस्मात्पुनः पुनर्वीततये कृजातः वृद्धशिशोर्वा कृकर्टतो दृष्टादा जातं क्षुते के पि
वदंत्य समस्तं ८ इति क्षुतप्रकरणं अथांगस्फुरणं भूमाधुनांगस्फुरितस्य सम्यक् प्रसेकमव्यक्त
फलप्रभावं सर्वस्य यत्रावगतं स्वदेहादुत्पद्यते कर्मविपाकसंचितं मूर्ध्नि स्फुरत्यासपृथिव्यवाप्तिः स्था
नप्रवृद्धिश्च ललाटदेशे भ्रूघ्राणमध्ये प्रियसंगमस्यान्नासाक्षिमध्ये च सहाय लाभः दृग्दंतमध्यस्फुरतो
थ संपद्युत्कंठतो स्यात्स्फुरिते दृगादौ जयो दृशोधः स्फुरिते च यस्यात्प्रियः श्रुतिः स्यात्स्फुरिते च कर्णे योषित्प्रवृ
द्धिः स्फुरिते च गंडे घ्राणे च सौमुख्यमुदो भवेतां भोज्येष्टसंगावधरोष्ठयोश्च स्कंधे गले भोगविवृद्धिलाभौ स्पंदोभु
जस्येष्टसमागताय स्पंदः करस्यद्रविनाशहेतुः संदस्यपृष्ठस्य पराभवाय स्पंदो जयायोरस्ति मानवानां ५

प्र.र.

४५

पार्श्वप्रकंपेभवतिप्रमादःस्तनप्रकंपेविषयस्यलाभः कटिप्रकंपेतुवलाप्रभावोनाभिप्रकंपेनिजदेशनाशः
धनर्द्धिरंत्राप्रभवेप्रकंपेदुःखंधनांतंहृदयस्यकंपे स्फिक्यायुकंपेवरवाहनाप्तिर्वरागकंपेवरयोषिदाप्ति
मुष्केसकंपेतनयस्यजन्मवस्तौसकंपेयुवतिप्रवृद्धिः शंखप्रकंपेपुरूरुएष्ठेऊरोःपुरःस्यात्सुसहायलाभः
स्याज्जानुकंपेतनयस्यजन्मजंघाप्रकंपेपिचलाभनाशः स्यान्नाभिरूढिश्चरणस्यकंपेयात्रासुलाभोद्रि
तयप्रकंपे पुंसांसदादक्षिणदेहभागेस्त्रीणांतुवामावयवेषुजातः स्पंदःफलानिप्रदिशत्यवश्यंनिहंत्युरु
नुक्तांगविपर्ययेण १० इत्यंगस्फुरणं अथयात्राशकुनानि गीर्वाणवीणाफलभद्रपीठंपुष्पांजना
लंकरणायुधानि तांबूलपानासनवर्द्धमानध्वजातपत्रव्यजनांवराणि अंभोजभृंगारसमिद्धवह्निगजाज
पाज्यांकुशाश्चामराणि रत्नानिचामीकररूप्यताम्रंवद्धःकपिश्चौषधयःसुराश्च वनस्पतिर्नूतनशाकमेव
मांगल्यपंचाशदियंप्रसिद्धा शुभेषुकार्येष्वशुभेषुचैवकार्योदितानांशुभदासदैव एतानिदृष्टाशुभदर्शना ४५
निकुर्वंतिशिष्टाःपथिदक्षिणेन सकृद्विलोक्याश्चशुभावहानिसृक्तानिवामेनशुभाभवंति गांधारषड्जावृष
भस्तथान्येस्वरेषुगंभीरमनोरमाये वादित्रवेदध्वनिगीतनृत्यमित्यादिशस्तंकिलपन्नरोदं आदायरिक्तं

कलशं जलार्थी यदि व्रजेत्कोपि सहाध्वगेन पूर्णं समादाय निवर्त्तते सौ यथा कृतार्थः पथिकस्तथैव अंगार भस्मे
धनरज्जुपंक पिण्याक कर्पास तुषास्थि केशाः कृष्णायसां वस्कर कृष्णधान्य पाषाण विष्ठा भुजगौषधानि तै
लं गुडश्चर्म वसा विभिन्न रिक्तं च भांडं लवणं तृणं च तक्रार्गलाश्च खलवृद्धिवाताः कार्ये कचित्त्रिंशदिमं न शस्तं ॥
स्वपाद पानस्खलनं दृशानां भंगः क्वचिद्धान पलायनं च द्वाराभिघाता ध्वजशस्त्रपाताः प्रस्थानविघ्नं कथयं
तु यातु मार्जारयुद्धारवदर्शनानि कलिः कुटुंबस्य परस्परेण चित्तं च कालुष्यकरं च सर्वं गंतुः प्रयाणे प्रतिबं
धकाय १० दृष्टे शवे रोदनशब्दहीने महार्थसिद्धिः कथितोद्यमेषु गृहप्रवेशे तु शवेः सशूलं नुजं सुदीर्घामथ
वारदाति गंडूषमावर्त्तयतां नराणां मंतजेलं चेत्प्रविशत्यकस्मात् भवेत्तदाभीप्सितभोज्यलाभो यः कौ
तुकीतेन निरूप्यमेतत् उक्तिन ज्ञगितितस्वरंतधावनं सुस्थितं पतति यत्र वासरे भोजनं भवति तत्र वांछितं व्या
सभाष्यपि नृमिदं हि नान्यतं नरोभिरूपः सितवस्त्रमाल्यो वाचं प्रशस्तां मधुरं च जल्पति एवंविधा योषिदपि
प्रयाणे प्रवेशकाले च करोति सिद्धिः पृथ्वीपति श्रीलक्ष्मणवर्णयुक्तो वेश्याकुमारी सुहृदः सुवेषाः नार्यो नराश्चा
श्व वृषादिरूढाः शुभाय दृष्टाः सकलोद्यमेषु १५ कृष्णांबरा कृष्णविलेपनाढ्या मलाश्लिजं मूर्द्धनि धार

यंति दृष्वासकोपायदिकृष्णवर्णा नारीनरैस्तद्विपदोभवंति श्वेतांवराश्वेतविलेपनाढ्यामाल्यंसितंमूर्द्ध्नि
धारयंति दृष्टामहर्षायदिगौरवर्णा नारीनरैःस्यात्तदभीष्टसिद्धिः १७ इतियात्राशुभाशुभलक्षणानि ॥
॥ अथपल्ली पल्लीभुजेपमस्व्येयमस्तकेस्वाभिमानदा पतंतिकुरुतेवामेलाभंहानिकराकरे करेचदक्षि
णोव्याधिंहरिराज्यादिलाभदा पृष्टेचोपद्रवंहंतिह्युदरेमिष्टान्नभोजनं नाभौपुत्रफलंधत्तेकंठेगुह्येचरोग
कृत् जानुयुग्मंसुखंशेतेपादयोश्चमहाभयं अंगदक्षिणामासुह्यवामेनोत्तरतिस्फुटं तदाहानिकराज्ञेयाव्य
त्ययेनतुलाभदा चरणादूर्द्ध्वगाभूयो पद्यारोहतिमस्तकं राजराज्यंतदादत्तेपल्लीश्चैवाविशेषतः ५ चिंतिता
भ्याधिकंचैवस्यान्नाभोजनभाजने सर्वतत्फलंधत्तेवदंतिनाडिकाश्रिताः ६ इतिपल्लीशुभाशुभचेष्टितांगा
नि अथश्रृगालः अन्यर्थहेतुर्गतिशब्दहीनःसदाश्रृगालःखलुदृष्टमात्रः शस्ताद्दिवामागतिरस्यशस्तो
वामोनिनादोनिशिवोबभूव विहायवामांदिशमन्यदिक्षुशब्दायमानानशुभाश्रृगालाः गत्वापुरोग्राममपुरः
प्रवेशशस्तान्चवामोमृगधूर्त्तकानां कुबाकुवेतिप्रथमंततस्तु हाटेतिदीर्घःसुतरांरवोयः स्याज्जंबुकानांश
शनःप्रशांतस्तदन्यरूपःकथितंप्रदीप्तः २ श्रृगालशब्दोभवनेनिशायामुत्थाटनार्थदिशिपश्चिमायां प्रा

च्यांभवायोत्तरतःशिवायाभवत्यवाच्यंभयनाशनाय ४ इतिशृगालः अथशिवायाशुभाशुभचेष्टा
नि यात्रायांशिवानुते प्राचीदिशंसंरवभानुबिंबंप्रतिष्टमानस्यशिवयस्य शाद्वांशृगालीपुरतः करोति
निर्बधबंधंप्रकरोतितस्य ५ प्राचींदिनेशाभिमुखस्ययस्यप्रमातुकामस्यशिवस्यशब्दः अनिष्टनाशाय
चदक्षिणास्याद्वामात्युनर्वांछितकार्यसिद्धे प्रस्थके मासांचलितस्यपूर्वांशिवाविरावंपुरुषस्ययस्य करो
तिएष्टेयदिशावमुञ्चेःसर्वप्रकाराम्भिलाषसिद्धिं प्रस्थापितोयस्यचदक्षिणाशाशिवारवंमुंचतिदक्षिणेन
शिवाचवामाकुरुतेविरावंसंपद्यतेतस्यसमस्तमिष्टं नरस्ययाम्यांककुभंसिजातोःशृगालभार्यायदिपृष्टभा
गे फेत्कारमेमुंचतिप्रचतांचतस्यप्रात्रेणभवत्यवश्यं दिशंप्रतीचींव्रजतःशृगालीनरस्ययस्याभिमुखी
विरौति शांतेस्थिताप्रातफलप्रदात्रीदीप्तानुदीप्तंफलमातनोतु १० प्राचेतसीसंचलितस्यकष्टांशृगालि
काजल्पतिदक्षिणेन यदातदानीसुबहूननर्थान्करोतिचार्थान्नपहंतिपुंसः दिशंप्रचेतःपरिपाल्यमानांन
रस्ययस्यव्रजतःशृगाली वामाविरावंप्रकरोतिपृष्टेगतस्यतस्यासुकृतानशनाति यस्योनरस्याचलितस्यपुंसः
प्राच्यांशिवामुंचतिफेत्कृतानि भानुःप्रतीच्यांविदितस्थितस्थेच्छाविलासितांसिध्यतिदक्षिणेन मुंचत्यतीचींचलि

तस्य एषे शिनाविराकं पुरुषस्य यस्य आद्ये च मध्ये नभसो विवस्वान् तस्यार्थहानिं मरणं च दृष्टं कुबेरकाष्ठांप्र
तिपत्न्याति ज्वालामुखी यस्य शिवा विरौति तस्याध्वरास्याभिमतार्थसिद्धिर्भवेच्च शीघ्रं पुनरागमश्च १५
दक्षिणातः प्रथमं यदिप श्वाह्वामगता पथिकस्य शृगाली फेत्कुरुते नरवश्यं क्षेमेन वृणानि गृहागमनानि
वामाय सव्ये पुरतोथ पुष्ठे पुंसः शिवा जल्पति यत्र यत्र आयाति चौरः प्रथमे विरावे द्वयोर्भवेत्तस्कर दर्शनं
च नृपादरोर्थागमनं तृतीये तुर्ये स्मृतिः पंचके र्थलाभः वाणिज्यसेवादिफलप्रदिष्टे भीः सप्तमे स्यादिफलो
छमस्तु १८ इति शृगालीशकुनं अथ खंजरीटः गजाश्वशालोपनांतरेषु प्रासादहर्म्योग्न्यसितांव
रेषु दध्यादिभांडेषु बलिप्रभूमौ सुवर्णराजातिक चामरेषु नद्यादिनीरांबुजगोपुरेषु गोपुच्छदूर्वा नृपमंदिरेषु
अट्टालजं बालफलप्रवालक्षीरद्रुमोपस्कृततोरणेषु एतेषु वाव्येदृनि खंजरीटो दृष्टो विशिष्टः सहसोपविष्टः
सछायहृद्यांकुरपुष्पपत्रफलान्वितेषूत्तमद्रुमेषु येनोपविष्टः प्रथमे हि दृष्टः तस्य श्रियां खंजनको ददाति तुरंग
मातंगमहोदरेषु सरोजगोछत्रवृषेषु येन पूर्वं च दृष्टो हनि खंजरीटो निःसंशयं तस्य भवेन्नृपत्वं. ५ धान्यार्थला
भो महिषाध्वजादौ सुगोमये गोरसलाभहेतु वस्त्रस्य लाभाय वशाड्वलामे लाभाय गेहस्य च गो वदृष्टः ६ वि

नंब्रह्मणिकार्यसिद्धिरतुलाशाक्रेहुताशेधनंयाम्येरोगभयंसुरारिकलहोवित्तंसमुद्रालये वायव्येवरवस्त्र
लाभशयनंदिव्यांगणाचोत्तरे ईशानेमरणाध्रुवंनिगदितंदिग्लक्षणंखंजने ७ इतिखंजरीटः अ
थकाकस्तुभाशुभचेष्टितानि काकचरित्रंप्रवक्ष्यामिनंदिकेश्वरभाषितं लाभालाभंसुखंदुःखंनराणांकथ्यते
धुना १ प्रथमप्रहरे यदापूर्वतोरमतेकाकः तदासिद्धिंकथयति आग्नेयायदारमतेकाकः तदाशत्रुभयंक
थयति याम्यांय॰ वेश्यागमनंकथ॰ नैर्ऋत्यांय॰ मिष्टान्नभोजनंक॰ वारुण्यांय॰ स्त्रीलाभंक॰ वायव्यां
य॰ गुरुदर्शनंक॰ सौम्याय॰ ग्रामदग्धंक॰ ईशान्यांय॰ शत्रुभयंक॰ ब्रह्मस्थानेय॰ अर्थलाभंक॰ २ द्विती
येप्रहरे पूर्वतोयदारमतेकाकः तदाशुभभोजनंकथयति आग्नेयाय॰ कन्यालाभंक॰ याम्यांमित्रलाभंक॰
नैर्ऋत्यांमहालाभं॰ वारुण्यांस्त्रीलाभं॰ वायव्यांअर्थस्यागमनं॰ सौम्यां[illegible]ध्यानगोपनं॰ ईशान्यांअग्नि
भयं॰ ब्रह्मस्थानेअपवादं॰ तृतीयेप्रहरे पूर्वतोअपूर्ववार्ता॰ आग्नेयांअग्निभयं॰ याम्यांकलहं॰ नैर्ऋ
त्यांमहालाभं॰ वायव्यांगुरुदर्शनं॰ सौम्यांअग्निभयं॰ ईशान्यांशत्रुभयं॰ ब्रह्मस्थानेअर्थलाभं चतुर्थप्रहरे
पूर्वतोयदारमतेकाराजप्रसादंक॰ आग्नेयेऽग्निभयं॰ याम्यांकलहवार्ता॰ नैर्ऋत्यांशुभभोजनं॰ वारुण्यांरा

प्र॰र॰ जप्रसादं॰ वायव्यांशुभवार्त्ता॰ सौम्यांक्षीरभोजनं॰ ईशान्यांमहालाभं॰ ब्रह्मस्थाने॰ अर्थलाभंकः॰ इति॰४ शु
लाकाकःस्वरंवाक्यंपादछायासमन्वितं जीवनंमरणंचैवइदंवाक्यंक्रमाद्बुधैः आत्मछायापादेनपरिमाय
४८ सप्तभिर्हरेत् भागशेषंफलाफलंकथयति १ इतिश्रीकुररणाकु॰शाकुनादिकाकचरित्रंस॰ अथ
सामुद्रलक्षणं तत्राह श्रीकृष्णउवाच कीदृशःपुरुषोवंद्योवंद्योवाकीदृशीभवेत् कन्याचकीदृशीरम्या
गर्हितावापिकीदृशी श्रीशिवउवाच शृणुकृष्णप्रवक्ष्यामिसामुद्रवचनंयथा लक्षणंतुमनुष्याणांमेके
केनवेदाम्यहं वामभागेतुनारीणांदक्षिणेपुरुषस्यच निर्दिष्टंलक्षणंतेषांसामुद्रेणयथोदितं पूर्वमायुःप
रीक्ष्येतपश्चाल्लक्षणमेवच आयुर्हीनमनुष्याणांलक्षणैःकिंप्रयोजनं तत्रपुरुषलक्षणमाह पंचदी
र्घंचतुःह्रस्वंपंचसूक्ष्मंषडुन्नतः सप्तरक्तस्त्रिगंभीरस्त्रिगंभीरस्त्रिविस्तीर्णैःप्रशस्यते ग्रीवाकर्णश्चपृष्ठं
ष्ठश्चह्रस्वजंघाद्वयंतथा चत्वारियस्यह्रस्वानिपूजामाप्नोतिनित्यशः सूक्ष्माण्यंगुलिपर्वाणिदंतकेशनखत्व
चं पंचसूक्ष्माणियेषांहितेनरादीर्घजीविनः नासानेत्रस्यदंताश्चललाटंचशिरस्तथा हृदयंचैवविज्ञेयंष ४८
डुन्नतंप्रशस्यते स्वरोमानेसंनाभिश्चगंभीरंसमुदाहृतं उरूशिरोललाटंचत्रिविस्तीर्णंप्रशस्यते करौवि

शालौवृद्धपात्ररोगीविशालहस्तौनरपुंगवस्यात् उरोविशालोधनधान्यभोगीशिरोविशालोनरपूजितःस्या
त् नृश्रीस्यजतिरक्ताक्षंनार्यःकनिकपिंगलं दीर्घवाहुनचैश्वर्यंनमांसोपचितंधनं कदाचिद्दंतुलोमरवैः
कदाचिल्लोमसःसुखी कदाचित्कंच--- दंतस्निग्धेनुसौभाग्यंदंतस्निग्धेनभोजनं त्वचास्निग्धेनसौ
भाग्यंपादस्निग्धेनवाहनं अकर्मकठिनौहस्तौपादौचाध्वनिकोमलौ यस्यपाणिश्चपादौचतस्यराज्यंविनि
र्दिशेत् रेखाभिर्बहुभिःक्लेशीस्वल्पायुर्धनहीनतः रक्ताभिःश्रियमाप्नोतिकृष्णाभिर्लोकृष्णाभिर्लोकपूजि
तः अंगुष्ठोदरमध्येतुयवोयस्यविराजते उत्पन्नंभोजनंतस्यशतंजीवतिमानवाः अंकुशंकुंडलंछत्रंय
स्यपाणितलेभवेत् तस्यैश्वर्यंविनिर्दिष्टंयशीत्यायुर्विनिर्दिशेत् धनुर्यस्यभवेपाणौपंकजंवाथतोरणं
तस्यैश्वर्यंचराज्यंचअशीत्यायुर्भवेध्रुवं कनिष्ठातर्जनीयावद्रेखाभवतीचासता विंशत्यब्दाधिकशतं
नरोजीवतमामयं कनिष्ठानामिकायावद्रेखाभवतिचासता षष्टिपंचाशतंवापिचत्वारिंशन्नसंशयः रे
खयाभिद्यतेरेखास्वल्पायुश्चभवेध्रुवं कनिष्ठायांस्थितारेखासंध्यायावतिकास्मृता तावंतिपुरुषाणांहि
नारीभवतिनिश्चिता करमध्यगतारेखाश्चतुरूर्ध्वंभवेद्यदि देवोवादैवतुल्योवाचिरारव्यातोथवाभवेत्

मध्यमायांयदियवोदृश्यतेतेशुभोभनाः तदेनेसंचितंप्राप्तोप्राप्नोत्यंगुष्टकेयवे यस्याश्चचक्रमंगुष्ठेयवःपूर्ण
प्र.र. श्चदृश्यते तदामहीपतीनांवैमंडितंधनमाप्नुयात तर्जन्यामध्यचक्रंस्यात्मित्रद्वाराधनंभवेत तेनैवविप
रीतंतुव्ययंभवतिनिश्चितं मध्यमायांस्थितंचक्रंदेवद्वाराधनंभवेत तेनैवविपरीतंतुव्ययोभवतिनिश्चि
४१ तं कनिष्ठायांस्थितंवाणिज्येनधनंभवेत ललाटेदृश्यतेयस्यध्रुवंरेखाचतुष्टयं अशीत्यायुःसमाप्नोति
पंचरेखाशतंभवेत यस्योन्नतंललाटंचताम्रवर्णंचविःक्षतं रेखादानंचरूसंस्यादुन्मत्तोभ्रमतेमहीं य
स्यजिह्वाभवेदीर्घानासाग्रेलेढिसर्वदा सयोगीसर्वनिर्वेदःपृथ्वींचभ्रमतेसदा दंताश्चविरलायस्यकृशांग
ङ्गोपिजायते परस्त्रीरमतेनित्यंपरवित्तेनवित्तवान दीर्घलिंगेनदारिद्रंस्थूललिंगेशनैर्धनं वक्रलिंगेच
सौभाग्यसूक्ष्मलिंगेनृपोभवेत कर्पासेकठिनेलिंगेप्रमाणानिर्गतेसदा रमतेचसदादासीनिर्धनोभवतिध्रु
वं स्थूललिंगेनसूक्ष्मेनरक्तवर्णेनभूपतिः कुब्जस्त्रीरमतेनित्यंनारीणांवल्लभोभवेत यस्यपादतलेपद्मंच ४१
क्रंवाप्यथतोरणं अंकुशंकुलिशंचापिसराजाभवतिध्रुवं कृशोतिलोमशापुंसःकाचलासाश्चचेन्नरवाः॥
कातराकालजिह्वाश्चतेदरिद्रानसंशय चिबुकस्यकचाःपुंसोनिर्लोमहृदयाश्चये तेधूर्तानैवसंदेहः ९५

सामुद्रवचनं यथा श्रूचीमुखाभग्नपृष्ठाःकानदंताकुचेलसः चक्रनासावक्रनासास्तेनराःखलमानसाः
दयालवश्चदातारोरूपवंतोजितेंद्रियाः परोपकारिणश्चैवतेपूर्वेमानवास्मृताः इतिसामुद्रेपुरुषलक्षणं
॥ अथस्त्रीलक्षणमाह यस्यपादतलेरेखासाभवेत्क्षितिपांगना भवेदखंडभोगायऊर्ध्वेमध्यं
गुलीगताः उन्नतोमांसलोंगुष्ठोवर्त्तुलोतुलभोगदः वक्रोह्रस्वश्चचिपिटःसुखसौभाग्यभंजकः दीर्घां
गुलीभिकुलटाकृशाभिरतिनिर्धना ह्रस्वायुस्याच्चह्रस्वाभिःभग्नाभिर्भग्नवर्त्तिता चिपिटाभिर्भवेद्दासी
विरलाभिर्दरिद्रिणी परस्परंसमारूढोपादांगुल्योभवंतिहि हत्वावहून्नृपतीन्सातु परप्रेष्याततोभ
वेत् स्निग्धाःसमुन्नतास्ताम्राःवृत्तपादनखाःशुभाः राज्ञीतिसूचकंस्त्रीणांपादपृष्ठंसमुन्नतं समपा
र्ष्णिःशुभाःनारीपृथुपार्ष्णिश्चदुर्भगाः कुलटोन्नतपार्ष्णिस्याद्दीर्घपार्ष्णिश्चदुःखभाक् रोमहीनेसमे
स्निग्धोयस्यक्रन्यमवर्त्तुले सराजपत्नीविज्ञेयापिसिरेसुमनोहरे वित्तंपिशितंसलग्नंजानुयुग्मंप्र
शस्यते निर्मांसंस्वैरचारिण्यादरिद्रायाश्चविश्लथं विषदोकरभाकारैरूरुभिर्मांसलैर्घनैः सुवृत्तैरो
मरहितैर्भवेत्सुभूपवल्लभा चतुर्भिरंगुलैःशस्ताकटिविंशतिसंयुतैः समुन्नतनितंबाढ्याचतुरास्राष्टगी

अ.र.
५०

दृश्यां नितंबबिंबोनारीणामुन्नतोमांसलःपृथुः महाभोगायसंप्राप्तस्तदन्योशर्मणोततः गंभीरादक्षिणा
वर्त्तोनाभिःस्यात्सुखसंपदे वामावर्त्तासमुत्पन्नाव्यक्तिर्ग्रंथिर्नशोभना उदरेनातिपुछेनविशीर्णेमृदुल
त्वचा योषिद्भवतिभोगायनित्यमिष्टान्नसेविता कुंभाकारंदरिद्रायजठरंचमृदंगवत् कूष्माडाभंयवाभं
चदुःपूरंजायतेस्त्रियः निर्लोमहृदयंयस्याःसमंनिम्नेनवर्जितं ऐश्वर्यंचापिवैधव्यंप्रियप्रेमांस्यदंभवे
त् घनौवृत्तौदृढौपीनौसमौसक्तौपयोधरौ स्थूलाग्रौविरलौशुष्कौवामोरूणांननुर्शदौ दक्षिणोन्नत
वक्षोजापुत्रिणीष्वग्रणीमता वामोन्नतकुचास्तेकन्यांसौभाग्यसुंदरी स्थूलेस्थूलोकमकृशावयेती
क्षोणोपयोधरौ सुखदौबाल्यकालेतुपश्चादत्यंतदुःखदौ अंभोजमुकुलाकारंमंगुष्टांगुलिसंनखं हृ
स्तद्वयंमृगाक्षीणांबहुभोगायजायते मृदुमध्योन्नतंरक्तंतलंपाण्योररंध्रकं प्रशस्तंसर्वरेखाढ्यामे
ल्परेखासुखप्रदं विधवाबहुरेखेणात्रिरेखेणादरिद्रिणी भिक्षुकीसुशिराढ्येननारीकरतलेनवै मत्स्ये
नसुखभोगायनारीस्वस्तिकेनवसुप्रदा पद्मेनभूपतीःपत्नीजनयेभूपतिःसुतं चक्रीवर्त्तैस्त्रियाःपाणौन
द्यावर्त्तःप्रदक्षिणाः शंखातपत्रकमलेराजमातृत्वसूचकाः कृषीवलस्यपत्नीस्यात्कंकटेनयुगेनवा

५०
१८

100

कुब्जांकुशकरंदैश्वराजपत्नीभवेद्ध्रुवं अंगुष्ठमूलांनिर्गत्यरेखायातिकनिष्ठिकां यदिसापतिहंत्रीस्यात्तद्दू
रतस्तांत्यजेत्सुधी त्रिस्थूलानिगदाशक्तिडुम्याकृतिरेखया नितंविनीकृतिभूतिकरेणपृथिवीतले पा
टलोवर्तुलस्निग्धोरेखाभूषितमध्यभूः सीमंतिनीनामधरोराज्ञांचैवप्रियोभवेत् श्यावस्थूलोधरोष्ठः
स्याद्वैधव्यकलहप्रियाः मसृणोन्नतकाशिन्याश्चान्तरोष्ठस्तुभोगदः पीताश्यावश्चदशनास्थूलदीर्घ
द्विपंक्तियाः शुक्लाकाराश्चविरलादुःखदौर्भाग्यकारणं अथमेद्याधिकेदंतेमातरंभक्षयेध्रुवं पति
हिताचविकटैःकुलटाविरलैर्भवेत् शमवृत्तपुटानासालघुछिद्राशुभावहा स्थूलाग्रामध्यनम्राचन
प्रशस्तासमुन्नता ललनालोचनेशस्तारक्ताभैरक्ततारके गोक्षीरवर्णविषदैसुस्निग्धैःकृष्णपक्ष्म
लैः उन्नताक्षीणादीर्घायुःवृत्ताक्षीकुलटाभवेत् मेषाक्षीमहिषाक्षीचकेकराक्षीनशोभना कामयंती
तुनितरांगोश्रृंगाक्षीचसुस्मिता पारावताक्षीदुःशीलारक्ताक्षीभर्तृगामिनी कोटरानयनादुष्टागज
नेत्रानशोभना पुंश्चलीवामकाणाक्षीवंध्यादक्षिणकाणिकी मधुपिंगाक्षीचमणीप्रसन्नाक्षीधनोद्यमा
कृ मलंवमलिनंयस्यादेवरंहंतिसाध्रुवं रोमशेनशिगालेनपांशुलागोधनामता स्थूलमूर्द्धाचविध

प्र.र. वादीर्घशीर्षा च बंधकी विशालेनापि शिरसाभवेदौर्भाग्यभाजन केशाश्चालिकुलछायासूक्ष्माःस्निग्धाः
सुकोमलाः किंचिदाकुंचिताग्राश्चकुटिलाश्चातिशोभना भ्रुवोरंतर्ललाटेवामशकोराजसत्त्वकः वामेक
५१ पोलेमशकःशोनमिष्टान्नदःशुभः तिलकंलांछनंवापिहृदिसौभाग्यकारणं यस्यादक्षिणावक्षोजेसना
स्तिलकलांछनं कन्याचतुष्टयंसूतेसूतेसाचसुतत्रयं तिलकंलांछनंशोनंयस्यावामकुचेभवेत्
एकंपुत्रंप्रसूयादौततःसाविधवाभवेत् गुह्यस्यदक्षिणेभागेतिलकंयदियोषितः पत्नीभवेत्साक्षितिपः
सूतेवाक्षितिपंसुतं नासाग्रेमशकःशोणोमहिष्यायप्रजायते कृष्णासएवभर्तघ्नापुंश्चलीचप्रकीर्त्ति
ता नाभेरधस्तुतिलकंमशकंलांछनंशुभं मशकंतिलकंचिह्नंगुल्फदेशेदरिद्रकृत् सुलक्षणापिदुः
शीलाकुलक्षणाशिरोमणि कुलक्षणापियासाध्वीसर्वलक्षणभूस्कृता कृष्णाकपिलकेशाचमिलिता ५१
भ्रूकुटीस्तथा गमनंसत्वरंचैवत्यक्तव्यासासदाबुधैः यस्यागमनमात्रेणभूमौकंपःप्रजायते विरला
दशनायस्याःकृष्णोष्ठीकृष्णजिह्विका भर्तारंप्रथमंहंतिद्वितीयंयदिनंदति अंगुलीविरलायस्याःस
लोमांगाप्रकीर्णकेशा त्रीणियस्याःप्रलंबानिललाटमुदरंभगं भेकाभाषस्तनीसुज्ञाद्दूरतःपरिवर्जयेत॥ १

त्रीणिसाभक्षयेन्नारीश्वश्रुरं देवरं पतिं ललाटेश्वसुरंहन्यात्जठरं देवरं तथा भगेचहन्याद्भर्त्तारंम
हादोषास्त्रयस्मृता यस्यास्तुकेकरौद्वौतुमुखंचविकृतंभवेत् उदरोष्ठयोश्चलोमानिशीघ्रंसाभक्षये
त्यतिं चरणानामिकायस्याक्षितिंनस्पृशतेयदि द्वितीयांवात्तृतीयांवासाकन्यासुखवर्जिता नासा
ग्रेदृश्यतेयस्यास्तिलकंमशकोपिवा कृष्णंताकृष्णजिह्वाद्वादशाहेपतींहरेत् सूक्ष्मकेशाचयाक
न्यागौरवर्णाचयाभवेत् अष्टौजनयतेपुत्रान्प्राप्नोतिपथ्यमंशुभं ५५ इतिसामुद्रेस्त्रीलक्षणा
नि अथस्वप्नाध्यायः स्वप्नस्यप्रथमेयामेसंवत्सरफलप्रदः द्वितीयेचाष्टभिर्मासैस्तृतीयेच
त्रिमासके चतुर्थमेतुयःस्वप्नोमासेनफलदःस्मृतः अरुणोदयवेलायांदशाहेनफलंलभेत् एवंव
तुदितेकालेत्रिरात्रंफलमाप्नुयात् आरोहणंगोवृषकुंजराणांप्रासादशैलाग्रवनस्पतीनां विष्ठानुलेपो
रुदितंमृतंचस्वप्नेष्वगम्यागमनंप्रशस्तं यस्तुपश्यतिस्वप्नांतेराजानंकुंजरंहयं सुवर्णंवृषभंगांवाकु
टुंबंतस्यवर्द्धते तांबूलंदधिक्षीरंचशंखमौक्तिकंचंदनं जातीवकुलकुंदंचपद्मवस्त्रेधनागमः क्षीरिणांफ
लिनंवृक्षमेकाकीयोधिरोहति तत्रस्थस्तुविबुध्येत धनंशीघ्रमवाप्नुयात् आम्रबिल्वकपित्थेषुवृक्षेषुफ

प्र.र. लवल्लुच फलितेषुफलंविद्यात्पुष्पितंऋद्धिमुत्तमं पतितेयश्चवेगत्तैस्वप्नेदारांविधीयते नचोत्तिष्ठतियःस्व
प्नेतदंतंतस्यजीवितं प्रासादस्यस्तकेयोभुंक्तेसमुद्रंतरतेनरः अपिदासकुलेजातःसोपिराजाभविष्यति दी
५२ पवंतंफलंपद्मंकन्याछत्रंतथाध्वजं स्वप्नेयोलभतेवस्त्रंयच्चिंतयतितद्ध्रुवं मनुष्याणिचमांसानिस्वप्नेमां
तेयस्तुभोजयेत् हरितानिचपक्वानिशृणुतस्यापियत्फलं पादेपंचशतंलाभःसहस्रंबाहुभक्षणे
गात्रेशतसहस्रंचलभतेशीर्षभक्षणे पादुकोपानहौवस्त्रंलब्ध्वायःप्रतिबुध्यति असिवानिर्मलंतीक्ष्णं
राज्यंतस्यविनिर्दिशेत् नावमारोहयेद्यस्तुमसिछायांसमुत्तरेत् प्रयासंनिर्दिशेत्तस्ययातुर्नपुनरागमः॥
स्वप्नेग्निंप्रविशेद्यस्तुनचनिःक्रमतेपुनः जलप्रवेशापिचतेतरंतंतस्यजीवितं केशायस्यविशीर्यंतेदंत
श्चनिपतंतिच धननाशोभवेत्तस्यपीडावाथशरीरजः अभिद्रवंतियंस्वप्नेशृंगिणोदंष्ट्रिणोपिवा वान
रोवावराहोवाभवेद्राजकुलाद्भयं ऋक्षवानरवानस्योगायन्योर्दक्षिणादिशं स्वप्नेप्रयातितस्यापिमृत्यु ५२
कालेनसंशयः महिषोष्ट्रीप्रयाणेनदक्षिणस्यांचनीयते अचिरेणैवकालेनमृत्युंतस्यविनिर्दिशेत् पी
तांबरधरानारीपीतगंधानुलेपना अवगाहतियंस्वप्नेव्याधिंतस्यविनिर्दिशेत् अभ्यंगोयस्यतैलेनमधुना

चघृतेनवा स्नेहेनचतथान्योन्यव्याधिंतस्यविनिर्दिशेत् रक्तांबरधरानारीरक्तगंधानुलेपना अवगाहति
यंस्वप्नेब्रह्महत्यांविनिर्दिशेत् कृष्णांबरधरानारीकृष्णगंधानुलेपना अवगाहतियंस्वप्नेम्रत्युंतस्यविनि
र्दिशेत् श्वेतांबरधरानारीश्वेतगंधानुलेपना अवगाहतियंस्वप्नेतस्यश्रीसर्वतोमुखी रक्तचंदनकाष्ठा
निघृतशाकल्यहोमतः गायत्रीमंत्रदानेनशांतिस्तस्यभविष्यति आदित्यमंडलंस्वप्नेचंद्रंवायदिपश्य
ति व्याधितोमुच्यतेरोगादारोग्यःश्रियमश्नुते यस्तुश्वेतेनसर्पेणदृश्यतेदक्षिणेभुजे सहस्रलाभस्त
स्यस्यात्पूर्णेदशमेदिने केशागारांतथाभस्मभुजंगनिर्जलांनदीं दृष्ट्वास्वप्नेदशाहेतुम्रत्युरेकादशेहनि कं
गालैर्विकटैःकेशैःपुरुषैःकृष्णतायुधैः पाषाणैस्ताडितःस्वप्नेतस्यम्रत्युर्नसंशयः वडवाकुक्कुटीक्रौंचील
ब्ध्वायःप्रतिबुध्यति सकोशंलभतेकन्यांभार्यांवाप्रियवादिनीं नृमुंडंयस्तुबध्नेतबाहुपाशेनवापुनः पु
त्रोवाजायतेतस्यप्रतिष्ठांचविनिर्दिशेत् दधिदृष्ट्वाभवेत्प्रीतिर्गोधनेश्वधनागमः यवैर्यज्ञागतंविद्यालाभंसि
द्धार्थकैःसदा दधिलाभेध्रुवंह्यर्थोघृतलाभेध्रुवंयशः घृतप्राशेध्रुवंक्लेशोयशस्तुदधिभक्षणे सर्वाणिशुक्ला
निचशोभनानिकर्पासभस्मास्थितुषारवर्जं सर्वाणिकृष्णानिचनिंदितानिगोवाजिहस्तीद्विजदेववर्जं लिंगंचे

वार्चितंदृष्ट्वादेवताश्चविशेषतः पुत्रलाभोभवेत्तस्यवृद्धिर्वापिफलंमहत् उरगोवृश्चिकोवापिजलौकादृश्य
तेयदि विजयश्चार्थलाभश्च पुत्रलाभश्चदृश्यते यस्तुमध्येतडागस्य भुंजीतघृतपायसं अखंडपद्मि

नीपत्रेतंविद्यात्पृथिवीपतिं अंत्राणिवेष्टितांगानांग्रामवानगरंयदि ग्राममंडलिकोराजानगरेपार्थि
वोभवेत् क्षीरंपिबतियःस्वप्नेसंकेतेदारिद्रिणीकृतं सोपमानंभवेत्तस्य अन्यथाशुभमादिशेत् रुधिरंपि
बतियःस्वप्नेसुरांचयदिवापिवेत् ब्राह्मणोलभतेविद्यामितरस्तुधनंलभेत् आमस्तकंतडागेयोनि
मग्नंपंकसागरे यःस्वप्नेपंकमात्मानंससद्योम्रियतेनरः धूम्रंपिबतियःस्वप्नेधूमंयंतंच पश्यति ज्वलि
तंचैवयोस्यर्थंलभ्यावासवमुच्यते आसनेशयनेयानेशरीरेवाहनेगृहे ज्वलमानोविमुच्येततस्यश्री
सर्वतोमुखी गानेचरोदनेब्रूयान्नर्त्तनेवधनेतथा हसनेशोकजंब्रूयाद्वपनंकलहस्तथा वृहस्पतिम
तंपुण्यंप्रातरुत्थाययःपठेत् दुःस्वप्नंनभवेत्तस्यसुखस्वप्नंभवेत्ततः अग्नित्रयंत्रीणिचपुष्कराणिनाम

त्रयंत्रीणिपदानिविष्णोः रुद्रस्त्रिनेत्रोत्रिपथोचगंगाएतानिदुःस्वप्नविनाशकानि ४७ इतिश्रीकरण
कु० शकुनादिस्वप्नाध्यायःस० अथकौतुकं भूपानारसिकानाधनिकानांचकौतुकेसक्तानां ग्रंथा

नालोन्यमयाक्रियतेकिंचिद्दिनोदार्थं रथ्याकूपतरुछायाप्रेतभूदेवग्रेहज वल्मीकसंभवंवह्निदग्धापा
नायपंडिता द्विमेषुक्रमिभिर्युक्तामृडकाकालसंभवा औषध्यविधिनानीतानकार्यंसाधयंतिता १ युग्मं
अतंप्रशस्तेनक्षत्रेशुभेवारेसुचिष्मता औषधंविधिवद्ग्राह्यंस्मृत्वादेवींचसुप्रभः मंत्रः ॐसुप्रभायैन
मः पुष्यार्केमूलार्केहस्तार्केचोत्तरार्केदिवसेषुग्राह्यं प्रातर्ध्यानिमंत्रितंभानुदिवसे अथगर्भजननम्
ऋतुस्नातातुयानारीश्वेतकंटारिकाजटां पयसामात्रेसंभूतिःस्तस्यासंजायतेध्रुवं आहषवेरामात्रस्यगो
दुग्धेनतुसंयुतं ऋतौपिबेत्तुयानारीसागर्भंजनयेध्रुवं नागकेशरपुष्पाणांचूर्णंगोसर्पिषासह पिबेस्त्री
लभतेगर्भंमृतोदुग्धान्नभोजनं आहृयेन्नरसंगमेपतिर्द्विःइति २ अथगर्भवारणं गृहीतंरेवतीऋक्षे
पिप्पल्यस्यच्चवंधकं महिलानांकरेवध्वापरमंगर्भवारणं धत्तूरमूलकापुष्येगृहीतकटिसंस्थिता गर्भं
निवारयत्येवरंडावेश्यारियोषिता राजिकातिलतैलेनपिष्ट्वानारीऋतौपिवेत निपीत्वानस्यगर्भस्यसंभवोनै
वजायते बुबूलरसपुष्पाणिगोदुग्धेनपिवेदृतौ यानारीगर्भसंभूतिःपुनस्तस्यनजायते ज्ञात्वातुगर्भंगर्भि
णयासार्द्धमासंद्वयोन्मितं तदेकवर्णागोक्षीरंपिवेद्गर्भस्यमंजरी इति २ अथगर्भपातरक्षा लज्जालुधा

107

तकीपुष्पंमुत्पलंमधुलोध्रकं जलस्थयास्त्रियापीतंगर्भपातंनिवारयेत् गर्भिणीगर्भतोमुक्तंस्तंभयेन्निप
तङ्गुतं पारावतमलंपीतंत्र्यहंतंडुलवारिणाइति ३ अथकुसुमसंजननं पिबेच्चतिलत्वक्कषायेत्रिकटुद्वित
यष्टिमूलसंयुक्ता अपहरतिरक्तगुल्मंकुसुमनिरोधंचतरुणीनां कर्पासवीजमज्ज्ञानां चूर्णंतैलेनपा
चयेत् तेनसंजायतेपुष्पंयुवतीनांचिरात्कृतं तुंबीवीजमजाक्षीरंदंतीविल्वकणागुडः पंचवाण
वलंवर्त्तिंवज्रीक्षीरेणनिर्मितं योनिमध्यस्थितंपुष्पंजनयत्येवयोषितं इति ४ अथसुखप्रसूती
मारुह कृत्वासमखंडंगुंजामूलंनिवध्यकटिदेशे सूत्रैःसप्तभिरचिरात्सुखप्रसूतिंकामिनीभजते हिं
गुसैंधवसंयुक्तंतक्रेकांपाकजिर्नेतः प्रसूतेस्त्रीकटौवद्धेमूलेवामातुलिंगजे जरायुजंमृतंगर्भंपाणीयंजर
यामपि योषितांपाययेत्त्वेवंपारस्योत्तरणामिका इति ५ अथयोनिसंस्कारः प्रक्षाल्यनिंबस्यज
लेनभृतंतस्येववक्रेनविलेपयेच्च त्यजेयुवत्याश्चिरकालजातंगंधंवरांगस्यनसंशयत्र इति ६ अथ
वालकरक्षा मयूरचूलिकामूलंग्रहणारेसमुद्धृतं वालकस्यगलेवद्धंसर्वदोषनिवारणं इति ७ अथ
वीर्यस्तंभः वानरंवपलंध्यायेद्धृत्सशाखावलंवितं सुरतेतेनवीजस्यस्तंभोभवतिनिश्चितं कपिकच्छुरस

५४

लेननिजपादावलेपनात् वीर्यस्तंभंतुकुरुते प्रयोगोयंविशेषतः भृंगराजस्यकन्याभ्याविष्णुकांते
समन्विते मुखेघुगुटिकाधार्येवीर्यस्तंभंरतोकरोत् ब्रह्मदंड्याहिमूलंतुमुखेप्रक्षिप्यतेयदा वीर्यस्तंभं
तुकुरुतेरतिकालेविशेषतः महासुगंधिकामूलंतद्ग्राह्यंहिरवौदिने कस्यांगुह्येचबध्नीयात्तद्वीर्यस्तं
भकारकं शितशरपुंसांमूलंपारदसहितंमानवेनिहितं एकंकरंजबीजंखरंगरितंवीर्यंनिर्धारयतिइति
८ अथपल्लीद्रावकं सिंदूरविंबीफलमाषिकानितुल्यानियस्यामदनातपत्रे निक्षिप्यतेसापुरु
षप्रसंगात्प्रागेवतास्यादितिमात्तनोति सकुंटकंसोऽद्रमहेसबीजैः कर्पूरतुल्यैस्तुप्रलिप्यलिप्यलिंगं शे
तेनरोयस्यविलासिनीनांरेतःप्रवाहंकुरुतेहठेन अगस्त्यपत्रेद्वयसंयुतेनमध्वाज्यसंमिश्रितटंकमेकं लिं
द्वाध्वजेयोरमतेंगनायास्याःस्युक्तमार्पतिशीघ्रमेव सलोध्रधत्तूरकपिप्पलीनांयशोऽद्रुस्तुडाईकमिश्रितानाना
लेपनलिंगस्यकरोतिकंस्तुतिंविरध्यात्प्रमदाजनस्य कर्पूरमिश्रेणचकंटकारिबीजोद्भवेनेवरसेनलिप्तं लिं
गेरतेद्रावकरंवधूनांसंजायतेपंचसुखावहंच चूर्णेनेष्टकेणापेतैःमहाराष्ट्रीफलछेदैः मधुनालिंगलेपनद्रा
वोभवतियोषितां रक्तककपिलिंगगुडयतिकान्वनमधुन्नृतसहितंच हरितालमंजिष्ठासितसर्षपजातीकुसुमंवा॥

९ अथलिंगवृद्धिः भल्लातकबृहतीफलदाडिमकल्कसाधितंकुरुते लिंगमर्द्दनविधिनाकटुतैलंवाजिलिंगा
मं कर्पूरमिश्रसैंद्वडुग्धलेपेनजायते सेफलोवृद्धिःक्षांतस्त्रीसुखावहं शर्करासैंधवसर्पिछागक्षीरविपाचि
तं युक्त्यानुमर्द्दयेल्लिंगंवृद्धिःसंजायतेध्रुवं करितस्याश्वगंधाचनवनीतंचमाहिषं एतेषांमर्द्दनाल्लिंगवृद्धिः
संजायतेध्रुवं कनकमसृणावर्त्तितद्वयगंधामूलमिश्रपर्युषितं महिषस्यचनवनीतंगतबीजेकनकफल
मध्येगोमयगाढोद्वर्त्तितपूर्वपश्चादनेकशोलिप्तं भवतिहयसदृशंलिंगंकठिनंगणारयितं युग्मं पुटद
ग्धपद्मिनीदलभल्लातककृष्णलवणानांभूपः करिणातबृहतीफलरससंमृष्टयामृदितं महिषीमलमि
लितमलिंगंपश्चात्कणाभवतिक्षमुशलमिवमदनविह्वलयुवतिजनदर्पनिरसनं १० अथवशीकर
णं श्वेतार्कस्यवचाकुष्टंहरितालमनःशिला आत्मशुक्रेणसंयुक्तंतिलकंवश्यकारकं तालीसकुष्टत
गरैःपरिलिप्यसिद्धार्थतैलमर्द्दितांदृढपटवस्त्रांपुंसः कपालफलकैर्विनिपातितेनमेनांगनेनवशांताकिलया
तिकालः भृंगराजस्यमूलंतुश्वेतशुक्रेणपेषयेत् चक्षुषीष्यंजयेत्तेनपश्यद्यंवशयेद्ध्रुवं श्वेतार्कस्यतुमूलेन
रोचनासहितालता तिलकंकारयेत्तेनत्रैलोक्यंवशयेच्चतं छागजिह्वावचाकुष्टंविल्वपत्रंसकेशरं आ

५५

110

त्मरकेनसंयुक्तंतिलकंवश्यकारकं श्वेतस्यकरवीरस्यमूलंगोरोचनांतथा कुर्याच्चतिलकंतेनराज्ञानां
मोहयेच्चतं ११ अथस्त्रीपुत्रवशीकरणं चिताभस्मवचाकुष्ठंकुंकुमंतगरंसमं चूर्णंस्त्रीशिरसिक्षिप्तं
पुरुषस्यविशेषतः अदासोदासतांयातियाकुञ्जीवन्नसंशयः रेतःसिक्तासफरविपुष्पयोगगोरोचनाचनागके
शरंजनश्च एकीकृतंस्वपिहितंनयनांजनेयस्त्रीकांतकोरगुदिनंवशतांकरोति कुष्ठोत्पलंमधुकरस्यच
पक्षयुग्ममूलंतथानगरजंसितकाकजंघा यस्याःशिरोगतमिदंविहितंचचूर्णंदासीभवेसटितिसातरुणीरचि
तं चक्षुर्मलंघ्राणमलंतथैववाजिकोड्डवंव्याघ्रतलोड्डवंचभ्रतोड्डवयोनिकरोड्डवंचसंपूर्णचूर्णेनयुतंदितश्च
सर्पिर्मधुभ्यांपयसाथवापियंपाययेत्सोपिवशंप्रयाति कनकस्यतुपंचांगंकर्पूरंकेतकीरजः आत्मशुक्रेणसं
युक्तंवश्यकृत्सक्षितास्त्रियः वचासोवचेलंकुष्ठंरजन्योमरिचानिच एषांलेपःप्रभावेनवशीकरणमुत्तमं १२
अथस्तनोत्थानं मातंगकुष्ठामपिवाजिगंधावरायुतःपर्युषितांचपीत्वा हयारिपत्रीनवनीतयोगात्कुर्वंतिपी
नंकुचकुंभयुग्मं तैलंहत्वादाडमबीजकल्कंसिद्धार्थलेपेनतुजातिभारं नारीस्तनौचारुतरौचपीनौकुर्यादृशो
योगधरःसदैवइति १३ अथलोमघातं भुजंगचूर्णंकटुतैलमध्येसप्ताहमादित्यकरेविधेयं तल्लेपयो

भ.र.
५६

गेनविलासिनीनां लोमानि नश्यंति वरांगजानि पलाशभस्महृतरालचूर्णंचंद्रांशुमिश्रैरुपलिप्यभूयः कं
दर्पगेहेमृगलोचनानां रोमानिरोदंत्यकरात्रिदेव कर्पूरभल्लातकशंखचूर्णंक्षारोयवानांचमनःशिलाच
तैलंविपक्वंहरितालमिश्रंनिर्मूलरोमानिकरोतिसद्यः इति १४ अथलोमजननं द्विपरसनपुटदग्धसा
यवछारांरसांजनोयते दिनसप्तलेपान्नखलतेअपिरोमसंजनकः इति १५ अथमुखकंटकहरणं
यःकुंटकः शाल्मलिपादपस्यक्षीरेणपिष्टंवदनंविलिप्य गंडप्ररूढःपिटकस्त्र्यहेनप्रयांतिनाशंपुरुषस्यन
स्य धान्यंवचासावरतुल्यभारंपिष्ट्वानिलिप्तेनमुखंनितांतं मुखोद्भवंयौवनयानराणांनश्यंतिनूनंपिटका
क्रमेण इति १६ अथदधिजननम् अतिपक्वकपित्थेनालिप्तमात्रेणयामितं दुग्धमस्त्कविहीनस्याज्वेद्दधिवो
यमंदधि धात्रीफलरसेलिप्तंपक्वमात्रेषुयामितं गतम्लकंजलाधौतंपात्रान्नपंभवेदधिः शालिमंडेनसंलि
प्तशुष्कदुग्धेनवाससा छादितंवेणुपात्रंस्यात्सुदुग्धंयामितंदधिः इति १७ अथज्वरादिहरणं पुष्येप
राजितामूलमुद्धृतंसर्पिषाप्लुतं पीतंवाकंधराबद्धं गंडमालाविनाशनं निर्गुंड्यासहदेव्याचकंठोवध्वा
जटाद्वयं प्रातरादिषुचारेणपर्वज्वरविनाशनं कन्याकर्तितसूत्रेणायध्वापामार्गमूलिका काक

राम
५६

चि

भोसि काकर्णेवध्यारात्रिज्वरापहा काकजंघारसः कर्णेक्षिप्तो वाधिर्यनाशनः हंति कर्णेजटा व
द्धा तस्य नेत्रामयं ध्रुवं कश्चित्तु केवलं द्रव्यं गुणं कृत्वा स्वभावतः ज्वरं हंति शिरो वद्धा सहदेवीजटा य
था इति १८ अथ गायनार्थे औषधान्याह गुडूच्यपामार्गविडंगशंखिनीवचाभयाकुष्ठशतावरी
वसा घृतेन लीढा प्रकरोति मानवं त्रिभिर्दिनैर्गीतसहस्रधारिणं देवदाराशिरोद्भूतरसो मधुघृतान्वितं पी
तपस्यासितः कुर्यात्कीनसुस्वरतां भृशं वासाब्राह्मीवचाकुष्ठपिप्पलीमधुसैंधवं सप्तरात्रप्रयोगेन किन्न
रैः सह गीयते बीजरलं जातिपत्रं पत्रजं वीरजं तथा पलाधान्यकलाजाश्वपिप्पलासविचूर्णयेत् मधु
नासह लीढा तु कं सुस्वरतां व्रजेत् १९ अथ शस्त्रवारणं हस्तार्के लांगलीकंदो गृहीतस्तस्य लोपतः
सूरस्यापि रणे पुंसो दर्पं हरति का नरः गृहीतयोगनक्षत्रे रपामार्गस्य मूलकं लेपमात्रेण वीराणां सर्वश
स्त्रनिवारयेत् अधःपुष्पी शंखपुष्पी लज्जालुर्गिरिकर्णिका नालिनी सहदेवी च पुत्रमार्जारिका तथा वि
सुक्रांता च सर्वासां जटा ग्राह्या रवेर्दिने बद्धा भुजो विलेपाद्वा करोति शस्त्रौघवारकं सर्पव्याघ्रादिसत्वानांभ

113

म॰र॰
५७

तारीनांनजायते भीतिस्तस्यस्थितायस्यमात्तरौषोशरीरके गृहीतंहस्तनक्षत्रेचूर्णंछुछुंदरीभवेत् तन्मसा
दाद्रजःपुंसोसम्मुखंनैतिनिश्चितं छुछुंदरीश्रीफलपुष्पचूर्णेनलिप्येगात्रस्यनरस्यदूरात् व्याघ्रायगंधं
द्रुरदोतिमन्तोमरत्यजेत्केसरिणोयथाग्रे श्वेताद्रिकर्णिकामूलंपाणिस्थावारयेद्रजं श्वेतकंटालिकामू
लंव्याघ्रादीनांभयंहरेत् रविवारेणभक्तेनभोजयेच्छिन्ननाशिकं कौतुकंजनयत्येवलोकानांपश्य
तांहितं चूर्णंकृत्वाजलौकायामृद्रुतैलंवृकोद्भवं क्षुद्रकर्पूरसंयुक्तंतेनहस्तंविलेपयेत् जाज्व
ल्यमानंज्वलनंहस्तक्षिप्तोनचज्वलेत् वह्निस्तंभकरोयोगःकौतुकार्थेविनिर्मितं अर्कस्यदग्धका
ष्ठेनस्युन्मत्तकुकेरास्थिच लिप्यतेयस्यवैनामक्षिप्रमायातिसोपिवाइति २१ अथविद्युन्निवा
रणं जैमुनिश्चसुमंतश्चवैशंपायनएवच अगस्त्यश्चपुलश्चषडेतेवज्रवारिणः मुनेःकल्याणमि
त्रस्यजैमिनेश्चातिकीर्त्तनात् विद्युदग्निभयंनास्तिआलिखेच्चगृहोदरं कदंबवृक्षसारस्तुविद्युद
ग्निनिवारणं विद्यत्स्मातस्ययोभीतिर्दैवरायेतिकीर्त्तनात् रामरक्षांपठेद्यस्तुरात्रौवायदिवादिवा।।

राम
५७

नतस्यदुष्टचित्तेभ्योभयंकुत्रापिविद्यते इति ॥ २२ ॥ अथकल्पस्थानं ॥ षड्विंशद्वर्षदेशीयः पुमान्कुर्या
द्रसायनं ॥ पंचाशद्वर्षकोवापिनल्कुर्वानावसीदती ॥ रुदंतीनामविख्याताजराव्याधिविनाशिनी ॥ चाण
पात्रोपमैःपत्रैःसुक्ष्मांभोविंदुवर्षणी ॥ चतुर्विधातुसाज्ञेयारक्तापीतासितासिता ॥ तामौषधींसमादायकृष्णप
क्षेरवौदिने ॥ तत्रमूलान्विताःप्राज्ञः छायाशुष्कांतुकारयेत् ॥ विरेकान्चमणिं — — बिडालपदमात्रकं ॥ भक्षयेन्
मधुसर्पिर्भ्यांमासमेकंमहौषधी ॥ हरीतक्यास्त्रयोभागाःशिवाद्वादशभागका षड्भाग — — — — —
— इतित्रिफलाभागः २३ समूलपत्रमुत्पाट्यभृंगराजंशुभेदिने ॥ शुष्कंचचूर्णितंपुष्ये बिडालपदमात्र
कं ॥ कांजिकेनसमालोड्यभक्षयेत्प्रातरंभसा ॥ षण्मासयोगतोहंतिपलितंचवलिःसह ॥ दुग्धान्नभोजनाशं
कांश्चिरंजीवीभवेन्नरः ॥ इतिभृंगराजकल्पः ॥ २४ ॥ विडंगसप्तधात्रीणांचूर्णंलोहरजोघृतं ॥ तैलान्वितो
नरोलीढाजरयानाभिभूयते ॥ इतिविडंगादिकल्पः ॥ २५ ॥ भल्लातकंसमादायक्षीरेणसहपाययेत् ॥ तत्क्षी
रंमधुसर्पिर्भ्यांपिवेन्मासत्रयावधिः ॥ वलीपलितनिर्मुक्तोजीवेद्वर्षशतंसुखी ॥ इतिभल्लातककल्पः ॥ २६

अश्वगंधापलत्रिंशच्चूर्णयित्वाविचक्षणः ॥ वृद्धदारकमूलेनसमभागंचकारयेत् । स्थापयित्वा
घटेदिव्येसर्पिषापरिभाविते ॥ कर्षमेकंसमश्नीयाच्चूर्णस्यपयसासह ॥ भवत्येवचतुर्मासैर्वलीपलि
तनाशनं ॥ इत्यश्वगंधाकल्पः ॥ २७ ॥ नसंपत्तिःक्रियाशक्तिःभेषजंनचविद्यते ॥ सर्वरोगविनाशायनि
शांतेपःपयःपिबेत् ॥ प्रसृतियुगलमात्रंप्रातरुत्थायनित्यंपिबतिखलुनिरोधेनासारंध्रेणवारिः ॥ स
भवतिमतिपूर्णोश्चक्षुषातार्क्ष्यतुल्योवलिपलितविहीनःसर्वरोगैर्विमुक्तः ॥ इतिपयपानीयकल्पः ॥ २८
अथकेशरंजनानि ॥ विभीतकंचकंभारीशिवाशोलुश्चकाकिणी ॥ एकैकंतैललेपेनपलितंनश्यतिध्रु
वं ॥ श्यामानगरकर्पूरनिशागंधकलेपनतः ॥ योगतःपांडुराःकेशाःकृष्णास्युर्गुडधूपिता ॥ काकिन्या
पत्रमूलंसहचरसहितंकेतकीनांचकंदंछायाशुष्कंचचूर्णंत्रिफलपलयुतंतैलमध्येनिधाय ॥ लोहे
पात्रेप्रणीतंधरणीतलगतंमासमात्रस्थितं ॥ तत्केशाःकाशप्रकाशाअलिकुलसदृशाःसभवं
त्यस्यलेपात् २९ चिकित्साकथ्यतेतेषांमंत्रविद्यानिनौषधैः ॥ ज्ञात्वाचसर्वजंतूनांनरस्याउ

पकारकृत् कालकूटादयोभेदाःविषस्यनवसंगतिः॥ चिकित्साकथ्यतेतेषांमंत्रपूर्वंमविस्तरात्॥ म
शिंचिसैंधवंसर्पिःमधुचिंवाफलानिच॥ समभागानिपिष्टानिपाययेद्विषमूर्छितं॥ ततोस्वछहिरेकोचभव
तीस्तत्क्षणादपि ३० तस्मिन्निहतेस्वस्थेचकालकूटादिमोदितः॥ कर्कोटिककंयोमूलंचूर्णयित्वाचस
र्पपात् सर्पिषापाययेन्मंत्रीस्थावरक्ष्वेडशांतये॥ तंडुलोदकपीतंचनिहंतिनिखिलंविषं॥ स्थावरंजंगमं
चैवनरवरंस्थाविषंचयेत् श्रीफलस्यजटासूक्ष्माचूर्णीकृत्वानिधापयेत्॥ सानद्वयंचचूर्णेनकांजिकेनतु
पाययेत् स्थावरंजंगमंक्ष्वेडंतथादूषीविषंचयत्॥ तत्सर्वंनाशयत्येवंनात्रकार्यविचारणात्॥ वामनामि
कयाजलपूर्णंसप्तवेलाभिमंत्र्यदक्षिणाकरस्यपात्रंतस्मात्ससेचचुलकाशिरः॥ पीतंयस्यचदद्यात्सनि
र्विषोभवतितत्क्षणात् शेषमंत्रश्चसावरोयस्यमुच्यतेविषहरःपरमः॥ युग्मं॥ शिवःसावररूपेणजयापार्थ
मबोधयत् तदाप्रोवाचयामंत्रामंत्रीसाचवरःस्मृतः॥ अथमंत्रः॥ ॐ गुरुकेपायपारणाउवाचीदविचा
रीभाविसुमाटि इतिमहाविषः ३१॥ अथोपविषं॥ हरिद्राडुग्धसहितामश्वमारविषार्दितः॥ पिबेत्सशर्करा

पिनस्स एतान्निर्विषो नरः॥ तंडुलायंगुचीचधत्तूरस्यविषेपिवेत कथाकूपीसपं [illegible]गंसत्यंचांगविषाप
युग्मं छागदुग्धेनसंपिस्याद्धरिद्रातिलदूर्विका॥ नाशयंतिप्रलेपेनविषमर्कसमुद्भवं प्रणाम्यनिर्गुंडीपीत्वा
श्यांडरससैंधवंयुतं सशर्करंवाडुग्धंवाकोद्रवस्यतोयोमर्दः॥ चुलुकेजलपानेनजिह्वाकर्षेणतोपिबा॥
गुटिकात्रितयंभुक्त्वापीत्वाउष्णोदकंविरेकःस्यात्॥ योगोयंहृत्पीविषहर्ता॥ इतिस्थावरविषाणि॥ ३३॥ अ
थवृश्चिकविषचिकित्स्या॥ पालाशबीजमर्कस्यदुग्धेविषंहरेत्क्षणात्॥ विषंवृश्चिकसंभूतंतस्यस्थानेविलेप
नात्॥ वृद्धकर्पासमूलंचमेषशृंगीचवारुणी॥ एकैकस्यप्रयोगेनवृश्चिकोपरुजंमलं॥ घृतार्कदुग्धलेपेनमधुक
दरकोथवा सैंधवोमाज्यपाणेववृश्चिकस्यविषंव्रजेत्॥ अथमंत्रमिमंकर्तोजपेदंशस्पर्शंतथा॥ एकविंशति
वारेणवृश्चिकछुडशीयते॥ तत्रमंत्रः॥ आदित्यरथवेगेनविष्णुबाहुबलेनच॥ गरुडपक्षनिपातेनभूम्यारस
महाविषं॥ ॐ पक्षियोगिपदाज्ञाश्रीशिवोनमप्रभुपाताज्ञा॥ ४॥ अथद्वितीयमंत्रेणपूर्वोक्तविधिनाजप्तेनतु
मंत्रः॥ हिमवत्युत्तरेपार्श्वेकपिलोनामवृश्चिकः॥ तेनाहंप्रेषितोदूतोगच्छगच्छमहाविषं॥ ॐकिलकिलस्वा

हा डाकिनीस्वाहाफट्रेकशिरः ॥ ३५ ॥ अथस्थावरविषाणि । खर्ज्जूरीलोमलगयत्नातस्मिन्नरोविनिक्षिपे
तं८ दीपतैलेयनस्तीव्रंविषंनश्यतितत्क्षणात् ॥ रदेशिरीषपंचांगंसव्योषंसनदाविषं । शंबुकक्षीरषांखांबुद्द
रेदद्दुरजंविषं ॥ ३६ शिलातालककाष्ठानिभावयेत्तुलसीरसे ॥ पानितन्नश्यतःशीघ्रंविषंमूषकसंभवं ॥
आखुनामक्षितस्याथनामोच्चार्यसमुद्धरेत् ॥ मार्गधूलींक्षिपेद्दूरंतस्यशीघ्रंसुखंभवेत् ॥ कर्णिकारंससौवीरं
गुमात्रिकटुमाधवी ॥ षष्टिधान्यगुडंक्षीरंदष्टोनमधुनापिबेत् ॥ अंकोल्लरुपत्रधूपेनयदाकेशसमन्वितः
मत्कुभिः कटुतैलाक्तैर्यातिमस्याविषंपिवेत् ॥ ३७ ॥ इतिश्रीकरणकुलालं॰पु॰रु॰प्र॰ कौतुकेप्रकरणंस॰

[illegible]

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1594
Dist. Nagpur

```
[OrderDescription]
,CREATED=30.09.20 14:25
,TRANSFERRED=2020/09/30 at 14:40:29
,PAGES=120
,TYPE=STD
,NAME=S0003784
,Book Name=M-1594-PRASTAV RATNAKAR
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
```

```
FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
```

```
FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
```

```
FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
```

```
FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,
```